

European Archives of Social Sciences Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi

E-ISSN:3061-9572

Vol/ Cilt 2. Issue/Sayı:2, August 2025

ORIGINAL ARTICLES

- 65 **Examination of the Relationship Between Social Adaptation, Alcohol and Substance Addiction Severity in LGBT Individuals**
LGBT Bireylerde Sosyal Uyum ve Alkol, Madde Bağımlılık Şiddeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
- 75 **A New Threshold in Academic Transformation: An In-Depth Examination of the Role of Artificial Intelligence-Based Tools in Higher Education**
Akademik Dönüşümde Yeni Bir Eşik: Yapay Zekâ Tabanlı Araçların Yükseköğretimdeki Rolüne Yönelik Derinlemesine Bir İnceleme
- 83 **Examination of Conflict Resolution Styles in Romantic Relationships According to the Positive Psychotherapy Four-Way Model**
Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stillerinin, Pozitif Psikoterapi Dörtlü Modele Göre İncelenmesi

REVIEWS ARTICLES

- 90 **Examining of Relationship Between Secondary Traumatic Stress and Terror Anxiety and Depression: A Traditional Review**
İkincil Travmatik Stres ile Terör Kaygısı ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Geleneksel Derleme
- 99 **Systematic Review on Obsessive Compulsive Disorder and Cognitive Behavioral Therapy**
Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Bilişsel Davranışçı Terapi Üzerine Sistematik Derleme
- 106 **Global Trends and Strategic Insights in Green Aviation: A Comprehensive Bibliometric and SWOT Analysis (2000–2024)**
Yeşil Havacılıkta Küresel Eğilimler ve Stratejik Görüşler: Kapsamlı Bibliyometrik ve SWOT Analizi (2000–2024)
- 117 **The Examination of the Relationship Between Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Social Anxiety Disorder: A Review Study**
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Derleme Çalışması
- 124 **Cognitive Behavioral Therapy of Anorexia Nervosa: A Traditional Review**
Anoreksiya Nervozanın Bilişsel Davranışçı Terapisi: Geleneksel Bir Derleme

CASE REPORT

- 132 **A Case Report on Cognitive Behavioral Therapy for Avoidant Anxiety Disorder**
Çekingen Kaygı Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Terapi Üzerine Olgu Sunumu

Bağımlılık Tedavisinde ***YENİ UMUT***

Pembe Köşk Psikiyatri Hastanesi

Değirmen Sokak, No: 7 Karşıyaka / Girne / KKTC

Tel: (+90)548 883 83 07 - E-mail: info@pembekoskhastanesi.com - www.pembekoskhastanesi.com

European Archives of Social Sciences

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi

Vol.2, Issue 2, Ağustos 2025 / Cilt.2, Sayı:2, Ağustos 2025

TRIANNUALLY / DÖRT AYDA BİR YAYIMLANIR

EDITORIAL IN CHIEF / YAYIN YÖNETMENİ

Yrd. Doç. Dr. Ayhan Çakıcı

DEPUTY EDITORS / YAYIN YÖNETMENİ YARDIMCILARI

Prof. Dr. Kültegin Ögel
Doç. Dr. Hüda Hüdaverdi

Prof. Dr. Mehmet Çakıcı

EDITORIAL ADVISORY BOARD / YAYIN DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ebru Tansel Nicosia / Cyprus
Prof. Dr. Orhan Doğan, İstanbul / Turkey
Prof. Dr. Vlada Pishchic, Rostov / Rusya
Prof. Dr. Antonio Prunas, Milan / Italy
Prof. Dr. Fatmagül Cırhınlioğlu, Nicosia / Cyprus
Prof. Dr. Figen Karadağ, İstanbul / Turkey
Prof. Dr. Lut Tamam, Adana / Turkey
Prof. Dr. Özlem Kararımak, İstanbul / Turkey
Prof. Dr. Alim Kaya, Famagusta / Cyprus
Prof. Dr. Münevver Yalçınkaya, Nicosia / Cyprus
Prof. Dr. Oğuz Polat, İstanbul / Turkey
Assoc.Prof. Dr. Rabia Bilici, İstanbul / Turkey
Assoc.Prof. Dr. İbrahim Taymur, Bursa / Turkey
Assoc.Prof.Dr. İrem Erdem Atak, İstanbul / Turkey
Assoc.Prof.Dr. Elif Mutlu, İstanbul / Turkey
Assoc.Prof.Dr. Ülgen H. Okyayuz, Nicosia / Cyprus
Assoc.Prof.Dr. Aylin Özbek, İzmir / Turkey
Assoc.Prof.Dr.Tayfun Doğan, İstanbul / Turkey
Assoc.Prof.Dr. Bahar Baştuğ, Ankara / Turkey
Assoc.Prof.Dr. Sibel Dinçyürek, Famagusta / Cyprus
Assoc.Prof.Dr. İpek Sönmez, Nicosia / Cyprus
Assoc.Prof.Dr. Utku Beyazıt, Antalya / Turkey
Assoc.Prof.Dr. Sultan Okumuşoğlu, Lefke / Cyprus

Asst.Prof.Dr.Besedova Petra, Hradec Kralove/Czech Republic
Asst.Prof.Dr. Kuzeymen Balıkcı, Nicosia / Cyprus
Asst.Prof.Dr. Deniz Ergün, Nicosia / Cyprus
Asst.Prof.Dr. Ezgi Ulu, Nicosia / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Meryem Karaaziz, Nicosia / Cyprus
Asst.Prof.Dr.Fusun Gökkaya, Nicosia / Cyprus
Asst.Prof.Dr Aslı Niyazi, Kalkanlı / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Hande Çelikay Söyler, İzmir / Turkey
Asst.Prof.Dr .Asuman Bolkan, Kyrenia / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Ayhan Çakıcı Eş, Nicosia / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Zafer Bekiroğulları, Londra / İngiltere
Asst.Prof.Dr .Başak Bağlama, Nicosia / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Linda Fraim, Kyrenia / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Çiğdem Dürüst, Kyrenia / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Ömer Gökel, Nicosia / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Güley Bilgi Abatay, Kyrenia / Cyprus
Asst.Prof.Dr .Şenel Çıtak, Ordu / Turkey
Asst.Prof.Dr. Pınar Dursun, Afyon / Turkey
Dr. Bingül Subaşı, Nicosia / Cyprus
Dr. Damla Alkan, Nicosia / Cyprus
Dr. Gloria Manyeruke, Harare / Zimbabwe
Dr. Fatoş Özeylem, Mağusa / Cyprus
Dr. Nurlaila Effendy, Mandala / Indonesia

Dil Editörü / Language Editor: BSc.Seher Uğurlu

Dış İlişkiler Editörü / Foreign Relations Editor: MSc. Atakan Taşkiran

İstatistik Editörü / Statistics Editor: BSc. Mehmetali Kocabaşoğlu

Web Editörü / Web Editor: MSc.Nur Şeyda Peker

Owner / Sahibi: Ebru Çakıcı

Broadcast Manager / Sorumlu Yazı İşleri Md.: Atakan Taşkiran

Press / Baskı : Kıbrıs Haberatör Basın Yayın

Number: +90 539 116 46 45

E-mail: editor@eassjournal.com

Web Page /Web Sitesi: https://eassjournal.com//

© European Archives of Social Sciences published by Cyprus Mental Health Institute

European Archives of Social Sciences licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

CONTENTS / İÇİNDEKİLER**EDITORIAL / EDITÖRDEN**

Editorial Ayhan Çakıcı	64
------------------------------	----

ORIGINAL ARTICLES / ARAŞTIRMALAR

Examination of the Relationship Between Social Adaptation, Alcohol and Substance Addiction Severity in LGBT Individuals <i>LGBT Bireylerde Sosyal Uyum ve Alkol, Madde Bağımlılık Şiddeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi</i> Hakan Ülger, Hande Çelikay Söyler	65
A New Threshold in Academic Transformation: An In-Depth Examination of the Role of Artificial Intelligence-Based Tools in Higher Education <i>Akademik Dönüşümde Yeni Bir Eşik: Yapay Zekâ Tabanlı Araçların Yükseköğretimdeki Rolüne Yönelik Derinlemesine Bir İnceleme</i> Burak Demir, Gozel Adizova, Engin Şirvan	75
Examination of Conflict Resolution Styles in Romantic Relationships According to the Positive Psychotherapy Four-Way Model <i>Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stillerinin, Pozitif Psikoterapi Dörtlü Modele Göre İncelenmesi</i> Günay Ünsal Gülseven, Aytül Türer.....	83

REVIEW ARTICLES / DERLEMELER

Examining of Relationship Between Secondary Traumatic Stress and Terror Anxiety and Depression: A Traditional Review <i>İkincil Travmatik Stres ile Terör Kaygısı ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Geleneksel Derleme</i> Said Demirel, Mehmet Çakıcı	90
Systematic Review on Obsessive Compulsive Disorder and Cognitive Behavioral Therapy <i>Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Bilişsel Davranışçı Terapi Üzerine Sistematiik Derleme</i> Çisem Ekiz.....	99
Global Trends and Strategic Insights in Green Aviation: A Comprehensive Bibliometric and SWOT Analysis (2000–2024) <i>Yeşil Havacılıkta Küresel Eğilimler ve Stratejik Görüşler: Kapsamlı Bibliyometrik ve SWOT Analizi (2000–2024)</i> Burak Demir, Marif Aslanov, Engin Şirvan	106
The Examination of the Relationship Between Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Social Anxiety Disorder: A Review Study <i>Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Derleme Çalışması</i> Berke Sabancı, Gülse Karaçicek, Manolya Çalışır	117
Cognitive Behavioral Therapy of Anorexia Nervosa: A Traditional Review <i>Anoreksiya Nervozanın Bilişsel Davranışçı Terapisi: Geleneksel Bir Derleme</i> Burak Abul, Meryem Karaaziz.....	124

CASE REPORT / OLGU SUNUMU

A Case Report on Cognitive Behavioral Therapy for Avoidant Anxiety Disorder <i>Çekingen Kaygı Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Terapi Üzerine Olgu Sunumu</i> Melis Nur Öter, Meryem Karaaziz	132
---	-----

INSTRUCTION FOR AUTHORS/ YAZARLARA BİLGİLER.....	139
--	-----

EDITORIAL / EDITÖRDEN

Ayhan Çakıcı

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivi

Değerli Okuyucular,

2025 yılının ikinci sayısını sizlerle paylaşmanın gururunu yaşıyoruz. Avrupa Sosyal Bilimler Arşivi, psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve sosyal bilimlerin diğer alanlarında yürütülen akademik çalışmalara ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Hakemli ve düzenli yayımlanan dergimiz, sosyal bilimlerde nitelikli bilgi üretimini destekleyen güvenilir bir platform olma misyonunu sürdürmektedir.

Bu sayımızda Türkiye ve Kıbrıs'tan değerli araştırmacıların katkılarıyla hazırlanan güncel ve özgün makalelere yer veriyoruz. Çalışmalar, yalnızca akademik bilgi birikimini artırmakla kalmıyor; aynı zamanda farklı disiplinler arasında bilgi paylaşımını güçlendirerek sosyal bilimlerin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Türkçe ve İngilizce yayımlanan bu makaleler aracılığıyla, hem yerel hem de bölgesel düzeyde akademik etkileşimi artırmayı hedefliyoruz. Böylece, araştırmacıların çalışmalarının görünürlüğünü yükseltmeyi ve bilimsel tartışmalara yeni boyutlar kazandırmayı amaçlıyoruz.

Bu vesileyle, dergimizin hazırlanmasında emeği geçen yayın danışma kurulu üyelerine, titiz değerlendirmeleriyle sürece katkı sunan hakemlerimize ve çalışmalarını bizlerle paylaşan tüm akademisyenlere içtenlikle teşekkür ederim. Avrupa Sosyal Bilimler Arşivi'nin bu sayısının sosyal bilimler alanına değerli katkılar sunmasını dilerim.

Dear Readers,

We are proud to present to you the second issue of 2025. The European Social Sciences Archive continues to host academic work in psychology, sociology, economics, and other fields of the social sciences. As a peer-reviewed and regularly published journal, it remains committed to fostering the production of high-quality scholarly knowledge.

In this issue, we feature original and up-to-date articles contributed by researchers from Turkey and Cyprus. These studies not only enrich academic knowledge but also strengthen interdisciplinary dialogue, thereby contributing to the advancement of the social sciences.

By publishing articles in both Turkish and English, we aim to enhance academic interaction at the local and regional levels. In doing so, we seek to increase the visibility of scholarly work and provide a valuable platform for scientific exchange.

I would like to extend my sincere gratitude to our editorial board members, our reviewers for their diligent evaluations, and all the academics who entrusted us with their work. We hope that this edition of the European Social Sciences Archive will bring meaningful contributions and stimulate fruitful discussions in the field of social sciences.

¹Assis. Prof., Department of Psychological Counselling and Guidance, University of Kyrenia, Kyrenia-Cyprus., Orcid Id: 0000-0002-5882-4892

Address of correspondence/Yazışma adresi: Department of Psychological Counselling and Guidance, University of Kyrenia, Kyrenia-Cyprus. **E-mail:** editör@eassjournal.com

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

Examination of the Relationship Between Social Adaptation, Alcohol and Substance Addiction Severity in LGBT Individuals

LGBT Bireylerde Sosyal Uyum ve Alkol, Madde Bağımlılık Şiddeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Hakan Ülger¹, Hande Çelikay Söyler²

Abstract:

The aim of this study is to determine the relationship between social cohesion and addiction severity among LGBT (lesbian, gay, bisexual, transgender) individuals. This research employed a quantitative methodology, specifically a relational survey model, and adopted a cross-sectional design as a form of descriptive research. The sample consisted of 389 LGBT individuals over the age of 18 residing in the Marmara region of Turkey, who were recruited using the snowball sampling method. Data were collected using the Social Cohesion Self-Assessment Scale (SCSAS) and the Addiction Profile Index (API). The findings indicated a statistically significant and negative correlation between LGBT individuals' overall API scores—including substance use characteristics, diagnosis, impact on life, craving, and motivation sub-dimensions—and their levels of social cohesion. Regression analysis revealed that the severity of addiction among LGBT individuals was a statistically significant and negative predictor of social cohesion levels. The study further found no statistically significant differences in overall API scores or its sub-dimensions based on variables such as sexual orientation, age, and father's educational level. However, income level was found to be significantly associated with differences in addiction severity. Additionally, while age did not significantly affect social cohesion levels, sexual orientation, income level, and father's educational level were found to produce statistically significant differences in social cohesion. Based on the findings of this study, there is a need for legal regulations that ensure LGBT individuals have free and equitable access to mental health and addiction-related services, in order to address structural inequalities that undermine their social cohesion.

Keywords: Social Cohesion, Addiction Severity, LGBT, Alcohol, Drug.

* This study was produced from a master's thesis.

¹Msc., Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN Cyprus, hakanulgeer@gmail.com Orcid Id: 0009-0001-5752-0854.

²Assoc. Prof. Dr., Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN Cyprus, hande.celikay@neu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-6735.

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Hakan Ülger, Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia-TRN Cyprus, hakanulgeer@gmail.com.

Date of Received/Geliş Tarihi: 24.07.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 10.08.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 11.08.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Hakan, Ü. & Çelikay Söyler, H. (2025). Examination of the Relationship Between Social Adaptation, Alcohol and Substance Addiction Severity in LGBT Individuals, *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 65-74

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Bu araştırmanın amacı LGBT (lezbiyen, gay, biseksüel, transeksüel) bireylerde sosyal uyum ve alkol, madde bağımlılık şiddeti arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ve betimsel araştırma çeşidi olan kesitsel araştırma deseni kullanılan bu çalışmanın örneklemini ise kartopu örneklemini kullanarak dahil edilen ve Türkiye’de Marmara bölgesinde ikamet eden 18 yaş üstü 389 LGBT birey oluşmaktadır. Veriler, Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SKDÖ) ve Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği (BAPİ) ile toplanmıştır. Bulgular, LGBT bireylerin BAPİ toplam ve madde kullanım özellikleri, tanı, yaşam üzerindeki etkileri, şiddetli istek ve motivasyon alt boyut puanları ile sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönde bir korelasyon olduğu sonucunu göstermektedir. Regrasyon analizinde LGBT bireylerin bağımlılık şiddeti düzeylerinin sosyal uyum düzeylerini istatistiki açıdan anlamlı ve negatif yönlü yordadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmada LGBT bireylerin, cinsel yönelim, yaş, baba eğitim düzeyi gibi değişkenler ile BAPİ toplam ve madde kullanım özellikleri, tanı, yaşam üzerindeki etkileri, şiddetli istek ve motivasyon alt boyut puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanırken, gelir düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte LGBT bireylerin, yaş değişkeni ile sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı farklılık yaratmadığı saptanırken; cinsel yönelim, gelir düzeyi, baba eğitim düzeyi gibi değişkenler ile sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı farklılık yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışma doğrultusunda LGBT bireylerde sosyal uyumu zayıflatan yapısal eşitsizliklerin giderilmesi adına, LGBT bireylerin ruh sağlığı ve bağımlılıkla ilgili hizmetlere ücretsiz ve eşitlik ilkesine dayalı biçimde ulaşabilmelerini sağlayacak yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Uyum, Bağımlılık Şiddeti, LGBT, Alkol, Uyuşturucu Madde.

Giriş

Cinsel kimlik ve yönelim, bireyin benliğinin ayrılmaz bir parçası olup, biyolojik faktörlerle şekillenmektedir (Sezer ve Oktan, 2020). Bireyin kendini belirli bir cinsiyete ait hissetmesi anlamına gelen cinsel kimlik, ergenlik öncesinde oluşmaya başlamaktayken cinsel yönelim ise bireyin cinsel ilgisinin hangi cinsiyete yöneldiğini belirlemektedir (Kaos GL, 2014; Dürüst ve Çağlar, 2016). Heteroseksüel olmayan bireyleri ifade etmek için ise LGBT kavramı yaygın olarak kullanılmaktadır. Cinsel yönelim farkındalığının genellikle ergenlik döneminde arttığı görülmektedir. Bu dönemde bireyler, özellikle okul ortamında olmak üzere, sosyal çevreleriyle ciddi çatışmalar yaşayabilmekte ve bu durum aile ve arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir (Kates vd., 2015).

Sosyal yaşamda dışlanma dinamikleriyle sıkça karşılaşan LGBT bireyler, toplum tarafından kabul edilmemeleri nedeniyle sosyal ortamlardan uzaklaşabilmekte ve uyum süreçlerinde zorluk yaşayabilmektedirler (Kim vd., 2017). Toplumsal dışlanma ve ayrımcılık, bu bireyleri dezavantajlı hale getirerek sosyal uyumlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Buz, 2011; Aykurt, 2020).

Bağımlılık, bireyin zarar verici sonuçlarına rağmen belirli bir maddeyi ya da davranışı sürekli olarak sürdürme eğilimi göstermesi olarak tanımlanmaktadır (Alavi vd., 2012). Bağımlılık, fiziksel ve psikolojik olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Fiziksel bağımlılık, belirli bir maddeye duyulan ihtiyaçla ortaya çıkarken, uzun süreli kullanım sonucunda vücut maddeye tolerans geliştirir ve kişi aynı etkiyi elde edebilmek için daha yüksek dozlarda kullanım ihtiyacı hisseder. Psikolojik bağımlılık ise, madde alınmadığında huzursuzluk, kaygı bozukluğu, sinirlilik gibi olumsuz duyguların yaşanmasıyla kendini gösterir (Erbaş, 2024). Bağımlılık hem beynin işleyişini hem de bireyin davranışlarını etkileyen bir süreç olup, genellikle ilaç tedavisiyle birlikte psikoterapi uygulamalarını gerektirmektedir (Edwards vd., 2023).

Bağımlılığın gelişiminde birçok faktör etkili olmaktadır. Biyolojik, çevresel ve kişisel etkenler bağımlılığın ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Genetik yatkınlık, bireyin nöropsikolojik durumu ve kişilik yapısı

biyolojik etkenler arasında yer almaktadır. Çevresel faktörler arasında ise düşük sosyoekonomik düzey, suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerde yaşama ve maddeye kolay erişim gibi unsurlar bulunmaktadır. Kişisel faktörler ise bireyin psikolojik sorunları, ailevi sıkıntıları, iş ve sosyal çevresinde yaşadığı olumsuzlukları içermektedir (Altuner, 2021).

LGBT bireylerin alkol ve madde bağımlılığı ile olan ilişkisi, sosyal dışlanma, ayrımcılık ve ruh sağlığı problemleri gibi çeşitli faktörlerle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Yapılan araştırmalar, bu bireylerin genel popülasyona kıyasla daha yüksek oranda madde kullanımı riski taşıdığını ortaya koymaktadır (Ylioja vd., 2016; Gök, 2024). Bunun temelinde, toplumsal önyargılar, damgalanma ve psikolojik stresin yarattığı olumsuz etkiler bulunmaktadır. Bununla birlikte ayrımcılığa maruz kalma, LGBT bireylerin psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkileyerek, kaygı bozuklukları, depresyon ve düşük benlik saygısı gibi sorunlara yol açabilmektedir (Yalçınoğlu ve Önal, 2014). Bu tür psikolojik sıkıntılar, bireyleri rahatlatıcı ve kaçış sağlayıcı bir mekanizma olarak alkol ve madde kullanımına yönlendirebilmektedir. Özellikle içselleştirilmiş homofobi ve kabul görmeme hissi, madde bağımlılığına zemin hazırlayan önemli etkenler arasında gösterilmektedir (Tatum, 2017).

LGBTİ bireylerde sosyal uyum ve alkol, madde bağımlılık şiddeti arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada ayrıca LGBTİ bireylerin sosyal uyum ve alkol, madde bağımlılık şiddeti düzeyleri çeşitli sosyodemografik değişkenlere göre incelenmiştir.

Bu çalışma, LGBTİ bireylerin daha sağlıklı bir sosyal entegrasyon süreci geçirmeleri için gerekli müdahaleleri belirlemeye yardımcı olacak bilimsel bir temele katkı sağlayacaktır. Son olarak LGBTİ bireylerin yaşadığı toplumsal, psikolojik ve duygusal zorlukların daha bütünsel bir şekilde ele alınmasına olanak tanıyacak bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın evreni Türkiye’de Marmara bölgesinde ikamet eden 18 yaş üstü biseksüel ve eşcinsel bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Buna göre araştırmaya kartopu örnekleme yöntemi ile seçilen 389 birey dahil edilmiştir (Büyüköztürk, 2017).

Veri Toplama Araçları

Sosyo-Demografik Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan Sosyodemografik bilgi formunda katılımcıların yaş, cinsel yönelim, gelir düzeyi, baba eğitim düzeyi, madde kullanımı seviyeleri gibi demografik bilgilerini belirlemeyi amaçlayan toplam 10 soru yer almaktadır. EK 3’ de sorulara yer verilmektedir.

Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ): Bosc vd. (1997) tarafından geliştirilen 21 maddelik öz değerlendirme ölçeği, bireylerin sosyal işlevselliğini ölçmeye yönelik bir araç olarak kullanılmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması ve geçerlilik-güvenilirlik çalışması Akkaya vd. (2007) tarafından gerçekleştirilmiş olup, güvenilirliği değerlendirmek için iç tutarlılık analizlerine ek olarak test-tekrar test yöntemi uygulanmıştır. Bu doğrultuda, 15 gün arayla yapılan tekrar test uygulamasında 50 katılımcıdan elde edilen sonuçların korelasyon katsayısının 0.770 olduğu belirlenmiştir ($p < 0.0001$). Bu çalışmada katılımcıların Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) yanıtları için Cronbach Alfa katsayısı 0,842 bulunmuştur.

Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği (BAPİ): Ögel vd. (2012) tarafından geliştirilen BAPİ ölçeği, 18 yaş ve üzerindeki bireylerin bağımlılık şiddetini ve bağımlılığın farklı yönlerini değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. 5’li likert tipinde hazırlanan bu ölçek, toplam 37 maddeden oluşmaktadır. Bağımlılığın çeşitli boyutlarını inceleyen beş alt ölçeği içermektedir. Bu alt ölçekler; madde kullanım özellikleri, tanı, yaşam üzerindeki etkileri, şiddetli istek ve motivasyon olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizine göre, toplam Cronbach alfa katsayısı 0,89 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach alfa değerleri ise 0.63 ile 0,86 arasında değişmektedir. (Ögel ve ark., 2012). Bu

çalışmada katılımcıların Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Ölçeği yanıtları için Cronbach Alfa katsayısı 0,769 bulunmuştur.

Verilerin Toplanma Süreci

Araştırmanın etik izin onayı Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul Komisyonu’na yapılan başvuru sonucunda alınmıştır (YDÜ/SB/2025/1979). Araştırmada katılımcıların gönüllülük esası dikkate alınarak veriler toplanmıştır. Katılımcılara yüz yüze anket formları ile ulaşılmakla birlikte kartopu örnekleme modeli çerçevesinde bir ilerleme kaydedilmiştir. Çalışmadan çekilmek isteyen bireylerin formları iptal edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizleri Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı (SPSS) 27.0 ve AMOS 21.0 yazılımlarında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları için frekans analizleri uygulanmıştır. Bağımlılık Profil İndeksi(BAPİ) ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) puanlarının normalliği incelenmiş ve çarpıklık-basıklık değerlerinin uygun ($\pm 1,5$) olmasından dolayı normal dağılıma uyduğu belirlenmiştir (Tabachnick, 2013). Katılımcıların sosyo-demografik özellikleriyle Bağımlılık Profil İndeksi(BAPİ) ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) puanlarının karşılaştırmalarında t testleri ve ANOVA yapılmış, ileri analizler için Tukey yapılmıştır. Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) puanlarının arasındaki ilişkiler için Pearson korelasyon analizi yapılmış ve yordayıcılık yapısal eşitlik modeliyle incelenmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada LGBT bireylerde sosyal uyum ve bağımlılık şiddeti arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya 124’ü lezbiyen, 148’i gay ve 117’si biseksüel olmak üzere toplam 389 kişi dahil edildi. Yaş gruplarına göre katılımcıların 135’i 25 ve altı, 118’i 26- 29 ve 136’sı 30 yaş ve üstüdür. Katılımcıların 88’inin gelir düzeyinin kötü, 208’inin orta ve 93’ünün iyi olduğu belirlendi. Araştırma katılımcılarının 107’sinin baba eğitim düzeyi ilköğretim, 131’inin lise ve 151’inin lisans ve üstüdür (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Tanıtıcı Özelliklerinin Dağılımı

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş		
25 ve altı	135	34,70
26-29	118	30,30
30 ve üstü	136	35,00
Cinsel yönelim		
Lezbiyen	124	31,90
Gay	148	38,00
Biseksüel	117	30,10
Gelir Düzeyi		
Kötü	88	22,60
Orta	208	53,50
İyi	93	23,90
Baba eğitimi		
İlköğretim	107	27,50
Lise	131	33,70
Lisans ve üstü	151	38,80

LGBT bireylerin bağımlılık şiddeti düzeylerinin, cinsel yönelimine göre benzerlik gösterdiği bulunmuştur. Bununla birlikte çalışmada LGBT bireylerin sosyal işlevselliğinin cinsel yönelime göre farklılık gösterdiği;

gay katılımcıların sosyal uyum düzeylerinin lezbiyen ve biseksüel bireylere kıyasla daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) Puanlarının Cinsel Yönelime göre Karşılaştırılması

	Cinsel yönelim	n	x	s	Min	Max	F	p	Fark
Madde kullanım özellikleri	Lezbiyen	124	0,93	0,84	0	2,6	2,423	0,090	
	Gay	148	1,15	0,83	0	2,7			
	Biseksüel	117	1,00	0,89	0	2,5			
Tanı	Lezbiyen	124	5,55	4,48	0	12	1,652	0,193	
	Gay	148	6,54	4,37	0	12			
	Biseksüel	117	5,95	4,74	0	12			
Yaşam üstüne etkileri	Lezbiyen	124	9,79	7,36	0	22	1,243	0,290	
	Gay	148	11,14	7,36	0	22			
	Biseksüel	117	10,08	7,81	0	22			
Şiddetli istek	Lezbiyen	124	4,53	3,06	0	8	2,062	0,129	
	Gay	148	5,22	3,11	0	8			
	Biseksüel	117	4,55	3,42	0	8			
Motivasyon	Lezbiyen	124	1,50	1,65	0	4	1,134	0,323	
	Gay	148	1,81	1,74	0	5			
	Biseksüel	117	1,73	1,80	0	5			
BAPİ Toplam	Lezbiyen	124	4,00	3,03	0	8,63	1,755	0,174	
	Gay	148	4,69	3,02	0	8,83			
	Biseksüel	117	4,21	3,28	0	8,97			
SUKDÖ	Lezbiyen	124	34,75	15,54	4	60	4,969	0,007*	1-2
	Gay	148	30,06	14,71	2	59			
	Biseksüel	117	35,11	14,11	3	57			

* $p < 0,05$

LGBT bireylerin bağımlılık şiddeti ve sosyal işlevsellik düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. 18 yaşından büyük bireylerde, bağımlılık

şiddeti düzeyleri ve sosyal işlevsellik düzeyleri benzer özellikleri sergilediği bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) Puanlarının Yaşa göre Karşılaştırılması

	Yaş	n	$\bar{x}$	s	Min	Max	F	p
Madde kullanım özellikleri	25 ve altı	135	1,00	0,89	0	2,6	1,075	0,342
	26-29	118	0,98	0,84	0	2,6		
	30 ve üstü	136	1,12	0,84	0	2,7		
Tanı	25 ve altı	135	5,68	4,58	0	12	1,41	0,245
	26-29	118	5,88	4,39	0	12		
	30 ve üstü	136	6,56	4,56	0	12		
Yaşam üstüne etkileri	25 ve altı	135	10,07	7,76	0	22	0,442	0,643
	26-29	118	10,19	7,46	0	22		
	30 ve üstü	136	10,88	7,31	0	22		
	25 ve altı	135	4,51	3,33	0	8	1,308	0,272

Şiddetli istek	26-29	118	4,74	3,13	0	8	1,068	0,345
	30 ve üstü	136	5,13	3,12	0	8		
	25 ve altı	135	1,58	1,72	0	5		
Motivasyon	26-29	118	1,61	1,68	0	5	1,132	0,323
	30 ve üstü	136	1,86	1,78	0	5		
	25 ve altı	135	4,11	3,19	0	8,83		
BAPI Toplam	26-29	118	4,21	3,01	0	8,97	1,092	0,337
	30 ve üstü	136	4,65	3,11	0	8,97		
	25 ve altı	135	31,87	14,63	2	58		
SUKDÖ	26-29	118	32,80	15,63	3	60		
	30 ve üstü	136	34,51	14,66	3	60		

* $p < 0,05$

Gelir düzeyi düşük olan LGBT bireylerin, madde kullanım özellikleri ve maddenin yaşam üstüne etkilerinin gelir düzeyi yüksek olan LGBT bireylere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada bununla birlikte gelir düzeyi düşük olan LGBT bireylerin sosyal uyum

düzeylerinin gelir düzeyi orta ve yüksek olan katılımcılara göre; gelir düzeyi orta olan LGBT bireylerin sosyal uyum düzeylerinin ise gelir düzeyi yüksek olan LGBT bireylere göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Katılımcıların Bağımlılık Profil İndeksi (BAPI) ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) Puanlarının Gelire göre Karşılaştırılması

	Gelir	n	$\bar{x}$	s	Min	Max	F	p	Fark
Madde kullanım özellikleri	Kötü	88	1,23	0,93	0	2,7	3,441	0,033*	1-3
	Orta	208	1,02	0,84	0	2,6			
	İyi	93	0,91	0,80	0	2,7			
Tanı	Kötü	88	6,97	4,64	0	12	2,742	0,066	
	Orta	208	5,93	4,50	0	12			
	İyi	93	5,45	4,39	0	12			
Yaşam üstüne etkileri	Kötü	88	12,10	7,61	0	22	4,014	0,019*	1-3
	Orta	208	10,30	7,53	0	22			
	İyi	93	8,98	7,08	0	22			
Şiddetli istek	Kötü	88	5,34	3,06	0	8	1,879	0,154	
	Orta	208	4,72	3,25	0	8			
	İyi	93	4,45	3,18	0	8			
Motivasyon	Kötü	88	1,72	1,76	0	5	0,027	0,973	
	Orta	208	1,69	1,72	0	5			
	İyi	93	1,66	1,74	0	5			
BAPI Toplam	Kötü	88	4,89	3,14	0	8,83	2,294	0,102	
	Orta	208	4,27	3,11	0	8,97			
	İyi	93	3,92	3,05	0	8,97			
SUKDÖ	Kötü	88	17,78	11,78	2	53	104,633	0,000*	1-2
	Orta	208	35,13	12,73	5	58			1-3
	İyi	93	42,94	10,76	17	60			2-3

* $p < 0,05$

LGBT bireylerin bağımlılık şiddeti düzeylerinin baba eğitim seviyesine göre farklılık göstermediği bulgulanmıştır. Ek olarak araştırmada LGBT bireylerin sosyal işlevsellik düzeylerinin baba eğitim seviyesine göre

farklılık gösterdiği; babası lisans ve lisansüstü mezunu olan LGBT bireylerin sosyal işlevsellik düzeylerinin, babası ilköğretim ve lise mezunu olan LGBT bireylere kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Katılımcıların Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) Puanlarının Baba Eğitimine göre Karşılaştırılması

	Baba eğitimi	n	$\bar{x}$	s	Min	Max	F	p	Fark
Madde kullanım özellikleri	İlköğretim	107	1,14	0,88	0	2,6	1,103	0,333	
	Lise	131	1,00	0,84	0	2,7			
	Lisans ve üstü	151	1,00	0,85	0	2,7			
Tanı	İlköğretim	107	6,64	4,58	0	12	1,264	0,284	
	Lise	131	5,81	4,44	0	12			
	Lisans ve üstü	151	5,84	4,55	0	12			
Yaşam üstüne etkileri	İlköğretim	107	11,64	7,59	0	22	2,057	0,129	
	Lise	131	10,00	7,49	0	22			
	Lisans ve üstü	151	9,85	7,40	0	22			
Şiddetli istek	İlköğretim	107	5,29	3,11	0	8	1,843	0,160	
	Lise	131	4,69	3,20	0	8			
	Lisans ve üstü	151	4,54	3,25	0	8			
Motivasyon	İlköğretim	107	1,84	1,79	0	5	1,143	0,320	
	Lise	131	1,51	1,65	0	5			
	Lisans ve üstü	151	1,73	1,75	0	5			
BAPİ Toplam	İlköğretim	107	4,78	3,10	0	8,97	1,550	0,214	
	Lise	131	4,14	3,06	0	8,63			
	Lisans ve üstü	151	4,17	3,16	0	8,68			
SUKDÖ	İlköğretim	107	28,32	13,13	3	58	18,018	0,000*	1-3
	Lise	131	30,80	15,32	3	59			2-3
	Lisans ve üstü	151	38,42	14,28	2	60			

* $p < 0,05$

Araştırmada LGBT bireylerin BAPİ toplam ve madde kullanım özellikleri, tanı, yaşam üzerindeki etkileri, şiddetli istek ve motivasyon alt boyut puanları ile sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönde bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 6).

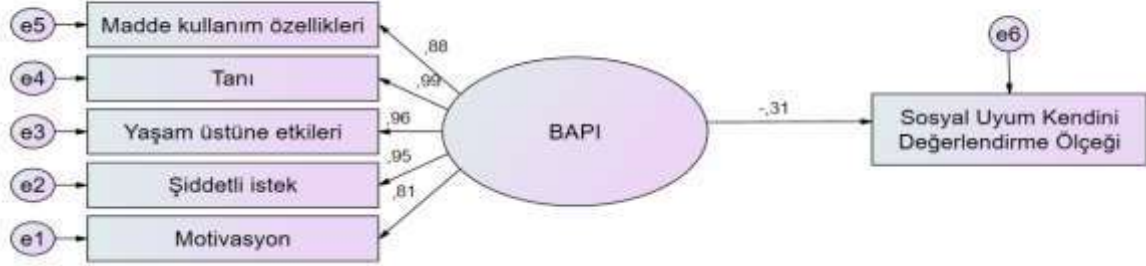
Tablo 6. Katılımcıların Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ile Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) Puanlarının Arasındaki Korelasyonlar

		Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği
Madde kullanım özellikleri	r	-,289**
	p	0,000
	N	389
Tanı	r	-,295**
	p	0,000
	N	389
Yaşam üstüne etkileri	r	-,325**
	p	0,000
	N	389
Şiddetli istek	r	-,294**
	p	0,000
	N	389
Motivasyon	r	-,138**
	p	0,006
	N	389
BAPİ Toplam	r	-,291**
	p	0,000
	N	389

* $p < 0,05$

Son olarak LGBT bireylerin bağımlılık şiddeti düzeylerinin sosyal uyum düzeylerini istatistiki açıdan

anlamli ve negative yönlü yordadığı sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Katılımcıların Bağımlılık Profil İndeksi(BAPI) puanlarının Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) Puanlarını Yordama durumu

Tartışma

Araştırmada katılımcıların bağımlılık şiddeti düzeylerinin cinsel yönelimine göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Bununla birlikte araştırmada katılımcıların sosyal uyum düzeylerinin cinsel yönelime göre farklılık gösterdiği; gay katılımcıların sosyal uyum düzeylerinin lezbiyen ve biseksüel bireylere kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bağımlılık şiddetinin cinsel yönelim ile ilişkisini inceleyen literatür bulguları bu çalışmanın bulguları ile tutarlı değil iken LGBT bireylerin sosyal uyum düzeylerinin incelendiği alan yazın çalışmaları bu çalışmanın bulguları ile uyumludur. Türkiye’de yaşayan LGBT bireylerin bağımlılık şiddeti ve sosyal uyum düzeylerinin incelendiği bir çalışmada bireylerin bağımlılık şiddetlerinin cinsel yönelim değişkenine göre farklılık gösterdiği; biseksüel ve trans bireylerin bağımlılık düzeylerinin diğer bireylere kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Savcı, 2015). ABD’de ergenlik döneminde olan LGBT bireylerin madde kullanımlarının incelendiği bir çalışmada eşcinsel ergenlerin madde kullanım düzeylerinin heteroseksüel ve biseksüel bireylere kıyasla daha yüksek olduğu vurgulanmıştır (Marhal ve ark., 2008). Sotardi ve ark. (2022) LGBT olan ve olmayan bireylerin aidiyet duygusu ve sosyal uyum düzeylerini karşılaştırmalı incelendiği çalışmada aynı zamanda LGBT bireyleri kendi içinde de değerlendirmiş ve bu çalışmanın bulguları ile tutarlı olarak gay bireylerin sosyal uyum düzeylerinin biseksüel ve lezbiyen bireylere kıyasla daha düşük olduğunu bulgulanmıştır. Cinsel yönelim ile bağımlılık şiddeti ilişkisine yönelik elde edilen bu farklılığın örneklem grubunun sınırlılığı ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Araştırmanın yalnızca Türkiye’nin Marmara bölgesindeki LGBT bireyleri kapsamı, elde edilen bulguların genellenebilirliğini sınırlayan önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada katılımcıların bağımlılık şiddeti ve sosyal uyum düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılaşmadığı saptanmıştır. Literatürde, bu bulguları destekleyen çalışmaların yanı sıra, farklı sonuçlar ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır. Gök ve Nedim Bal (2024) tarafından yapılan çalışmada LGBT bireylerin madde kullanımı eğilimleri incelenmiş ve bu çalışmanın bulguları ile tutarlı olarak LGBT bireylerin madde kullanım eğilimlerinin yaş gruplarına göre farklılık göstermediği

bildirilmiştir. Sezer ve Oktan (2020) LGBT bireylerin sosyal uyum düzeylerini etkileyen değişkenleri inceledikleri çalışmada bu çalışmanın bulguları ile benzer olarak LGBT bireylerin sosyal uyum düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılaşmadığı bildirilmiştir. Bu benzerlikten farklı olarak Akbaş (2017) madde kullanım bozukluğu olan bireylerle yaptığı çalışmada yaş arttıkça sosyal uyumun da arttığını bulgulanmıştır. Söz konusu farklılığın coğrafi varyasyon ile ilgili olabileceği düşünülmektedir (Garcia vd., 2020). Yaşla birlikte gelişen yaşam deneyimleri bu süreci şekillendirse de bireyin dahil olduğu coğrafi bağlam sosyal uyum kapasitesini artırıcı ya da sınırlayıcı rol üstlenebilir (Rand vd., 2021). Bu nedenle, sosyal uyumun yaşa göre farklılaşmaması, bireyin yaşadığı coğrafi ve kültürel çevredeki sosyal destek mekanizmalarının yetersizliğiyle ilişkilendirilebilir (Sezer ve Oktan, 2020). Benzer biçimde, bağımlılık şiddeti de yalnızca bireysel psikolojik etmenlerle açıklanamayacak ölçüde çevresel ve toplumsal koşullara duyarlıdır. Özellikle LGBT bireyler söz konusu olduğunda, coğrafi bağlamda karşılaşılan dışlanma, damgalanma ve ayrımcılığa dayalı deneyimler, bağımlılık davranışlarını bir başa çıkma stratejisi olarak daha karmaşık bir hale getirebilmektedir. Bazı toplumlarda yaş ilerledikçe bağımlılıkla mücadeleye yönelik destek sistemleri güçlenirken, bazı toplumsal bağlamlarda birey yaş aldıkça daha fazla yalnızlaşmakta ve bu durum bağımlılık davranışlarını sürdürücü bir etki yaratabilmektedir (Paschen-Wolff vd., 2024).

Bu araştırmada ele alınan bir diğer değişken ise gelir düzeyidir. Katılımcıların BAPI madde kullanım özellikleri ve yaşam üstüne etkileri alt boyut puanlarının gelir düzeyine göre farklılık gösterdiği; geliri düşük olan katılımcıların bağımlılık şiddeti düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Çalışmada bununla birlikte katılımcıların sosyal uyum düzeylerinin gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Bu bulgulara göre gelir düzeyi düşük olan katılımcıların sosyal uyum düzeyleri gelir düzeyi orta ve yüksek olan katılımcılara göre; gelir düzeyi orta olan katılımcıların sosyal uyum düzeylerinin ise gelir düzeyi yüksek olan bireylere kıyasla daha düşüktür. Elde edilen bu bulgular literatür ile uyumludur. Soy ve Zorlu (2020) madde kullanım bozukluğu olan bireyler üzerinde yaptıkları çalışmada

gelir düzeyi düşük olan bireylerin bağımlılık şiddeti düzeylerinin gelir düzeyi orta ve yüksek olan bireylere kıyasla daha yüksek olduğunu bulgulanmıştır. Onyecho (2018) sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olan bireylerin, alkol, madde ve uçuğu madde kullanımlarının gelir düzeyi yüksek olan bireylere nazaran daha yüksek olduğu saptanmıştır. King ve Richardson (2016) gay bireyler ile gerçekleştirdikleri çalışmada gelir düzeyinin sosyal uyumun önemli bir yordayıcısı olduğu bulgulanmıştır.

Araştırmada katılımcıların bağımlılık şiddeti düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşırken, sosyal uyum düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaştığı saptanmıştır. Ulaşılan bu bulgulara göre babası lisans ve lisansüstü mezunu olan bireylerin sosyal uyum düzeyleri diğer katılımcıların sosyal uyum düzeylerine kıyasla daha yüksektir. Bağımlılık şiddetinin baba eğitim durumu ile ilişkisini inceleyen araştırmalar bu araştırmanın bulguları ile farklılık gösterirken; sosyal uyum ile baba eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği literatür araştırmaları bu araştırmanın bulguları ile tutarlıdır. Mutlu ve Yıldızhan (2019) madde kullanım bozukluğu tanısı alan 385 birey üzerinde yaptığı çalışmada katılımcıların önemli bir kısmının babalarının eğitim düzeylerinin düşük olduğu; bu durumun bireylerin madde kullanım davranışlarını etkilediği yönünde sonuçlar elde etmiştir. Bireylerin sosyal uyum düzeylerini etkileyen aile özelliklerinin incelendiği kapsamlı bir çalışmada bu çalışmanın bulguları ile uyumlu şekilde baba eğitim düzeyi ile çocukların sosyal uyum düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu; baba eğitim düzeyi arttıkça çocukların sosyal uyum düzeylerinin arttığı belirlenmiştir (Egbule ve Odofo, 2024). Baba eğitim düzeyi ile bağımlılık şiddeti ilişkisine yönelik elde edilen farklı bulguların, örneklem gruplarının farklılıklarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu çalışma, Türkiye’de Marmara bölgesinde yaşayan 18 yaş üstü LGBT bireyler ile yapılmıştır. Literatürdeki diğer çalışmalar bu çalışmadan farklı olarak çoğunlukla genel popülasyonu ya da heteroseksüel bireyleri kapsayan örneklemle sınırlıdır. Ayrıca LGBT bireylerin bağımlılık düzeylerinin ele alındığı sınırlı sayıda çalışmada ise çoğunlukla bireylerin kendi eğitim düzeyleri incelenmiş, ebeveynlerin eğitimiyle olan ilişkiler göz ardı edilmiştir. Oysa bu çalışmada yer alan LGBT bireyler, cinsel yönelimlerine bağlı olarak aile içi kabul ve destek görme konusunda farklı sosyal deneyimlere sahiptir. Bu durum, baba eğitim düzeyinin bağımlılık davranışları üzerindeki etkisini sınırlandırabilir (Fish ve Exten, 2020). Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet rolleri ve heteronormatif değerlerin belirleyici olduğu kültürel yapılarda, LGBT bireylerin ailelerinden kabul görme olasılığı oldukça düşüktür (Paschen-Wolff vd., 2024). Eğitim düzeyi yüksek ebeveynlerin daha demokratik tutumlar sergileyeceği düşünülse de, bu durum her zaman geçerli olmamaktadır. Özellikle cinsel yönelime dair olumsuz yargıların hâkim olduğu toplumlarda, yüksek eğitilmiş bireylerin de bu normları içselleştirmiş olması mümkündür (Hinds vd., 2024). Bu nedenle, baba eğitim düzeyinin bağımlılık şiddeti üzerinde anlamlı bir etki göstermemesi, eğitimin tek başına belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Araştırmada katılımcıların BAPI toplam ve madde kullanım özellikleri, tanı, yaşam üzerindeki etkileri, şiddetli istek ve motivasyon alt boyut puanları ile sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre katılımcıların BAPI

toplam ve madde kullanım özellikleri, tanı, yaşam üzerindeki etkileri, şiddetli istek ve motivasyon alt boyut puanları arttıkça sosyal uyum düzeyleri azalmaktadır. Elde edilen bu bulgu literatür ile uyumludur. Savcı (2015) LGBT bireylerin bağımlılık şiddeti ve sosyal uyum düzeylerini incelediği çalışmada LGBT bireylerin bağımlılık şiddeti düzeyleri arttıkça sosyal uyum düzeylerinin azaldığını saptamıştır. Calpe-López (2022) tarafından yapılan çalışmada madde kullanım bozukluğunun sosyal stres ve sosyal uyuma etkisi incelenmiştir. Ulaşılan bulgular, madde kullanım bozukluğunun sosyal stresi arttırdığı; sosyal uyumu ise azalttığı yönündedir. Bireyin toplumla etkileşim kurma kapasitesini, sosyal rollerini yerine getirme becerisini ve çevresel destek mekanizmalarını kullanabilme yetisini zedeleyen bu bozukluk, sosyal bütünleşmeyi sekteye uğratmaktadır (Witkiewitz ve Bowen, 2010; Jafari, 2010; Ghitza, 2015; Eroğlu, 2015). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, madde kullanım bozukluğu ile sosyal uyum arasındaki bağın, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal katılımın niteliği açısından da kritik önemde olduğu söylenebilir (Kağınıcı ve ark., 2011; Kadam ve ark., 2017). Madde kullanım bozukluğu olan bireylerde, zamanla umutsuzluk, benlik saygısında azalma, aile içi ilişkilerde bozulma gibi psikososyal sorunlar da sürece eşlik etmektedir. Bu çok yönlü zorluklar, bireyin sosyal ortama uyum sağlama becerisini daha da zayıflatmaktadır (Karataşoğlu, 2009; Bayram, 2013). Tüm bu bulgular, bağımlılığın yalnızca sosyal uyum üzerinde yıkıcı etkiler yarattığını değil, aynı zamanda sosyal uyum sorunlarının da bağımlılığı besleyen bir döngü içerisinde yer aldığını göstermektedir. Nitekim sosyal işlevselliği zedelenen bireyler, zamanla toplumsal bağlardan uzaklaşarak, kendileriyle benzer yaşam deneyimlerine sahip bireylerle bir araya gelmekte ve bu süreçte madde kullanımı bir tür aidiyet aracına dönüşebilmektedir. Bu durum, bireyin toplumdan giderek daha fazla soyutlanmasına ve sosyal uyum kapasitesinin daha da zayıflamasına neden olmaktadır (2012; Polcin ve Korcha, 2017).

Bu araştırmada katılımcıların bağımlılık şiddeti düzeylerinin sosyal uyum düzeylerini istatistiki açıdan anlamlı ve negatif yönlü yordadığı belirlenmiştir. Ulaşılan bu bulgular literatür ile tutarlıdır. Calpe-López, (2022) madde kullanım bozukluğu olan bireylerle gerçekleştirdiği çalışmada madde kullanım bozukluğunun sosyal uyumu negatif yönde yordadığını belirlemiştir. Benzer şekilde Güleç (2016) alkol ve madde kullanımının sosyal uyumu negatif yönde yordadığını bildirmiştir.

Beyannameleler

Etik Kurul

Araştırmanın etik izin onayı Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul Komisyonu’na yapılan başvuru sonucunda alınmıştır (YDÜ/SB/2025/1979).

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatırması olmadığı beyan edilir.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

HÜ verileri toplamış, HÜ analizleri yapmıştır. HÇS makale ana metninin uygunluğunu, makale içerisinde uygulanacak ölçeklerin doğruluğunu ve tartışma ilerleyişi

ve düzeltmesinde görev almıştır. HÜ önerilen düzeltmeleri yapmıştır. Yazarlar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

References

- Acar, S., Şaşman Kaylı, D. (2021). Türkiye'de Bağımlılık Alanında Nitel ve Karma Desen Yöntemleriyle Yapılan Çalışmaların Analizi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 3(1): 37-47
- Akbaş, N. (2017). *18 yaş üzeri madde bağımlısı yetişkin bireylerde benlik saygısı ve sosyal uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Akkaya C, Sivrioğlu EY, Sarandöl A ve ark. (2007) Majör Depresif Bozuklukta Sertralin ve Reboksetinin Sosyal İşlev Kaybı Üzerine Etkilerinin Karşılaştırılması: Randomize Açık Etiketli Bir Çalışma. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 19 (1): 5-13.
- Alavi, S. S., Ferdosi, M., Jannatifard, F., Eslami, M., Alaghemandan, H. ve Setare, M. (2012). Behavioral addiction versus substance addiction: correspondence of psychiatric and psychological views. *International Journal of Preventive Medicine*, 3(4), 290-294.
- Altuner Ö. (2021) *Madde Kullanımı Nedeniyle Denetimli Serbestlik Tedbiri Altında Bulunan Bireylerin Şema Terapi Modeli Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2021.
- Bayram M. *İnsan hakları açısından madde bağımlılığının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, 2013.
- Bosc M, Dubini A, Polin V ve ark. (1997) Development and validation of a social functioning scale, the Social Adaptation Self-evaluation Scale. *Eur Neuropsychopharmacol*, 7 (Suppl 1): 57-70.
- Buz, S. (2011). Lezbiyen gey biseksüel transseksüel travesti bireylerle sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(2), 137-148.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Veri analizi el kitabı*. 18. Baskı. Kızılay, Ankara. Pegem Akademi
- Calpe-López, C., Martínez-Caballero, M. A., García-Pardo, M. P., & Aguilar, M. A. (2022). Resilience to the effects of social stress on vulnerability to developing drug addiction. *World Journal of Psychiatry*, 12(1), 24.
- Edwards A C, Ohlsson H, Lannoy S et al. Shared genetic and environmental etiology between substance use disorders and suicidal behavior. *Psychol Med* 2023; 53(6): 2380-2388.
- Erbaş, M. M. (2024). Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ile Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları Arasındaki İlişkiye Yönelik Araştırmaların İncelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 25(2), 216-224.
- Eroğlu SE. *Madde bağımlılığı ve ani ölüm*. Türkiye Klinikleri 2015;1(2):56-60.
- Fish, J. N., & Exten, C. (2020). Sexual orientation differences in alcohol use disorder across the adult life course. *American Journal of Preventive Medicine*, 59(3), 428-436.
- Garcia, J., Vargas, N., Clark, J. L., Magaña Álvarez, M., Nelons, D. A., & Parker, R. G. (2020). Social isolation and connectedness as determinants of well-being: Global evidence mapping focused on LGBTQ youth. *Global public health*, 15(4), 497-519.
- Ghitza İ.E. Needed relapse-prevention research on novel framework (ASPIRE model) for substance use disorders treatments. *Frontiers in Psychiatry*. 2015; 6(37):1-4.
- Gök, P. N. B. N. K. (2024). LGBTİ+ ve Heteroseksüel Bireylerde Kaygı Duyarlılığı İle Madde Kullanımına Eğilim Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal (Smart Journal)*, 8(55), 285-300.
- Güleç, G. (2016). *Psikiyatrik bozukluklar ve intihar*. Türkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics, 3, 21-25.
- Güleç, G. (2016). *Psikiyatrik bozukluklar ve intihar*. Türkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics, 3, 21-25.
- Hinds, Z., Herbitter, C., Bryant, W. T., Newberger, N. G., & Livingston, N. A. (2024). Hazardous substance use among sexual and gender minority adults: A deeper look into distal minority stressors. *Psychology of sexual orientation and gender diversity*, 11(1), 105.
- Jafari E, Eskandari H, Sohrabi F, Delavar A, Heshmati R. Effectiveness of coping skills training in relapse prevention and resiliency enhancement in people with substance dependency. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 2010; 5:1376-1380.
- Kadam M, Sinha A, Nimkar S, et al. A comparative study of factors associated with relapse in alcohol dependence and opioid dependence. *Indian J Psychol Med* 2017;39:627-33
- Kağınç Y, Koydemir S, Çakır G ve ark. *Grupla Psikolojik Danışma*. Ankara: Pegem Akademi, 2011
- Kaos GL. (2014). Heteronormatif olmayan bir sosyal hizmet için. http://www.kaosgildernege.org/resim/yayin/dl/sosyal_hizmet_2018.pdf#page=27.
- Karataşoğlu S. *Yerel sosyal politikalar çerçevesinde madde bağımlısı gençlerin sosyal rehabilitasyonu* (Karapürçek İlçesi Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Projesi). Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset Bölümü, 2009.
- Kates, J., Ranji, U., Beamesderfer, A., Salganicoff, A., & Dawson, L. (2015). Health and access to care and coverage for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) individuals in the US. http://lgbtbar.org/annual/wpcontent/uploads/sites/6/sites/9/2019/03/20190301_123314_26384.pdf
- Kim, H. J., Fredriksen-Goldsen, K. I., Bryan, A. E., & Muraco, A. (2017). Social network types and mental health among LGBT older adults. *The Gerontologist*, 57, 84-94.
- King, S. D., & Richardson, V. E. (2016). Influence of income, being partnered/married, resilience, and discrimination on mental health distress for midlife and older gay men: Mental health distress among midlife and older gay men: The importance of partners and resilience. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 20(2), 127-151.
- Marhal MP, Feiedman MS, Stall R, et al. *Sexual Orientation And Adolescent Substance Use: A Meta-Analysis and Methodological Review*. NIH Public Access, *Addiction* April 2008;103(4):546-556.
- Onyencho VC, Pindar SK, Ibrahim AW, et al. Demographic characteristics as predictors of psychoactive substance use disorders. *Addiction & Drug Abuse Open Access Journal* 2018; 1(1): 000104.

Ögel K, Evren C, Karadağ F, Gürol T. Bağımlılık Profil İndeksi'nin (BAPİ) geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2012;23(4):264-73.

Paschen-Wolff, M. M., DeSousa, A., Paine, E. A., Hughes, T. L., & Campbell, A. N. (2024). Experiences of and recommendations for LGBTQ+-affirming substance use services: an exploratory qualitative descriptive study with LGBTQ+ people who use opioids and other drugs. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 19(1), 2.

Paschen-Wolff, M. M., DeSousa, A., Paine, E. A., Hughes, T. L., & Campbell, A. N. (2024). Experiences of and recommendations for LGBTQ+-affirming substance use services: an exploratory qualitative descriptive study with LGBTQ+ people who use opioids and other drugs. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 19(1), 2.

Polcin, D. L., & Korcha, R. (2017). Social support influences on substance abuse outcomes among sober living house residents with low and moderate psychiatric severity. *Journal of alcohol and drug education*, 61(1), 51

Rand, J. J., Pacey, M. S., Fish, J. N., & Anderson, S. O. (2021). LGBTQ+ inclusion and support: An analysis of challenges and opportunities within 4-H. *Journal of youth development: bridging research and practice*, 16(4), 26.

Savcı, G. (2015). *Türkiye'de Yaşayan LGBT Bireylerinde Sosyal Uyum ve Bağımlılık İlişkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sezer, Ö., & Oktan, V. (2020). LGBT Bireylerin Yalnızlık, Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi | Examination of Loneliness, Life Satisfaction and Social Adjustment Levels of LGBT Individuals. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3(2), 270-286. <https://doi.org/10.33708/ktc.798964>

Sezer, Ö., & Oktan, V. (2020). LGBT Bireylerin Yalnızlık, Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi | Examination of Loneliness, Life Satisfaction and Social Adjustment Levels of LGBT Individuals. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3(2), 270-286. <https://doi.org/10.33708/ktc.798964>

Sotardi, V. A., Surtees, N., Vincent, K., & Johnston, H. (2022). Belonging and adjustment for LGBTQ+ and non-LGBTQ+ students during the social transition to university. *Journal of Diversity in Higher Education*, 15(6), 755.

Soy İT, Zorlu S. Madde bağımlılığı tanısı almış bireylerde benlik saygısı ve sosyal dışlanma algıları arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2020; 36(2): 73-86.

Tatum, A.K. (2017). The Interaction of Same-Sex Marriage Access With Sexual Minority Identity on Mental Health and Subjective Wellbeing. *Journal of Homosexuality*. 64(5), pp. 638-653.

Witkiewitz K, Bowen S. Depression, craving and substance use following a randomized trial of Mindfulness Based Relapse Prevention. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 2010;78(3):362-374.

Yalçınoglu, N., & Önal, A. (2014). Eşcinsel ve biseksüel erkeklerin içselleştirilmiş homofobi düzeyi ve sağlık üzerine etkileri. *Turkish Journal of Public Health*, 12(2), 100-112. <https://doi.org/10.20518/thsd.51979>

Yıldız, D., Çiftçi, A., & Yalçın, Ö. (2020). Bir ÇEMATEM kliniğinde yatan ergen hastalarda madde kullanım eğilimleri, psikososyal travmalar, psikiyatrik komorbiditeler ve cinsiyet farklılıkları. *Dusunen Adam*, 33(2), 190-202.

Ylioja, T., Cochran, G., Woodford, M. R. & Renn, K. A. (2016). Frequent Experience of LGBQ Microaggression on Campus Associated with Smoking among Sexual Minority College Students. *Nicotine & Tobacco Research*, 20(3), 340-346.

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

A New Threshold in Academic Transformation: An In-Depth Examination of the Role of Artificial Intelligence-Based Tools in Higher Education

Akademik Dönüşümde Yeni Bir Eşik: Yapay Zekâ Tabanlı Araçların Yükseköğretimdeki Rolüne Yönelik Derinlemesine Bir İnceleme

Burak Demir¹, Gozel Adizova², Engin Şirvan³

Abstract:

This study examines how artificial intelligence (AI) tools are used by academics in higher education, their advantages, and the challenges encountered. The mixed-methods research conducted with 150 academics working in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) collected quantitative data through surveys and qualitative data through semi-structured interviews. Findings revealed that 92% of academics are aware of AI tools, with 64.7% actively using them. The most common usage areas were identified as academic writing (56%) and literature review (46%). Tools like ChatGPT, Grammarly, and Elicit are among the most frequently preferred. While participants believe AI tools increase productivity (M=4.21), they harbor concerns about ethical risks (M=3.84) and originality issues (M=3.69). The main obstacles faced by academics were identified as lack of technical knowledge (51.3%), ethical concerns (42%), and insufficient institutional guidance (38.7%). Qualitative findings revealed that participants acknowledge AI tools save time and support academic English writing, yet express concerns about unclear ethical boundaries and lack of institutional guidance. The research results emphasize the critical importance of developing comprehensive training programs, clear ethical guidelines, and institutional support systems to ensure effective and ethical use of AI. These findings provide significant contributions to the development of digital transformation policies in higher education.

Keywords: Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Awareness, Ethical Concerns, Digital Transformation.

¹Msc., University of Mediterranean Karpasia, Institute of Social Sciences Faculty of Business Administration, Nicosia, TRN Cyprus, E-mail: burak.demir@akun.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-5666-359X

²Msc., University of Mediterranean Karpasia, Institute of Social Sciences Faculty of Business Administration, Nicosia, TRN Cyprus, E-mail: gozel.adizova@akun.edu.tr, Orcid Id: 0009-0000-5111-9990

³PhD., University of Alasia, Faculty of Business Administration, Nicosia, TRN Cyprus, E-mail: engin.sirvan@alasia.edu.tr, Orcid Id: 0009-0008-5985-156X

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Burak Demir, University of Mediterranean Karpasia, Institute of Social Sciences Faculty of Business Administration, TRN Cyprus, E-mail: burak.demir@akun.edu.tr

Date of Received/Geliş Tarihi: 30.06.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 31.07.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 18.08.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Demir, B., Adizova, G. & Şirvan, E. (2025). A New Threshold in Academic Transformation: An In-Depth Examination of the Role of Artificial Intelligence-Based Tools in Higher Education, *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 75-82

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Bu çalışma, yapay zekâ (YZ) araçlarının yükseköğretimde akademisyenler tarafından nasıl kullanıldığını, bu kullanımın avantajlarını ve karşılaşılan zorlukları incelemektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) görev yapan 150 akademisyen ile yürütülen karma yöntem araştırmasında, nicel veriler anket yoluyla, nitel veriler ise yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Bulgular, akademisyenlerin %92'sinin YZ araçlarından haberdar olduğunu, %64,7'sinin bu araçları aktif kullandığını göstermiştir. En yaygın kullanım alanları akademik yazım (%56) ve literatür tarama (%46) olarak belirlenmiştir. ChatGPT, Grammarly ve Elicit gibi araçlar en sık tercih edilenler arasında yer almaktadır. Katılımcılar YZ araçlarının verimliliği artırdığını düşünmekle birlikte (Ort.=4.21), etik riskler (Ort.=3.84) ve özgünlük kaygıları (Ort.=3.69) taşımaktadırlar. Akademisyenlerin karşılaştığı başlıca engeller teknik bilgi eksikliği (%51,3), etik kaygılar (%42) ve kurumsal rehberlik yetersizliği (%38,7) olarak tespit edilmiştir. Nitel bulgular, katılımcıların YZ araçlarının zaman kazandırdığını ve akademik İngilizce yazımında destek sağladığını belirtmekle birlikte, etik sınırların belirsizliği ve kurumsal yönlendirme eksikliği konusunda endişe duyduklarını ortaya koymuştur. Araştırma sonuçları, YZ'nin etkin ve etik kullanımını sağlamak için kapsamlı eğitim programları, net etik kılavuzlar ve kurumsal destek sistemlerinin geliştirilmesinin kritik önemde olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgular, yükseköğretimde dijital dönüşüm politikalarının geliştirilmesi için önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Yapay Zekâ Farkındalığı, Etik Kaygılar, Dijital Dönüşüm.

Giriş

21. yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, yükseköğretim kurumlarında öğretim, araştırma ve akademik üretim süreçlerini dönüştürmüştür (Selwyn, 2012; Bicen et al., 2022). Bu dönüşümün çarpıcı boyutlarından biri, yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin akademik yaşamın merkezine doğru hızla ilerlemesidir. YZ, sadece teknik bir gelişme değil; pedagojik, etik ve metodolojik açıdan akademik dünyanın yeniden tanımlanmasına neden olan çok boyutlu bir değişim aracıdır (Luckin et al., 2016). Bilgiye erişim, içerik üretimi, akademik yazım, veri analizi ve öğretim materyalleri geliştirme gibi birçok süreç, artık YZ destekli araçlar sayesinde daha etkili, hızlı ve kişiselleştirilmiş bir biçimde yürütülebilmektedir (Danju et al., 2020; Öznacar et al., 2020).

Son yıllarda yapılan kapsamlı araştırmalar, yükseköğretimde YZ kullanımının dramatik bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Crompton ve Burke (2023), 138 çalışmayı kapsayan sistematik incelemelerinde, YZ yayınlarının 2020-2022 döneminde %150 oranında arttığını ve bu teknolojilerin beş temel alanda kullanıldığını tespit etmişlerdir: değerlendirme/değerlendirme, tahmin etme, YZ asistanı, akıllı öğretim sistemleri ve öğrenci öğrenmesini yönetme. Bu bulgular, YZ'nin yükseköğretimde artık deneysel bir araç olmaktan çıkıp, sistematik uygulamaların merkezi haline geldiğini göstermektedir.

Akademisyenlerin YZ araçlarına yönelik tutumları ve kullanım pratikleri konusunda yapılan ampirik çalışmalar, karmaşık bir profil ortaya koymaktadır. Mah ve Groß (2024), 122 Alman akademisyen ile yaptıkları araştırmada, öğretim üyelerinin YZ benimsemesi açısından dört farklı profil belirlemişlerdir: iyimser (%33,5), eleştirel (%27,3), eleştirel reflektif (%33,9) ve nötr (%5,3). Bu çalışma, akademisyenlerin %78,5'inin mesleki gelişim konusunda ilgi duyduğunu göstermesi açısından kurumsal eğitim ihtiyacına güçlü bir dayanak sağlamaktadır.

Doğal dil işleme, makine öğrenmesi ve otomasyon gibi teknolojilere dayanan YZ tabanlı araçlar, akademik faaliyetlerde devrim niteliğinde kolaylıklar sağlamaktadır. Grammarly, ChatGPT, Scite, Elicit, Canva AI ve GitHub Copilot gibi uygulamalar, akademisyenlerin araştırma

sürecinin hemen her aşamasında aktif olarak kullandığı araçlara dönüşmüştür (Zawacki-Richter et al., 2019). Bu araçlar sayesinde literatür taraması, bilimsel yazım, akademik içerik üretimi, görsel materyal oluşturma ve değerlendirme süreçleri yeniden biçimlenmiştir.

Küresel perspektiften bakıldığında, farklı coğrafi bölgelerdeki YZ benimsenme oranları ve karşılaşılan zorluklar önemli farklılıklar göstermektedir. Al-Emran ve arkadaşları (2024), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesindeki 19 ülkeden 259 kurumda 508 katılımcı ile yaptıkları kapsamlı araştırmada, kurumların %43,9'unun hala YZ benimsenmesinin erken aşamalarında olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışma, finansal kısıtlamalar (%17,9) ve altyapı sorunları (%17,1) gibi spesifik engelleri belirlemesi açısından Türk yükseköğretimi için karşılaştırmalı bir bağlam sunmaktadır.

Bu gelişmelerin sadece teknik faydaları değil, aynı zamanda etik sorumluluklar, akademik dürüstlük, güvenilirlik ve mesleki yeterlilik gibi karmaşık konuları da gündeme getirdiği bilinmektedir (Floridi & Cowls, 2019). Son dönemde, Avrupa Akademik Dürüstlük Ağı (ENAI) tarafından geliştirilen "Yetkisiz İçerik Üretimi (UCG)" kavramı, YZ destekli akademik suistimal için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır (Foltynek et al., 2023). Bu uluslararası kabul görmüş etik yönergeler, kurumsal politika ihtiyaçlarının tartışılmasını güçlendiren önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Chan (2023), Hong Kong üniversitelerinde 457 öğrenci ve 180 öğretim üyesi ile yaptığı araştırmada, YZ risk yönetimi politikalarının geliştirilmesi konusunda paydaşlar arasında önemli bir fikir birliği (ortalama puanlar>4.5) olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, yapılandırılmış yönetim yaklaşımlarına yönelik argümanları desteklemektedir ve kurumsal düzeyde sistematik YZ politika çerçevelerinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, akademisyenlerin YZ teknolojilerine olan yaklaşımı, kullanma sıklıkları, amaçları, karşılaştıkları zorluklar ve YZ araçlarının mesleki faaliyetlerine etkileri, araştırılması gereken temel başlıklardır. Söz konusu konular, teknolojik okuryazarlık, dijital etik ve kurumsal dijitalleşme politikalarıyla doğrudan ilişkilidir (Bicen et

al., 2021; Akgün & Topal, 2023). Türkiye ve dünya genelinde yapılan bazı çalışmalar, öğretim üyelerinin büyük bir kısmının bu teknolojilere mesafeli yaklaştığını, yeterli teknik donanımına sahip olmadığını ve etik kaygılar nedeniyle kullanmaktan çekindiklerini ortaya koymaktadır (Popenici & Kerr, 2017; Kılınç et al., 2024).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), yükseköğretim alanında sahip olduğu üniversite çeşitliliği, uluslararası akademisyen sayısı ve öğrenci profili ile dikkat çekici bir eğitim merkezidir. KKTC bağlamında akademisyenlerin YZ araçlarına ilişkin tutum ve kullanım düzeylerine dair yapılmış kapsamlı ve sistematik çalışmalar sınırlıdır. Bu eksiklikten yola çıkan araştırma, KKTC'deki akademisyenlerin YZ araçlarını ne ölçüde benimsediklerini, hangi alanlarda kullandıklarını, kullanım sürecinde ne tür zorluklarla karşılaştıklarını ve bu teknolojilere yönelik algılarını anlamayı hedeflemektedir.

Araştırmanın temel amacı, KKTC'deki akademisyenlerin yapay zekâ araçlarına ilişkin bilgi düzeylerini, kullanım sıklıklarını, kullanım amaçlarını, karşılaştıkları engelleri ve bu araçlara yönelik genel tutumlarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. Sayısal veriler, anket yoluyla elde edilirken; nitel veriler, açık uçlu sorular ve görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Böylelikle hem geniş katılımlı istatistiksel analizler hem de bireysel deneyimlerin derinlemesine tematik analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler, yalnızca bireysel eğilimleri değil, aynı zamanda üniversite politikalarının, teknik altyapının ve dijital etik anlayışının akademik yapay zekâ kullanımını nasıl etkilediğini kapsamlı şekilde değerlendirmeyi mümkün kılmıştır.

Bu çalışmanın önemi, yükseköğretimde dijital dönüşümün yerel bir örneği olarak KKTC'de yapay zekâ kullanımına dair ilklerden biri olmasıdır. Araştırmadan elde edilecek bulgular, hem KKTC üniversitelerinde yürütülecek teknoloji odaklı akademik stratejiler için yol gösterici olacak, hem de küresel literatüre yerel bir katkı sağlayacaktır. Çalışmanın sonunda sunulan öneriler, akademik üretimde kalite, etik ilkeler ve dijital yetkinliklerin artırılmasına yönelik somut adımlar içermektedir.

Yöntem

Bu araştırma, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde görev yapan akademisyenlerin yapay zekâ (YZ) araçlarına yönelik farkındalık düzeylerini, kullanım pratiklerini, tutumlarını ve karşılaştıkları zorlukları incelemek amacıyla açıklayıcı ve betimleyici nitelikte tasarlanmıştır. Araştırmada karma yöntem yaklaşımı benimsenmiş, nicel ve nitel veri toplama teknikleri birlikte kullanılmıştır (Creswell & Plano Clark, 2018). Araştırmanın etik izin onayı Akdeniz Karpaz Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'na yapılan başvuru sonucunda alınmıştır (AKUN-ETK-12/24).

Araştırma Modeli ve Süreç Şeması

Çalışmada açıklayıcı sıralı karma desen (explanatory sequential design) tercih edilmiştir. İlk aşamada nicel veri toplanmış, ardından bu verilerin derinlemesine açıklanması amacıyla nitel görüşmeler yapılmıştır (İvankova et al., 2006). Bu yaklaşım, katılımcıların YZ araçlarına yönelik davranışsal ve bilişsel eğilimlerinin

hem sayısal hem de yorumsal olarak incelenmesine olanak sağlamıştır.

Araştırma Süreci

Faz 1: Anket tasarımı ve pilot uygulama (n=20)

Faz 2: Nicel veri toplama (n=150)

Faz 3: Nicel verilerin analizi

Faz 4: Yarı yapılandırılmış görüşmeler (n=20)

Faz 5: Nitel verilerin analizi ve bulgulara entegrasyon

Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini, KKTC'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde çeşitli akademik unvanlara sahip toplam 150 akademisyen oluşturmuştur. Tabakalı örnekleme yöntemi ile her üniversiteden ve fakülte türünden temsili katılım sağlanmıştır. Katılımcıların demografik dağılımları Tablo 1'de detaylandırılmıştır.

Katılımcıların %49,3'ü kadın, %50,7'si erkektir. %65,3'ü 35-54 yaş aralığında, %63,3'ü en az 6 yıllık akademik deneyime sahiptir. %81'i eğitim, fen-edebiyat, mühendislik ve İİBF fakültelerinde görev yapmaktadır.

Bu demografik yapı, teknolojik araçlara adaptasyon açısından deneyimli ve orta yaş grubunun baskın olduğu bir akademik profil sunmaktadır. Literatürde, orta kariyer dönemindeki akademisyenlerin teknolojik yeniliklere daha temkinli ve fonksiyonel yaklaşma eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Venkatesh et al., 2012; Bower, 2019).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada iki temel veri toplama aracı kullanılmıştır:

Yapay Zekâ Kullanımı Anketi

Bu anket, katılımcıların YZ farkındalığı, kullanım sıklığı, araç tercihleri, tutumları ve karşılaştıkları engellere yönelik yapılandırılmış çoktan seçmeli ve 5'li Likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Anket, literatürde yer alan benzer çalışmalardan (Smutny & Schreiberova, 2020; Chatterjee et al., 2021) uyarlanarak geliştirilmiş ve uzman görüşleriyle içerik geçerliği sağlanmıştır.

Örnek Anket Soruları

"Yapay zekâ araçlarını ne sıklıkla kullanırsınız?" (Hiç kullanmam- Her gün kullanırım)

"YZ araçları akademik verimliliği artırır" (1-Kesinlikle katılmıyorum, 5-Kesinlikle katılıyorum)

"Hangi alanlarda YZ araçları kullanıyorsunuz?" (Çoktan seçmeli)

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Anket sonuçlarının açıklanması ve örnek vakaların ortaya konması amacıyla 20 akademisyenle yüz yüze ve çevrim içi nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sorular, YZ araçlarının pratik kullanımı, etik değerlendirmeler ve kurumsal yönlendirme eksiklikleri üzerine odaklanmıştır.

Örnek Görüşme Soruları

"YZ araçlarını kullanım deneyiminizi detaylandırabilir misiniz?"

"Etik açıdan hangi konularda kaygı duyuyorsunuz?"

"Kurumunuzdan bu konuda nasıl bir destek alıyorsunuz?"

Veri Toplama Süreci

Veriler çevrim içi formlar ve yüz yüze görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Katılımcılara ön bilgilendirme yapılarak gönüllülük esasına göre onam alınmış, gizlilik ve anonimlik ilkelerine dikkat edilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel Veriler

SPSS 26.0 programı ile frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma analizleri yapılmıştır. Likert tipi veriler için betimleyici istatistikler kullanılmış, veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Nitel Veriler

Görüşme kayıtları betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir (Miles & Huberman, 1994). Elde edilen veriler temalara ayrılarak "Pozitif Görüşler" ve "Negatif Görüşler" olarak sunulmuştur.

Bu analiz sayesinde, YZ araçlarının en sık kullanıldığı alanların akademik yazım (%56) ve literatür tarama (%46) olduğu tespit edilmiştir. Teknik kullanımların (%15-32) düşük seviyede kalması, katılımcıların yeterlilik düzeyleri ve teknik bariyerlerle ilişkili bulunmuştur (Zawacki-Richter et al., 2019).

Tutum analizleri incelendiğinde, YZ araçlarının verimliliğe katkı sunduğu (%4.21 ortalama) düşünülmele birlikte, özgünlük ve etik kaygıların belirgin olduğu görülmüştür. Bu durum, literatürde de sıkça vurgulanan "teknoloji-destekli üretim ile etik sınırlar arasında denge"

gerekliliği ile örtüşmektedir (Floridi & Cowls, 2019; Fjeld et al., 2020).

Geçerlik ve Güvenirlik

Anket formu, alan uzmanları (n=4) tarafından değerlendirildikten sonra pilot uygulama ile (n=20) test edilmiş, Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır. Nitel verilerde ise kodlayıcılar arası uyum %92 olarak belirlenmiş ve bulgulara bütüncül bir güvenirlik kazandırılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma, ilgili üniversitenin Etik Kurulu'ndan alınan izin doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Etik Kurul Karar No: 2024/218). Katılımcıların bilgileri gizli tutulmuş, gönüllülük esasına göre katılım sağlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) görev yapan akademisyenlerin yapay zekâ (YZ) araçlarını kullanma durumlarına ilişkin elde edilen veriler daha geniş değişkenlerle detaylandırılmış, tablolaştırılmış ve yorumlarla birlikte sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Dağılımları

Değişken	Alt Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	74	49.3
	Erkek	76	50.7
Yaş	25-34	42	28.0
	35-44	56	37.3
	45-54	38	25.3
	55 ve üzeri	14	9.4
Akademik Unvan	Araştırma Görevlisi	28	18.7
	Doktora Öğr. Üyesi	51	34.0
	Doçent	41	27.3
	Profesör	30	20.0
Fakülte Türü	Eğitim	38	25.3
	Fen-Edebiyat	30	20.0
	Mühendislik	27	18.0
	İktisadi ve İdari Bilimler	32	21.3
	Diğer	23	15.4
Hizmet Süresi	1-5 yıl	26	17.3
	6-10 yıl	47	31.3
	11-15 yıl	44	29.3
	16 yıl ve üzeri	33	22.0

Katılımcılar genellikle orta yaş grubunda ve 6-15 yıl arası deneyime sahip akademisyenlerden oluşmaktadır.

Bu profil, teknolojiye adaptasyonu etkileyebilecek niteliktedir.

Tablo 2. *Yapay Zekâ Araçlarını Tanıma ve Kullanma Durumu*

Değişken	Frekans (n)	Yüzde (%)
Yapay zekâ araçlarını daha önce duydum	138	92.0
En az bir yapay zekâ aracını aktif olarak kullanıyorum	97	64.7
Akademik üretim sürecinde YZ kullanıyorum	87	58.0
Kurumum bu konuda eğitim/seminer sundu	41	27.3
Kullanım konusunda yeterli bilgiye sahibim	66	44.0
Haftalık ortalama YZ kullanım süresi (1 saat altı)	53	35.3
Haftalık ortalama YZ kullanım süresi (1-3 saat)	48	32.0
Haftalık ortalama YZ kullanım süresi (3 saat üzeri)	24	16.0
Kullanımı etik buluyorum	84	56.0

Yapay zekâ araçlarını tanıma ve kullanma durumu incelendiğinde, 692,0'nın (n = 138) daha önce YZ araçlarını duyduğu, %64,7'sinin (n = 97) ise en az bir YZ aracını aktif olarak kullandığı görülmektedir. Akademik üretim sürecinde YZ kullandığını belirtenlerin oranı %58,0 (n = 87) iken, kurumları tarafından bu konuda eğitim veya seminer verildiğini ifade edenlerin oranı %27,3'tür (n = 41) Kullanım Konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu belirten katılımcı oranı ise %44,0'tır (n = 66)

Haftalık ortalama kullanım süresine incelendiğinde, katılımcıların %35,3'ü (n = 53) yapay zekâ araçlarını haftada 1 saatten az, %32,0'si (n = 48) haftada 1-3 saat ve %16,0'sı (n = 24) haftada 3 saatten fazla kullandığını bildirmiştir. Ayrıca, YZ kullanımının etik olduğunu fante eden katılımcı oranı %56,0'dır (n = 84) Farkındalık yaygın, fakat derinlemesine ve sürdürülebilir kullanım için daha fazla deneyim ve bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Haftalık kullanım süresi görece düşük düzeyde kalmıştır.

Tablo 3. *Yapay Zekâ Kullanım Alanları ve Yoğunluğu*

Kullanım Alanı	Sıklık (%)	En Çok Kullanılan Araçlar
Akademik yazım/düzenleme	56.0	Grammarly, ChatGPT
Literatür tarama	46.0	Elicit, Scite
Veri analizi	32.0	SPSS AI, Google AutoML
Ders materyali hazırlama	34.7	Canva AI, ChatGPT, Quizlet AI
Sınav/değerlendirme tasarımı	20.7	ClassPoint, TestGen AI
İntihal denetimi	28.0	Turnitin AI, Grammarly Premium
Kodlama/ders uygulamaları	15.3	GitHub Copilot, Replit AI
Sunum hazırlama	23.3	Beautiful.ai, Tome AI

Katılımcıların yapay zekâ (YZ) kullanım alanları ve yoğunlukları incelendiğinde, yaygın kullanım alanının %56,0 ile akademik yazım ve düzenleme olduğu, bu alanda en çok Grammarly ve ChatGPT'nin tercih edildiği belirlenmiştir. Katılımcıların %46,0'ı literatür taramasında (Elicit, Scite), %34,7'si ders materyali hazırlamada (Canva AI, ChatGPT, Quizlet AI) ve %32,0'si veri analizinde (SPSS AI, Google AutoML) YZ araçlarını kullanmaktadır.

Daha düşük oranlarda olmakla birlikte, katılımcıların %28,0'i intihal denetimi (Turnitin AI, Grammarly Premium), %23,3'ü sunum hazırlama (Beautiful.ai, Tome AI), %20,7'si sınav/değerlendirme tasarımı (ClassPoint, TestGen AI) ve %15,3'ü kodlama veya ders uygulamaları (GitHub Copilot, Replit AI) için YZ araçlarından yararlandığı görülmektedir. Araç kullanımı genellikle yazılı üretim ve araştırma destekli süreçlerde yoğunlaşmaktadır. Daha teknik ve değerlendirme odaklı alanlarda ise katılım düşüktür

Tablo 4. Yapay Zekâ Araçlarına İlişkin Tutumlar (Likert Ortalama Değerler)

Tutum İfadesi	Ortalama	Standart Sapma
YZ araçları akademik verimliliği artırır	4.21	0.88
YZ araçları etik açıdan risklidir	3.84	0.96
Öğrencilerin kötüye kullanma ihtimali yüksektir	4.01	0.93
Akademik üretimde özgünlük YZ ile zedelenebilir	3.69	1.02
YZ araçları öğretim süreçlerine entegre edilmelidir	4.05	0.85
YZ araçları bilimsel düşünceyi zayıflatır	3.45	1.12
Kurumsal yönlendirme bu konuda yetersiz kalmaktadır	3.91	0.99

Katılımcıların yapay zekâ (YZ) araçlarına ilişkin tutumları incelendiğinde, en yüksek ortalama değerin "YZ araçları akademik verimliliği artırır" ifadesinde olduğu görülmüştür (Ort. 4.21, SS = 0.88). Bunu sırasıyla "Öğrencilerin kötüye kullanma ihtimali yüksektir" (Ort.=4.01, SS = 0.93), "YZ araçları öğretim süreçlerine entegre edilmelidir" (Ort. 4.05, SS = 0.85) ve "Kurumsal yönlendirme bu konuda yetersiz kalmaktadır" (Ort.=3.91, SS = 0.99) ifadeleri takip etmiştir.

Etik ve özgünlük boyutunda, katılımcılar "YZ araçları etik açıdan risklidir" (Ort. 3.84, SS = 0.96) ve "Akademik üretimde özgünlük YZ ile zedelenebilir" (Ort.=3.69, SS = 1.02) ifadelerine orta-yüksek düzeyde katılım göstermektedir. En düşük ortalama ise "YZ araçları bilimsel düşünceyi zayıflatır" ifadesinde yer aldığı görülmektedir (Ort. 3.45, SS = 1.12). Olumlu tutumlar güçlüdür; etik, yönlendirme eksikliği ve bilişsel etkiler konusundaki kaygılar, destekleyici politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Tablo 5. Yapay Zekâ Kullanımında Karşılaşılan Engeller

Engel Türü	Frekans (n)	Yüzde (%)
Teknik bilgi eksikliği	77	51.3
Etik kaygılar	63	42.0
Kurumsal rehberlik eksikliği	58	38.7
Donanım/yazılım yetersizliği	29	19.3
Düşük motivasyon/bilinç düzeyi	24	16.0
Zaman yetersizliği	21	14.0
Dil bariyeri (İngilizce içerikler)	18	12.0
Kaynak/güncel veri eksikliği	17	11.3

Katılımcıların yapay zekâ (YZ) kullanımında karşılaştıkları engeller incelendiğinde, en yaygın engelin teknik bilgi eksikliğinin olduğu görülmektedir (%51,3, n = 77). Bunu sırasıyla etik kaygılar (%42,0, n = 63) ve kurumsal rehberlik eksikliği (%38,7, n = 58) takip etmektedir. Daha az sıklıkta dile getirilen engeller arasında donanım/yazılım yetersizliği (%19,3, n = 29), düşük motivasyon veya bilinç düzeyi (%16,0, n = 24)

zaman yetersizliği (%14,0, n = 21), dil bariyeri (İngilizce içerikler, %12,0, n = 18) ve kaynak veya güncel veri eksikliği (%11,3, n = 17) yer almaktadır. Akademisyenler daha çok bireysel ve kurumsal düzeyde bilgi ve rehberlik eksikliği yaşamaktadır. Kaynak eksikliği ve yabancı dil bariyeri de katılımı sınırlandıran unsurlar arasında yer almaktadır.

"Zaman kazanımı açısından müthiş bir katkı."

"Sunum hazırlarken Beautiful.ai gibi araçlar beni çok rahatlatmış."

Negatif Görüşler

"Etik sınırlar çok net olmadığı için ne kadarını kullanabileceğimden emin olamıyorum."

Katılımcı Görüşlerinden Alıntılar (Nitel Bulgular)

Pozitif Görüşler

"ChatGPT gibi araçlar araştırma taslağını oluşturmamda bana oldukça yardımcı oluyor."

"Akademik İngilizce yazımda büyük destek aldığımı söyleyebilirim."

"Bazı araçların önerileri çok yüzeysel olabiliyor."

"Kurumdan bu konuda hiçbir bilgilendirme almadım."

"Kullanılan araçların çoğu İngilizce, bu da beni sınırlıyor."

Katılımcıların görüşleri, nicel bulgularla örtüşmektedir. Olumlu katkılar kadar, rehberlik eksikliği ve etik sınırlar gibi belirsizlikler de deneyimlerini şekillendirmektedir.

Bu bulgular, KKTC'deki akademisyenlerin yapay zekâ teknolojilerine karşı genel olarak olumlu fakat temkinli ve yönlendirme gerektiren bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Kullanımın yaygınlaşması ve sistematik hale gelmesi için kurumsal eğitimler, teknik destek ve etik yönergeler büyük önem taşımaktadır.

Tartışma

Bu çalışmada elde edilen bulgular, KKTC'deki akademisyenlerin yapay zeka araçlarına karşı genel olarak olumlu ancak temkinli bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Bulgular, mevcut literatürle önemli paralellikler taşımaktadır.

Katılımcıların %92'sinin yapay zeka araçlarından haberdar olması, teknolojik farkındalığın yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak aktif kullanım oranının %64.7'de kalması, farkındalık ile pratik uygulama arasında bir boşluk olduğunu işaret etmektedir. Bu durum, Mah ve Groß (2024)'ün çalışmasında tespit ettiği benzer bulgularla örtüşmektedir.

Haftalık kullanım sürelerinin çoğunlukla 1-3 saat aralığında sınırlı kalması, akademisyenlerin YZ araçlarını henüz günlük akademik rutinlerinin merkezi bir parçası haline getirmediklerini göstermektedir. Bu sınırlı kullanım, teknik bilgi eksikliği ve kurumsal rehberlik yetersizliği ile açıklanabilir.

Akademik yazım (%56) ve literatür tarama (%46) gibi temel akademik faaliyetlerde YZ kullanımının yaygın olması, bu araçların pratik faydalarının tanındığını göstermektedir. ChatGPT, Grammarly ve Elicit gibi araçların sık tercih edilmesi, kullanıcı dostu arayüzlere ve pratik çözümlere olan yönelimi yansıtmaktadır. Bu bulgular, Dwivedi ve arkadaşları (2023)'nın belirttiği "pratik kolaylık" faktörüyle uyumludur.

Teknik alanlarda (kodlama %15.3, veri analizi %32) kullanım oranlarının düşük kalması, akademisyenlerin daha karmaşık YZ uygulamalarından uzak durduklarını göstermektedir. Bu durum, teknik yeterlilik eksikliği ve eğitim ihtiyacını işaret etmektedir.

Akademisyenlerin YZ araçlarının verimliliği artırdığına güçlü bir şekilde inanmaları (Ort.=4.21) olumludur. Ancak etik riskler (Ort.=3.84) ve özgünlük kaygıları (Ort.=3.69) konusundaki endişeler, literatürde sıkça vurgulanan "teknoloji faydası ile etik sınırlar arasındaki gerilim" durumunu yansıtmaktadır (Floridi & Cowls, 2019).

Nitel bulgularda ortaya çıkan "etik sınırların net olmaması" ve "kurumsal rehberlik eksikliği" şeklindeki ifadeler, akademisyenlerin belirsizlik yaşadıklarını ve kurumsal destek arayışında olduklarını göstermektedir. Bu durum, Chan (2023)'ün Hong Kong çalışmasında tespit ettiği kurumsal politika ihtiyacı ile paralellik göstermektedir.

Teknik bilgi eksikliğinin (%51.3) en büyük engel olarak öne çıkması, sistematik eğitim programlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kurumsal rehberlik

eksikliği (%38.7) ve etik kaygılar (%42) da önemli engeller olarak belirlenmiştir.

Dil bariyeri (%12) ve kaynak eksikliği (%11.3) gibi faktörlerin görece düşük oranlarda kalması, KKTC'deki akademisyenlerin İngilizce yeterliliğinin genel olarak yeterli olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Bu araştırma, KKTC'deki akademisyenlerin yapay zeka araçlarına yönelik tutum, kullanım biçimleri ve karşılaştıkları zorlukları kapsamlı olarak incelemiş ve önemli sonuçlara ulaşmıştır.

Farkındalık ve Kullanım

Akademisyenlerin %92'si YZ araçlarından haberdardır ve %64.7'si aktif olarak kullanmaktadır. Ancak kullanım çoğunlukla temel akademik faaliyetlerle (yazım ve literatür tarama) sınırlı kalmaktadır.

Tutumlar

Akademisyenler YZ araçlarının verimliliği artırdığına inanmakta (4.21/5.0) ancak etik riskler (3.84/5.0) ve özgünlük konularında (3.69/5.0) kaygı duymaktadırlar.

Engeller

Teknik bilgi eksikliği (%51.3), etik kaygılar (%42) ve kurumsal rehberlik yetersizliği (%38.7) temel engellerdir.

İhtiyaçlar

Akademisyenler sistematik eğitim, net etik rehberler ve kurumsal destek talep etmektedirler.

Öneriler

Elde edilen bulgular ışığında, farklı paydaşlar için aşağıdaki öneriler geliştirilebilir: Teknolojik altyapı desteği sağlanarak kurumlar arası eşitsizlik giderilmesi de sağlanabilir. Teknik destek birimleri kurularak akademisyenlerin Yapay Zekâ araçları konusundaki yeterliliklerini artıracak sürekli destek sağlanabilir. Bunun yanında öğrenciler ile ortak etik çerçeve oluşturulmalı, Yapay Zekâ araçlarının kullanımına ilişkin standartlar netleştirilmelidir.

Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalar

Bu araştırma yalnızca KKTC'deki akademisyenlerle sınırlı kalmıştır. Gelecekte farklı ülke ve kurumsal yapılarda benzer karşılaştırmalı çalışmalar yapılması, daha bütüncül sonuçların elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Nicel verilerin yanı sıra daha derinlemesine nitel analizler (odak grup görüşmeleri, vaka çalışmaları vb.) ile daha kapsamlı içgörüler elde edilebilir. Gelecek araştırmalarda, YZ araçlarının akademik performansa olan etkilerinin deneysel olarak test edilmesi, disiplinler arası karşılaştırmaların yapılması ve öğrenci perspektifinin de dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca, YZ teknolojilerindeki hızlı gelişmeler nedeniyle düzenli olarak tekrarlanan boylamsal çalışmalar, değişim süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Beyanname

Etik Onay ve Katılma İzni

Araştırmanın etik izin onayı Akdeniz Karpaz Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'na yapılan başvuru sonucunda alınmıştır (AKUN-ETK-12/24).

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması olmadığı beyan edilir.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

GA verileri toplamış, BD, EŞ analizleri yapmıştır. BD makale ana metninin uygunluğunu, makale içerisinde uygulanacak ölçeklerin doğruluğunu ve tartışma ilerleyişi ve düzeltmesinde görev almıştır. GA, EŞ önerilen düzeltmeleri yapmıştır. Yazarlar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Kaynaklar

- Akgün, A., & Topal, Y. (2023). Teknolojik okuryazarlık ve dijital etik bağlamında yapay zekâ kullanımı. *Dijital Eğitim ve Teknoloji Dergisi*, 10(2), 45-62.
- Alammary, A. (2022). The impact of artificial intelligence on faculty development in higher education: A systematic review. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 19(1), 1-18. <https://doi.org/10.1186/s41239-022-00345-2>
- Al-Emran, M., Elsherif, H. M., & Shaalan, K. (2024). A comprehensive analysis of AI adoption, implementation strategies, and challenges in higher education across the Middle East and North Africa (MENA) region. *Education and Information Technologies*, 29(2), 1847-1878. <https://doi.org/10.1007/s10639-024-13300-y>
- Bengio, Y., Lecun, Y., & Hinton, G. (2021). Deep learning for AI. *Communications of the ACM*, 64(7), 58-65.
- Bicen, H., Demir, B., & Serttas, Z. (2021). Pre-service teachers' readiness levels for mobile learning. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(2), 53-66.
- Bicen, H., Demir, B., & Serttas, Z. (2022). The attitudes of teacher candidates towards the gamification process in education. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(2), 39-50.
- Bower, M. (2019). Technology adoption among mid-career academics: A review. *Journal of Educational Technology*, 38(4), 345-360. <https://doi.org/10.1007/s11423-019-0968-2>
- Chan, C. K. Y. (2023). A comprehensive AI policy education framework for university teaching and learning. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1), 38. <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00408-3>
- Chatterjee, S., Rana, N. P., Tamilmani, K., & Sharma, S. K. (2021). Understanding the adoption of AI-based tools in academic research: A quantitative study. *Computers & Education*, 172, 104258. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104258>
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). Sage Publications.
- Crompton, H., & Burke, D. (2023). Artificial intelligence in higher education: the state of the field. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1), 22. <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00392-8>
- Danju, I., Demir, B., Çağlar, B. B., Özçelik, C. D., Coruhlu, E. K., & Özturan, S. (2020). Comparative content analysis of studies on new approaches in education. *Laplace em Revista*, 6, 128-142.
- Dwivedi, Y. K., Kshetri, N., Hughes, L., Slade, E. L., Jeyaraj, A., Kar, A. K., ... & Wright, R. (2023). "So what if ChatGPT wrote it?" Multidisciplinary perspectives on opportunities, challenges and implications of generative conversational AI for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 71, 102642.
- Fjeld, J., Achten, N., Hilligoss, H., Nagy, A., & Srikumar, M. (2020). Principled artificial intelligence: Mapping consensus in ethical and rights-based approaches to principles for AI. *Berkman Klein Center Research Publication*, (2020-1).
- Floridi, L., & Cows, J. (2019). A unified framework of five principles for AI in society. *Harvard Data Science Review*, 1(1). <https://doi.org/10.1162/99608f92.8cd550d1>
- Foltynek, T., Bjelobaba, S., Glendinning, I., Khan, Z. R., Santos, R., Pavletic, P., & Kravjar, J. (2023). ENAI recommendations on the ethical use of artificial intelligence in education. *International Journal for Educational Integrity*, 19(1), 12. <https://doi.org/10.1007/s40979-023-00133-4>
- Ivankova, N. V., Creswell, J. W., & Stick, S. L. (2006). Using mixed-methods sequential explanatory design: From theory to practice. *Field Methods*, 18(1), 3-20. <https://doi.org/10.1177/1525822X05282260>
- Kılınç, M., Yılmaz, D., & Demir, S. (2024). Akademisyenlerin yapay zeka teknolojilerine yönelik tutumları ve kullanım engelleri: Türkiye örneği. *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 75-95.
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence unleashed: An argument for AI in education. *Pearson Education*.
- Mah, D.-K., & Groß, N. (2024). Artificial intelligence in higher education: exploring faculty use, self-efficacy, distinct profiles, and professional development needs. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 21(1), 15. <https://doi.org/10.1186/s41239-024-00490-1>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications.
- Öznacar, B., Yücesoy, Y., & Demir, B. (2020). Okul yöneticilerinin bilgi, medya ve teknoloji becerilerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 94-102.
- Popenici, S. A. D., & Kerr, S. (2017). Exploring the impact of artificial intelligence on teaching and learning in higher education. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 12(1), 1-13. <https://doi.org/10.1186/s41039-017-0062-8>
- Selwyn, N. (2012). *Education in a digital world: Global perspectives on technology and education*. Routledge.
- Smutny, P., & Schreiberova, P. (2020). Factors affecting the adoption of AI in academic research. *Computers in Human Behavior*, 109, 106364. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106364>
- Venkatesh, V., Thong, J. Y. L., & Xu, X. (2012). Consumer acceptance and use of information technology: Extending the unified theory of acceptance and use of technology. *MIS Quarterly*, 36(1), 157-178.
- Zawacki-Richter, O., Marin, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education -- Where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 39. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>
- Zhou, L., Zhang, D., Yang, C. C., & Wang, Y. (2022). Harnessing the power of AI in education: A comparative study of GPT-based chatbots and human tutors. *Computers & Education*, 180, 104442. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104442>

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

Examination of Conflict Resolution Styles in Romantic Relationships According to the Positive Psychotherapy Four-Way Model

Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stillerinin, Pozitif Psikoterapi Dörtlü Modele Göre İncelenmesi

Günay Ünsal Gülseven¹, Aytül Türer²

Abstract:

This research aims to provide a scientific study on how people in romantic relationships or who are married cope with conflict and which aspect comes to the fore according to positive psychotherapy concepts. A total of 160 volunteer participants, 48 men and 112 women, who were randomly selected from the cities of Istanbul, Izmir and Ankara in Turkey, were studied. People in a romantic relationship exhibit behaviors most in line with the positive conflict resolution style in their relationships. They then exhibit submission and avoidance behaviors, respectively. The least used conflict resolution is the negative behavioral style. When the correlations in the four-way model (I, you, we, real us) with the participants' conflict resolution styles are examined, a positive and significant relationship was found between negative conflict resolution styles and the I-father relationship, the togetherness of the parents and the parent-other relationship. On the other hand, the relationship between the mother-father togetherness and the relationship of the mother-father with others and the submissive conflict resolution style is negative and significant. According to this result, people with good mother-father togetherness and symbiosis use a less submissive conflict resolution style. In addition, when the data on male and female differences, age and education, and economic levels were analyzed, no significant difference was found in conflict resolution styles. Scientific research to be conducted in the fields of conflict and positive psychotherapy will provide objective data according to sociocultural differences by conducting it in Turkey or other countries. In addition to the Four-Way Model in Positive Psychotherapy, primary and secondary abilities can be analyzed with the balance model and conflict resolution styles and their effects can be examined.

Keywords: Conflict, conflict in marriage, conflict resolution style, positive psychotherapy, Four-Way model.

* This study was produced from a graduate thesis.

¹Msc., Cyprus Aydın University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Psychology, Kyrenia-TRN Cyprus, gunay.gulseven@gmail.com, Orcid Id: 0009-0000-9467-1718.

²Msc., Cyprus Aydın University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Psychology, Kyrenia-TRN Cyprus, aytulturer@cau.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-6846-8732

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Günay Ünsal Gülseven, Cyprus Aydın University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Psychology, Kyrenia-TRN Cyprus gunay.gulseven@gmail.com

Date of Received/Geliş Tarihi: 26.07.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 11.08.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 14.08.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Ünsal Gülseven, G. & Türer, A. (2025). Examination of Conflict Resolution Styles in Romantic Relationships According to the Positive Psychotherapy Four-Way Model, *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 83-89

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Bu araştırma ile romantik ilişki yaşayan ya da evli olan kişilerin, çatışma yaşadıkları zaman bununla nasıl baş ettikleri, pozitif psikoterapi kavramlarına göre hangi yönün öne çıktığının bilimsel bir çalışması yapılmıştır. Türkiye'deki İstanbul, İzmir, Ankara şehirlerinde yaşayan rastgele seçilmiş 48 erkek ve 112 kadın toplam 160 gönüllü katılımcılarla çalışılmıştır. Romantik ilişki yaşayan kişiler ilişkilerinde en çok olumlu çatışma çözme stiline uygun davranışlar sergilemektedirler. Sonrasında sırası ile boyun eğme ve kaçınma davranışları göstermektedirler. En az başvuru çatışma çözümü olumsuz davranış stildir. Katılımcıların çatışma çözüm stilleri ile ben, sen, biz, gerçek biz dörtlü modelindeki korelasyonlar incelendiğinde olumsuz çatışma çözme stilleri ile ben-baba ilişkisi, ebeveynlerin birlikteliği ve ebeveynler-diğer ilişkisi arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan, anne baba birlikteliği ve anne babanın diğerleri ile ilişkisi arasında boyun eğici çatışma çözme stili ile arasındaki ilişki negatif yönde ve anlamlıdır. Bu sonuca göre anne baba birlikteliği ve simbiyotikliği iyi olan kişiler daha az boyun eğici bir çatışma çözüm stili kullanmaktadır. Ek olarak, kadın ve erkek farklılıkları, yaş ve eğitim, ekonomik seviyelerde deki veriler analiz edildiğinde çatışma çözüm stillerinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Çatışma ve pozitif psikoterapi alanlarında yapılacak bilimsel araştırmalar Türkiye perspektifinde veya diğer ülkelerde yapılarak sosyokültürel farklara göre objektif veriler sağlayacaktır. Pozitif Psikoterapide dörtlü modelinin yansıra, birincil ve ikincil yetenekler, denge modeli ile de veri analizi yapılarak çatışma çözüm stilleri ile etkileri incelenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, evlilikte çatışma, çatışma çözüm stilleri, pozitif psikoterapi, dörtlü model.

Giriş

Romantik ilişkilerde iyi oluş hali istense de çatışma yaşanması kaçınılmaz bir durumdur, bireylerin birbirine ihtiyaçları, çıkarları ve zıtlasma sonucu ortaya çıkar (Ersoy,2024). Yaşantımız içinde bakış açımız, inançlarımız, değerlerimiz ve algıdaki farklar uyumsuzluklarla sonuçlanmakta, çatışmalar doğmaktadır. Kişilerin çatışmaları yönetim tarzları da direk olarak iletişimlerinin gidişatını etkilemektedir (Helvacıoğlu ve Eliüşük, 2022).

Çatışmalar aile yapısı içerisinde bireylerinin fiziksel ve ruhsal sağlıklarını etkilemektedir (Gettioglu, 2023). Olumsuz çatışma stili kullananların psikolojik bozukluk belirtileri olduğu, anksiyete düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Güney ve Demirli, 2021).

Tüm yakın ilişkilerde olduğu gibi romantik ilişkilerde de evlilikte de çatışma olağan ve de kaçınılmaz bir durumdur. Bu sebeple, evlilik uyumunda ve doyumunda önemli olan, çatışmanın var olması değil, çiftlerin çatışma esnasında nasıl davrandıklarıdır, sorunu ele alış biçimleridir. Çatışma çözüm stilleri birçok araştırmada incelenen bir parametredir (Ünal ve Akgün ,2022).

Pozitif Psikoterapi yaklaşımında ise tüm sosyal, kültürel ve kişisel değişkenlere karşın, her bireyin modellenen bu dört farklı boyut üzerinden çatışmaları değerlendirilmektedir. Doğal olarak, her bireyin her boyuta gösterdiği hassasiyet farklıdır (Peseschkian, 1977, 1993, 2000). Kişiler geçmişteki modeline göre şu anki ilişki modelini yapılandırmaktadır. İlâveten yeteneklerinin her birini dörtlü model boyutunda ailesinden aldığı modellemeyle ortaya koymaktadır. Örnek verecek olursak annesinin istediği kadar temiz olmayan bir çocuk annesinden sevgi alamadığını ve cezalandırıldığını düşünürse, temizlik açısından hassaslık gösterebilir, sevgi ve temizlik yetenekleri sebebiyle ikili ilişkilerde çatışmalar yaşanabilir. Pozitif Psikoterapide temel amaç şimdi ve geçmiş arasındaki bağı tanıyabilmek, geçmiş modelinin olumlu veya olumsuz noktalarını fark etmek, şimdideki durumda geçmişin duyguları ile barışmak ve kabul edip gelecek için yeni bir modeli oluşturmaktır (Sarı, 2015).

Romantik ilişki içindeki partnerler ya da evlilik esnasında eşler arasında yaşanabilecek çatışmaların çözüm stilleri ile pozitif psikoterapi kavramlarına göre başa çıkma becerilerine nasıl kullanıldığını ve ilişkisini incelemek bu çalışmanın amacıdır.

Çatışma

Kavram olarak özellikle bireylerarası ilişkilerde anlaşmazlıkları, kavgaya veya tepkili olmayı tanımlar ve kişiler arası olumsuz olan duygusal tepkiyi ifade eder. (Mert ve Sönmez, 2025).

Evlilikte Çatışma

Basit bir tartışma ile fiziksel şiddet yaşamaya kadar uzanan geniş bir alanda ilişkide oluşan anlaşmazlıkları kapsamaktadır (Şendil ve Korkut 2008).

Çatışma Çözüm stilleri

Temel olarak bireylerin çatışma sırasındaki tepkilerinin örüntüsü olarak tanımlanabilir (Öner, 2013).

Pozitif Psikoterapi

Pozitif Psikoterapi, danışanı bütün bir şekilde anlamayı kabul eden, tanışıklık prensibine bağlı, fark analizine dayanan, danışanın hem hastalık hem de sağlık potansiyeline sahip olduğunu kabul ettiği, teorikten ziyade uygulamayı tercih eden, insanın kapasitelerine odaklanarak, her dilden ve trans kültürel problemlerle baş etme biçimi geliştirmiş, 5 aşamalı etkili bir terapi yöntemidir (Peseschkian,1987). Pozitif Psikoterapideki danışana yardım olan 5 aşamadan birincisi gözlemdir, sırasıyla bilgi toplama, durumsal cesaretlendirme, betimleme ve terapideki amaçların genişletilerek tedavinin son adımına gelinmesidir (Peseschkian, 2000).

Birincil ve İkincil yetenekler

Sevme yeteneği sevme ve sevilme kapasitesi anlamına gelmektedir. Sevme yeteneği birincil yetenekler olarak tanımlanan sabır, sevgi, güven, temas, zaman, sadakat gibi yeteneklerdir (Peseschkian, 1987).

Diğer grup ise bilme yeteneği altında, öğrenme ve öğretme ile ilgilidir. Bilme yeteneğimiz sayesinde düzenlilik,

titizlik, dakiklik, tutumluluk, kibarlık gibi ikincil yeteneklerimiz gelişmektedir (Peseschkian, 1987).

Denge Modeli

Denge Modelinde, dört boyut üzerinden bireyin yaşamına modelleme yapılır, bunlar “anlam/ gelecek, “ilişki”, “iş/başarı”, ve “beden” alanıdır. Kişinin yaşamının dengede olması bu boyutların dengeli bir şekilde dağılması anlamına gelir. Şayet kişinin yaşamı bu dörtlü boyutta dengede değilse, problemler yaşamaya ve bunların sonucunda da farklı semptomlarla dışa aktarmaya başlayacaktır. Örnek verecek olursak beden boyutunda fazla enerji harcayarak fizyolojik semptomlar, az ya da aşırı uyuma, aşırı yemek yeme gibi tepkiler oluşabilir, “iş/başarı” alanında enerji harcaması işe çok yönelip işkolik yapabilir, “ilişki” boyutuna yönelme ise yalnızlaşma ya da aşırı sosyalleşme isteği yaratabilir ve “anlam/gelecek” boyutunda enerji fazla harcanırsa hayalperest ve gelecek bazlı yaşamayı getirebilir (Demirbağ ve Sarı, 2023).

Dörtlü Model

Pozitif Psikoterapi çatışma ve çözüm esaslı bir terapi yöntemidir. Bu yöntemde gerçek çatışma ve temel çatışma olarak iki tür çatışma belirtilmiştir. Gerçek çatışma danışanın terapiye gelme sebebi ile ilgili iken, temel çatışma ise gerçek çatışmanın altında yatan çocukluk yapısı ile ilgilidir. Dörtlü model, kişinin aile yapısı, büyüdüğü ilişki sistemi ve tecrübeleri ile ilgilidir, ben, sen, biz, gerçek biz olarak tanımlanmıştır. “Ben” kişinin anne babası, kardeşleri ile ilişkilerini, “sen” ise anne babanın birbiriyle olan ilişkilerini, “biz” anne ve babanın çevre ile olan ilişkilerini, “gerçek biz” ailenin inanç ve değerlerini kapsar (Ünal,2022).

Çatışma çözüm stilleri

Yıllardan beri yapılan evlilikle ilgili çalışmalarda, evli çiftlerin oluşan çatışmaları ne şekilde çözdükleri araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Çalışmalar, çiftler arası çatışmalar ve bununla baş edebilme yöntemlerinin ilişki dinamikleri belirlediğini ortaya koymuştur. Çatışmalarda sıklığı, şiddet eğilimi, içeriği, çatışmayı çözme yöntemleri farklılıklar gösterebilir (Toprak ve Sönmez,2025).

Çatışma çözüm stilleri, anlaşmazlıkların olumlu ya da olumsuz yürütülmesi, sorunu ele alma biçimi ve tepkilerle ilgilidir. Çatışma çözüm stili, kişinin çatışma esnasında bir başkasına verdiği ve oluşturduğu tepki biçimidir. İlişkilerde yaşanan uyum, çiftler arasında yaşanan çatışma düzeyine ve çatışmanın ne şekilde çözüldüğüne bağlıdır (Öner, 2013).

Pozitif Psikoterapide Çatışma

Pozitif Psikoterapi açısından sosyal veya kültürel ayrılıklar sebebiyle, kişiye özgü farklılıklar olması ile birlikte, her birey yetenekleri, dörtlü model ve denge boyutları ile çatışmaya tepki verir. Bireyin kendini ve çevreyi nasıl algıladığına bağlı olarak, kendi gerçekliği ile değerlendirme yaptığını görürüz. Öğrenme ve bilme olgusu, bireyin çatışma ve gerçeklikle baş edebilmede oluşan bireysel tarzını gösterir. (Peseschkian, 2005 sy 194).

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma nicel ve deneysel olmayan bir araştırma olarak, iki veya daha fazla değişkenin arasında bir ilişki olup olmadığı korelasyon analiz yapılarak

değerlendirilecektir. Veri toplanması anket tekniği kullanılarak, internet üzerinden soruların dağıtılması sonucunda elde edilmiştir. Veriler toplanınca SPSS programı kullanılarak analiz edilmiş, çatışma çözüm stilleri, pozitif psikoterapi kavramları arasındaki veri ilişkileri incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Evlilik ve romantik ilişkilerde hem erkeğin hem de kadının çatışmadaki rolleri farklılık gösterebilir. Bu sebeple her iki cinsiyeti de kapsayan evren ve örneklem seçilmiştir. Araştırmanın evrenini Türkiye ‘de büyük şehirlerde yaşamakta olan evli ya da romantik ilişkisi olan kadın ve erkekler oluşturmaktadır. Örneklemi ise İstanbul, İzmir, Ankara’ da yaşayan rastgele seçilmiş 48 erkek ve 112 kadın olarak gönüllü katılımcılar olmaktadır. Seçilen örnekleme yöntemi ise tipik durum örnekleme yöntemidir. Çünkü birçok kadın ve erkek toplulukları içinden, ilişkisi olan ve evli kişiler seçilmiştir.

Bu çalışmada, psikotik (bipolar, (bipolar), yaygın anksiyete ve depresyon tanısı almış ve ilaç kullanan psikolojik rahatsızlığı olan kullanan psikolojik yaşları 18 in altında ve 65 yaşın üstündeki kişiler hariç tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışma yapılırken iki tane veri toplama aracı kullanılmıştır. Birincisi, araştırmayı yapan tarafından belirlenmiş Kişisel Bilgi Formu ile araştırmaya katılanların demografik bilgileri toplanacaktır. İkinci veri toplama aracı ise Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği ve Wiesbaden Pozitif Psikoterapi ve Aile Terapisi Envanteri dir.

Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği

4 alt boyuttan oluşan bu ölçeğin boyutları olumlu problem çözmeye, çatışmaya girme, geri çekilme, boyun eğme olarak belirlenmiştir.

ÇÇSÖ' nün toplam soru sayısı 25 maddeden oluşmakta, son durumunun iç tutarlılığı testi için Cronbach Alfa katsayılarına bakılarak ölçeğin güvenilirliği testi yapılmıştır. Alt boyutlara bakıldığında Cronbach Alfa katsayıları ‘olumlu çatışma çözme stilleri’ değeri .80, ‘olumsuz çatışma çözme stilleri’ değeri .82, ‘geri çekilme’ alt boyut değeri .74, ‘boyun eğme’ alt boyutu değeri ise .73 olarak elde edilmiştir. Madde toplam korelasyonlarının olumlu çatışma çözme stilleri değeri .47 ile .67; olumsuz çatışma çözme stilleri değeri .37 ile .68; geri çekilme değeri .39 ile .59; boyun eğme alt boyutu değeri .38 ile .57 arasında belirlenmiştir. Ölçekte güvenilirlik ölçümü için ilaveten her bir alt boyut için yarıya bölme (split-half) metodu kullanılarak ve alfa değerleri .55 ile .76 arasında ölçülmüştür.

Yeni bir örneklem ile ikinci bir çalışma yapılarak ölçekteki 25 maddelik son durumun faktör yapısını doğrulama ve geçerlik/güvenirlikte daha fazla destek amaçlı bir çalışma yapılmıştır.

Wiesbaden Pozitif Psikoterapi ve Aile Terapisi Envanteri

Peseschkian ve Deidenbach (1988) tarafından geliştirilen Pozitif Psikoterapi ve Aile Terapisi Envanteri (Wiesbaden's Inventory of Positive Psychotherapy and Family Therapy-WIPPF) birincil ve ikincil yetenekler gibi pozitif psikoterapi yapılarını ölçmekte, dörtlü likert tipi kullanılarak toplam 88 maddeden oluşturulmuş ölçektir. Ölçeği Türkçeye uyarlayan kişiler Sarı, Eryılmaz ve Varlıklı (2010) dr. Ölçek kapsamında birincil ve ikincil

yeteneklerle, başa çıkma modeli ve model boyutları yer almaktadır. Uyarılma çalışmasında hem doğrulama hem de açıklayıcı faktör analizi çalışılmıştır. Elde edilen veriler denge modelinde, Kay kare değeri = 2.52; serbestlik derecesi = 2 ve RMSEA değeri = 0.029 olarak tespit edilmiştir. Araştırmayı alt ölçek güvenirliğinde Cronbach Alfa tekniği kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler toplandıktan sonra, bütün istatistiksel analizler IBM SPSS 26.0 programı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizde öncelikle katılımcıların kişisel bilgilerine ait bilgilerine ilişkin frekans ve yüzde bulgularına yer verilmiştir. Daha sonrasında çatışma çözüm stillerine ve denge modeli çatışma tepkileri için ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı bulgular incelenmiştir. Katılımcıların çatışma çözüm stillerine göre belirlenmiş

dörtlü model çatışma tepkileri arasındaki ilişkilere Pearson Korelasyon Analizi ile bakılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma başlamadan önce, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yer alan Kıbrıs Aydın Üniversitesi Etik Kurulu'na başvuru yapılmış ve kurul tarafından araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve 23.07.2025 tarihli, 2025/07.006 sayılı karar ile etik onayı alınmıştır. Katılımcılara, araştırmaya gönüllü olarak katılabilecekleri ve istedikleri aşamada ayrılma haklarının bulunduğu açıkça ifade edilmiştir. Araştırma bulgularının yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı ve katılımcı kimlik bilgilerinin paylaşılmayacağı kendilerine bildirilmiştir. Çevrimiçi anket formunda, çalışmaya katılım sağladıklarını kabul ettiklerini onaylamaları için bir seçenek sunulmuştur.

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik değişkenlere göre dağılımı

		f	%
Yaş	18-29	42	25,6
	30-40	29	17,7
	41-55	69	42,1
	56-65	18	11,0
	66 ve üzeri	5	3,0
Cinsiyet	Erkek	48	29,3
	Kadın	112	68,3
Cinsel yönelim	Biseksüel	7	4,3
	Heteroseksüel	155	94,5
	Homoseksüel	1	,6
Medeni Durum	Bekar- ilişkisi var	46	28,0
	Bekar- ilişkisi yok	13	7,9
	Boşanmış	2	1,2
	Dul	2	1,2
Eğitim düzeyi	İlkokul-ortaokul	3	1,8
	Lisans	103	62,8
	Lisans üstü	42	25,6
	Lise	6	3,7
	Ön lisans	10	6,1
Çalışma Durumu	Çalışıyor	117	71,3
	Çalıştı/Emekli	28	17,1
	Hiç çalışmadı	19	11,6
Gelir Düzeyi	15000 TL ve altı	16	9,8
	15001-30000 TL	8	4,9
	30001-50000 TL	28	17,1
	50001-80000 TL	56	34,1
	80001 TL ve üzeri	54	32,9
Aile tipi	Akraba yanı	2	1,2
	Büyük aile	26	15,9
İlişki sayısı	1-3 arası	75	45,7
	3'ten fazla	39	23,8
	İlk kez / tek	50	30,5

Tablo 2. Çatışma Çözüm Stillerine Yönelik Betimsel Analiz Sonuçları

	N	Min	Maks	Ort.	Std. Sapma
Olumsuz çatışma çözme stili	163	1,00	6,00	2,61	,95
Olumlu çatışma çözme stili	163	2,33	6,00	4,34	,82
Boyun eğme	163	1,17	5,83	3,57	1,01
Geri çekilme	163	1,17	6,00	3,86	1,09

Tablo 2’de katılımcıların çatışma çözüm stillerine ilişkin betimsel analiz sonuçları yer almaktadır. Katılımcıların olumsuz çatışma çözme stilinden ortalama 2,61±0,95 puan aldıkları görülürken, olumlu çatışma çözme stilinden

ortalama 4,34±0,82 puan aldıkları, boyun eğme stilinden ortalama 3,57±1,01 puan aldıkları ve geri çekilme stilinden ortalama 3,86±1,09 puan aldıkları görülmektedir.

Tablo 3. Dörtlü Model Boyutlarına Yönelik Betimsel Analiz Sonuçları

	N	Min	Maks	Ort.	Std. Sapma
Ben – Anne	164	3,00	12,00	6,41	2,53
Ben – Baba	164	3,00	12,00	7,14	2,83
Ben – Diğer	164	3,00	12,00	9,40	3,01
Ebeveynlerin birlikteliği	164	3,00	12,00	7,24	2,75
Biz – Ebeveynler – Diğer	164	2,00	12,00	6,38	2,39
Temel biz – Değerler	164	3,00	12,00	7,49	2,69

Tablo 3’te katılımcıların dörtlü model ilişkin betimsel analiz sonuçları yer almaktadır. Model boyutları insanların dahil oldukları tipik temel ilişkileri tanımlar. Buna göre katılımcılar anneleriyle olan ilişkilerinden ortalama 6,41±2,53 puan alırken, babalarıyla olan ilişkilerinden ortalama 7,14±2,83 puan, diğer kişilerle olan ilişkilerinden

ise ortalama 9,40±3,01 puan almıştır. Bunun yanı sıra katılımcılar, ebeveynlerinin birlikteliğine ortalama 7,24±2,75 puanını vermiştir. Ayrıca kişinin kendisi ve ebeveynlerinin yakın çevredeki kişilerle olan ilişkilerinden ortalama 6,38±2,39 puan alınmıştır.

Tablo 4. Çatışma Çözüm Stilleri ile Dörtlü Model Boyutları Arasındaki İlişkilere Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Olumsuz çatışma çözme	Olumlu çatışma çözme	Boyun eğme	Geri çekilme
Ben – Anne	,015	-,053	,054	,016
Ben – Baba	,190*	-,064	-,136	-,023
Ben – Diğer	-,115	-,047	-,075	-,138
Ebeveynlerin birlikteliği	,252**	-,063	-,167*	,000
Ebeveynler – Diğer	,164*	-,094	-,161*	,047
Temel biz – Değerler	,056	-,015	-,142	-,148

* $p < ,05$; ** $p < ,01$

Tablo 4’de katılımcıların çatışma çözüm stilleri ile dörtlü model boyutları arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Elde edilen bulgulara bakıldığında olumsuz çatışma çözme stilleri ile ben-baba ilişkisi, ebeveynlerin birlikteliği ve ebeveynler-diğer ilişkisi arasında pozitif

yönlü anlamlı korelasyonlar bulunmuştur, sırasıyla $r = ,190, ,252, ,164, p < ,05$. Diğer taraftan, anne baba birlikteliği ve anne babanın diğerleri ile ilişkisi arasında boyun eğici çatışma çözme stili ile arasındaki ilişki negatif yönde ve anlamlıdır (sırasıyla $r = -,167, -,161, p < ,05$).

Şekil 1. WIPPF 2.0 Wiesbaden Pozitif Psikoterapi ve Aile Terapisi Envanteri, Dörtlü Model soruları ve bulguların yerleştirilmesi

time pat model				Dörtlü Model Boyutları												time pat.		
						3	4	5	6	7	8	9	10	11	12			
24	a	b	c	Ben-anne	Uzak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Bağlanmış	a	b
	d	e	f	Ben-baba	Uzak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Bağlanmış	d	e
	g	h	i	Ben-diğerleri	Uzak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Bağlanmış	g	h
25	a	b	c	SİZ – Ebeveynlerin birlikteliği	Karşıtlık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Simbiyotik	a	b
26				BİZ – Ebeveynler-diğer kişiler	Uzak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	İletişime açık		
27				TEMEL BİZ - değerler	Güvensiz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Mükemmel		
																idealler		

Şekli 1'deki bilgilere göre, ben alt boyutunda anne baba dışındaki yakınlarla daha fazla bağlanma görülmektedir. Ayrıca babaya bağlanmış olma anneye göre daha fazladır. Ebeveynlerin diğer kişilerle olan ilişkilerinde ortalamaya göre daha uzak davrandıkları, temel biz de inandıkları değerlerde ortalamada oldukları belirlenmiştir.

Tartışma

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, romantik ilişkilerde çatışma çözüm stilleri ile dörtlü model arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, olumsuz çatışma çözme stilleri ile ben-baba ilişkisi, ebeveynlerin birlikteliği ve ebeveynler-diğer ilişkisi arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre, birey babasıyla olan ilişkisinde diğerlerine göre daha çok olumsuz çatışma çözme davranışı sergileyebilmektedir. Diğer kriter olan anne baba birlikteliğinde kişilerin olumsuz çatışma çözme yöneliminde olabileceği özellikle anne baba birlikteliği işlevli değilse olumsuzluğun artabileceği düşünülebilir. Aynı şekilde ebeveynlerin dışındaki diğer kişilerle ilişkilerindeki artış ve işlev bozuklukları, kişinin olumsuz çatışma stilini arttıracaktır. Anne ve baba ile ilişkileri karşılaştırıldığında, babaya olan bağın daha yüksek olduğunu, anne baba dışındakilerle, arkadaş, kardeş, akraba gibi yakınlarla ilişkinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Son olarak temel biz boyutu kişinin değer ve inanç ile kurduğu ilişkiyi ifade eder, bunun yüksek olması, kişinin ideallerini, anne babadan aldığı güvenli değerlere dayandığını gösterebilmektedir.

Diğer taraftan, anne baba birlikteliği ve anne babanın diğerleri ile ilişkisi arasında boyun eğici çatışma çözme stili ile arasındaki ilişki negatif yönde ve anlamlıdır. Bu sonuca göre anne baba birlikteliği ve simbiyotikliği iyi olan kişiler daha az boyun eğici bir çatışma çözüm stili kullanmaktadır. Yine aynı şekilde anne babaların diğer kişilerle ilişkilerinde iletişime açık ve çözümçül olmaları

kişinin boyun eğme çözüm stili daha az kullanmasının bir sebebi olabilir.

Yapılan istatistiksel çalışmalarda kadın ve erkek farklılıkları, yaş ve eğitim, ekonomik seviyelerde deki veriler analiz edildiğinde Pozitif Psikoterapi Dörtlü Model alt boyutları ile anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Diğer taraftan 2021 de Güney ve Demirli'nin yaptığı araştırmada cinsiyet farklarına göre duruma bakıldığında kadınların ÇÇSÖ göre olumlu çözüm stili, olumsuz çözüm stili ve geri çekilme stilini kullanmaları katılımcı erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışma, çatışma çözüm stilleri ve romantik ilişki yaşayan bireylerin geçmişten, aile yapısına göre anne ve babaların kişinin kendisi ile, birbirleri arasında ve çevreleri ile olan uyum ya da ilişkileri dahilinde baş etme yaklaşımları konusunda ilişkileri inceleyen özgün bir yaklaşım sunmaktadır.

Çatışma kaynaklarını tespit ettikçe, yıkıcı iletişimden kaçınarak ve iyi oluşumuzu sağlıklı bir şekilde yöneterek ilişkilerdeki çatışmalarla baş ederek romantik ilişkilerin daha iyiye doğru dönüştürülmesi kuvvetle muhtemeldir (Lancaster,2025).

Öneri

Literatür karşılaştırması için yapılan veri taramasında Pozitif Psikoterapi alanındaki çalışmaların kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple mevcut çalışma bilimsel veri kazanımına katkı sağlayacaktır. Araştırmaların başka iller ve başka sosyo kültürel yapılarda da yapılması, Türkiye perspektifinde hatta uluslararası çalışmalar hangi çatışma çözüm stillerinin kullanıldığı hangi dörtlü modelle ilişki kurduğu, kültürlerarası dahil objektif veriler sağlayacaktır. Ayrıca kadın ve erkek farklılıkları daha fazla katılımcı ile incelenebilir, evli ya da romantik ilişkideki farklar, yaş ve eğitim, ekonomik seviyelerde deki veriler analiz edilebilir.

Dörtlü model çalışması dışında, denge modeli ve yetenekler boyutunda da çatışma çözüm stilleri ile envanter verileri alınarak, araştırmanın genişletilmesi önerilebilir.

Beyannameler

Etik Onay ve Katılma İzni

Araştırmanın etik izin onayı Kıbrıs Aydın Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'na yapılan başvuru sonucunda alınmıştır (CAU/2025/07.006).

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması olmadığı beyan edilir.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

GÜG verileri toplamış, analizleri yapmıştır. TÜ makale ana metninin uygunluğunu, makale içerisinde uygulanacak ölçeklerin doğruluğunu ve tartışma ilerleyişi ve düzeltmesinde görev almıştır. GÜG önerilen düzeltmeleri yapmıştır. Yazarlar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Kaynaklar

Aynur Mert, S. Ç., & Altunsu Sönmez, Ö. (2025). Evli Çiftlerde Evlilik Uyumuna, Evlilik Çatışması ve Çatışma Çözüm Stillerinin Etkisi. *Journal of Academic Social Science Studies*, 18(103).

Demirbağ, T., & Sarı, T. (2023). Pozitif Psikoterapi Yaklaşımına Dayalı Bir Olgu Sunumu: Kendi Kendine Yardım. *Klinik Ve Ruh Sağlığı Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 3(1), 1-18.

Ersoy, D. (2024). *Çatışma çözüm Tepkileri ile Evlilik doyumu arasındaki ilişkide duygu düzenleme gücünün Düzenleyici rolü* (Order No. 31825038). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (3161889164). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/catisma-cozum-tepkileri-ile-evlilik-doyumu/docview/3161889164/se-2>

Eryılmaz, A. (2016). Depresyon Tanısı Alan Ve Almayan Genç Yetişkin Erkeklerin Pozitif Psikoterapi Yapıları Açısından Karşılaştırılması, *Akademik Bakış Dergisi* Sayı: 53 Ocak - Şubat 2016 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

Gettioglu, G. (2023). Evlilikte çatışma çözüm stilleri benzerlik ve farklılıklarının bireyin psikolojik sağlığı üzerine etkisi.

Güney, Z., & Demirli, C. (2021). Uzun Süredir Evli Olan Bireylerin Çatışma Çözüm Stilleri ile Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 4(2), 245-265.

Lancaster, T. (2025). How to Face Conflict in Marriage and Emerge as a Stronger Couple. *Family Perspectives*, 7(1), 3

Öner, D.Ş. (2013) "Evli Bireylerin Evlilik Çatışması, Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Uyumlarının İncelenmesi" İzmir , Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Programı Yüksek Lisans Tezi

Peseschkian, N. (2015), Pozitif Psikoterapiye giriş, Anı Yayıncılık, Ankara,

Peseschkian, N. (2000). Positive Psychotherapy. New Delhi: Sterling Publishers.

Peseschkian, N. (1980). Positive family therapy. NY, Springer.

Peseschkian, N.(2005).Pozitif Aile Terapisi, Beyaz Yayıncılık, İstanbul

Sarı, T. (2015). Pozitif psikoterapi: Gelişimi, temel ilk eve yöntemleri ve Türk kültürüne uygulanabilirliği. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(2), 182-203.

Şendil, G., & Korkut, Y. (2008). Evli çiftlerdeki çift uyumu ve evlilik çatışmasının demografik özellikler açısından incelenmesi. *Studies in Psychology*, 28, 15-34.

Ünal, S. (2022) Pozitif Psikoterapi Dörtlü Model, *Eğitim Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar 1*, sayfa(36), Eğitim Yayınevi, 2022

Ünal, Ö., & Akgün, S. (2022). Evlilikte çatışma çözme stillerinin evlilik uyumu ve doyumu ile ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(3), 322-330.

REVIEW ARTICLE / DERLEME YAZISI

Examining of Relationship Between Secondary Traumatic Stress and Terror Anxiety and Depression: A Traditional Review

İkincil Travmatik Stres ile Terör Kaygısı ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Geleneksel Derleme

Said Demirel¹, Mehmet Çakıcı²

Abstract:

Terrorist incidents can expose individuals to trauma not only directly but also indirectly, and this situation can have negative effects on the mental health of subsequent generations. In this context, many mental health problems, such as anxiety and depression associated with secondary traumatic stress, may arise in subsequent generations. The aim of this study is to examine the relationship between secondary traumatic stress, terrorism anxiety, and depression using the traditional approach method through the relevant literature. The traditional review method was used in the study, and a total of 59 studies were examined by searching the relevant databases. Databases such as Google Scholar, PubMed, Ulakbim, TürkMedline, and ScienceDirect were used in the literature review. The findings of the studies reviewed reveal a positive and significant relationship between secondary traumatic stress caused by terrorism and anxiety and depression related to terrorism. The studies show that secondary traumatic stress, anxiety related to terrorism, and depression are often seen together in individuals who are indirectly exposed to trauma, and that these conditions affect each other in a cyclical manner. The studies also emphasise that secondary traumatic stress, terror anxiety and depression are interrelated mental health problems that pose serious risks to individuals and societies. The direct and indirect effects of terrorist incidents lead to negative outcomes such as intense anxiety, hopelessness and a decline in quality of life in individuals. Secondary traumatic stress and terrorism anxiety are among the significant factors threatening psychological health, acting both as causes and reinforcers of depression. This study emphasises that early diagnosis, preventive interventions, and supportive environments play a critical role in breaking the cycle of trauma and emotional distress. It is believed that examining the relationship between secondary traumatic stress and terrorism-related anxiety and depression that develop as a result of terrorist incidents will contribute significantly to the knowledge base and practices in this field.

Keywords: Secondary traumatic stress, Terror anxiety, Depression.

¹PhD. Student, Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences, Department of Psychology, Güzelyurt, TRN Cyprus, E-mail: saiddemirel@gmail.com, Orcid Id: 0000-0002-6395-7489

²Prof. Dr., Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences Department of Psychology, Güzelyurt, TRN Cyprus, E-mail: meh_cakici@yahoo.com, Orcid Id: 0000-0002-7043- 183X

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Said Demirel, Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences, Department of Psychology, Güzelyurt, TRN Cyprus, E-mail: saiddemirel@gmail.com

Date of Received/Geliş Tarihi: 25.06.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 30.07.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 31.07.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Demirel, S. & Çakıcı, M. (2025). Examining of Relationship Between Secondary Traumatic Stress and Terror Anxiety and Depression: A Traditional Review, *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 90-98.

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Terör olayları, bireyleri yalnızca doğrudan değil, dolaylı olarak da travmaya maruz bırakabilmekte ve bu durum, sonraki nesillerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Bu bağlamda sonraki nesillerde ikincil travmatik stresle ilişkili kaygı ve depresyon gibi birçok ruhsal sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, ikincil travmatik stres ile terör kaygısı ve depresyon arasındaki ilişkiyi geleneksel yaklaşım yöntemini kullanarak ilgili literatür aracılığıyla incelemektir. Araştırmada geleneksel derleme yöntemi kullanılmış ve ilgili veri tabanlarında yer alan çalışmalar taranarak, toplam 59 çalışma incelenmiştir. Literatür taramasında Google Scholar, PubMed, Ulakbim, TürkMedline ve ScienceDirect gibi veri tabanlarından yararlanılmıştır. İncelenen çalışmaların bulguları, terör kaynaklı ikincil travmatik stres ile terör kaygısı ve depresyon arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalar, dolaylı olarak travmaya maruz kalan bireylerde ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyonun sıklıkla birlikte görüldüğünü ve bu durumların birbirini döngüsel şekilde etkilediğini göstermektedir. Çalışmalarda ayrıca, ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyonun; birbirleriyle bağlantılı ruh sağlığı sorunları olduğu, bireyler ve toplumlar açısından ciddi riskler taşıdığı vurgulanmaktadır. Terör olaylarının hem doğrudan hem de dolaylı etkileri, bireylerde yoğun kaygı, umutsuzluk ve yaşam kalitesinde azalma gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. İkincil travmatik stres ve terör kaygısı, depresyonun hem nedeni hem de pekiştiricisi olarak psikolojik sağlığı tehdit eden önemli etmenler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, erken tanı, önleyici müdahaleler ve destekleyici ortamların; travma ve duygusal bozulma döngüsünü kırmada kritik bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Terör olaylarına bağlı olarak gelişen ikincil travmatik stres ile terörle ilişkili kaygı ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesinin, alandaki bilgi birikimine ve uygulamalara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İkincil travmatik stres, Terör kaygısı, Depresyon.

Giriş

Travma, bireyin fiziksel veya psikolojik bütünlüğünü tehdit eden, yoğun korku, dehşet veya çaresizlik hislerine yol açan ve kişinin baş etme kapasitesini aşan olağanüstü bir olay ya da deneyimdir (Amerikan Psikiyatri Birliği [APA], 2014). Doğal afetler, kazalar, savaşlar, terör, istismar ve şiddet gibi olaylar travmatik deneyimler arasında yer almaktadır (Şar, 2017; Nwoye, 2024). Travmanın kapsamı genişler ve bağlanma stilleri, başa çıkma mekanizmaları ve psikolojik dayanıklılık gibi kavramlarla da yakından ilişkilidir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018). Travmatik deneyimlerin etkisi; yaşanan olayın şiddetine, süresine ve bireyin başa çıkma mekanizmalarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (Öztürk ve Derin, 2020; Karaoğulları ve Çakıcı-Eş, 2021). Travma, bireylerin güvenlik duygusunu zedeleyebilmekte ve bireyleri yoğun korku, çaresizlik veya dehşet hisleri ile karşı karşıya bırakabilmektedir (Bride vd., 2004). Travmaya maruz kalan bireylerde kaygı, depresyon, dissosiyatif belirtiler, uyku problemleri, travma sonrası stres bozukluğu ve çeşitli uyum sorunları gibi ruhsal sıkıntılar gelişebilmektedir (Babayiğit ve Çakıcı, 2022; Tunçay vd., 2024). Bu bağlamda travmaya maruz kalan bireyler, uzun süre duygusal ve bilişsel zorluklar yaşayabilmektedirler (Boscarino vd., 2004).

Travma, bireysel olduğu kadar toplumsal düzeyde de etkiler oluşturabilir ve kuşaklar arası aktarım mekanizmalarıyla nesiller boyunca sürebilir (Ben-Zur vd., 2012). Travma yalnızca doğrudan maruz kalanları değil, olaya tanıklık edenleri, medya aracılığıyla olaydan haberdar olanları ve mağdurların yakın çevresini de etkileyebilmektedir (Ron, 2019). Travma yaşayan bireylerle çalışan sağlık personelleri, güvenlik ve kurtarma ekipleri, medya mensupları ve özellikle travma yaşayan bireylerin aileleri ve yakınlarında da ikincil travmatik stres belirtileri görüldüğü bildirilmiştir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018).

İkincil travmatik stres olarak adlandırılan ikincil travma, bir başkasının travmatik deneyimlerine dolaylı maruziyet

sonucunda gelişen duygusal sıkıntıyı tanımlamaktadır (Figley, 1995). İkincil travma, başkalarının yaşadığı travmatik olaylara tanık olan kişilerin; dolaylı olarak travmanın olumsuz etkilerini deneyimlemesi ve özellikle travma yaşayan bireylerin yakınlarının yaşadığı stres ve duygusal yüklenme durumunu ifade etmektedir (Ron, 2019; Varan ve Demirel, 2024). Bireysel veya toplumsal kaynaklı birçok faktör ikincil travmanın oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bölgesel veya küresel terör olayları da bireylerde yalnızca doğrudan travmatik deneyimler değil, aynı zamanda dolaylı travma etkileri de oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, özellikle terör olaylarına dolaylı maruziyet, bireylerde ikincil travmatik stresin daha yoğun bir şekilde ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Bride, 2007).

Terör kaygısı ise terör tehdidi algısından kaynaklanan yoğun kaygı durumunu ifade etmektedir (Pyszczyński vd., 2015). Terör kaygısı, algılanan veya gerçek terörizm tehditlerine veya şiddet eylemlerine yanıt olarak ortaya çıkan belirli bir endişe biçimidir. Artan korku, aşırı uyarılabilirlik ve kaçınma davranışları ile karakterizedir. Bu tür kaygı ilk tehdit sonrasında da devam eder (Rigutto vd., 2021). Terör kaygısı, gelecekteki terör saldırıları veya felaket olayları korkusundan kaynaklanan belirli bir kaygı biçimidir. Bu tür kaygı, günlük yaşamda önemli sıkıntılara yol açabilir. İkincil travmatik stres ve depresyon dahil olmak üzere daha geniş psikolojik etkilerle bağlantılıdır (Li vd., 2024). Terör kaygısı, özellikle devam eden terörizm veya şiddet tehditlerine maruz kalan popülasyonlarda, giderek artan bir ruhsal sağlık sorunu olarak kabul edilmektedir (Rashid ve Rizwan, 2023; Li vd., 2024).

Özellikle kitlesel şiddet olayları sonrası toplum genelinde ortaya çıkan terör kaygısı, bireylerin güvenlik duygularını zayıflatmakta ve psikolojik iyilik halini ciddi biçimde tehdit etmektedir (Canetti vd., 2010). Ayrıca, bu psikopatolojik süreçler karşılıklı olarak birbirlerini besleyerek bir tür döngüsel ilişki oluşturabilmektedir. Yoğun ikincil travmatik stres yaşayan bireyler,

çevrelerinde artan terör tehdidine karşı daha duyarlı hale gelmekte ve bu durum da ruhsal bozukluklara yol açabilmektedir (Bleich vd., 2003; Boscarino vd., 2004; Ron, 2019). Diğer taraftan hem ikincil travmatik stress hem terör anksiyetesi, depresyon ve diğer kaygı bozukluklarının gelişimi için önemli risk faktörleri arasında yer almaktadırlar (Schnittker, 2005; Hobfoll vd., 2006; Yehuda vd., 2015; Hamama-Raz vd., 2016; Rigutto vd., 2021).

Travma ve kaygı durumlarında görülen depresyon, genellikle bu süreçlere eşlik eden kronik stres ve duygusal karmaşa nedeniyle ortaya çıkan eşzamanlı bir ruhsal sorun olarak görülmektedir. Bu durumlarda terör kaygısı, çoğunlukla travmatik yaşantılar ile depresyon arasında aracılık eden bir faktör olarak rol oynamaktadır (Villareal-Zegarra vd., 2021). Depresyon ve terör kaygısı sıklıkla birlikte ortaya çıkmakta ve kaygı çoğu durumda depresif semptomların öncüsü olarak hizmet etmektedir. Diğer taraftan terör kaygısı ile ilişkili kronik stres, depresyonun ayırt edici belirtileri olan ruh hali ve motivasyonda değişikliklere yol açabilir (Rashid ve Rizwan, 2023; Li vd., 2024).

İkincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon arasındaki ilişki, çeşitli psikolojik ve durumsal faktörleri içeren karmaşık ve çok yönlü bir ilişkidir. Bireyler başkalarının terör kaynaklı travma deneyimlerine maruz kaldıklarında ikincil travmatik stres ortaya çıkarak; bireylerin terör kaygısını şiddetlendirebilir ve duygusal sıkıntı yaşamalarına neden olabilir. Bu stres, anksiyete ve depresyonu etkileyerek zihinsel sağlık sorunları döngüsü oluşturabilir (Bleich vd., 2003; Cieslak vd., 2014; Stieger vd., 2023; Li vd., 2024).

İkincil travmatik stres, travmaya maruz kalan bireyleri dolaylı olarak etkiler ve birincil travma mağdurlarının yaşadıklarına benzer semptomlara yol açar (Figley, 1999). İkincil travmatik stresin terör kaygısı ve depresyon ile olan ilişkisi, bu semptomları daha da kötüleştirebileceği için çok önemlidir. Depresyon, travmadan etkilenen popülasyonlarda görüldüğü gibi ikincil travmatik stres ile de yaygın bir komorbiditedir. TSSB ve ikincil travmatik stres semptomları olanlar arasında depresyon yaygındır. Travma sonrası kaygının ve depresyonun kalıcılığı ise dikkat çekicidir (Matter ve Thabet, 2016; Rathke vd., 2020; Rigutto vd., 2021; Villareal-Zegarra vd., 2021; Zhang vd., 2022).

İkincil travmatik stresin terör kaygısı ve depresyonla olan ilişkisi bireylerin ruh sağlığı üzerinde önemli etkiler oluşturabilmektedir. Özellikle artan terör olayları karşısında dolaylı travmaya maruz kalan bireylerde psikolojik sorunların doğasını anlamak ve önleyici müdahaleler geliştirebilmek için bilimsel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, ilgili değişkenler arasındaki dinamiklerin incelenmesi hem klinik uygulamalara hem de toplum ruh sağlığı politikalarına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmanın amacı, ikincil travmatik stres ile terör kaygısı ve depresyon arasındaki ilişkiyi geleneksel yaklaşım yöntemini kullanarak ilgili literatür aracılığıyla incelemektir. İkincil travmatik stres ile terör kaygısı ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi, hem klinik uygulama alanına hem de alan yazındaki diğer çalışmalara katkı sağlayabilir.

Yöntem

Bu çalışmada, belirli bir konu hakkında daha önce yapılmış olan akademik çalışmaları sistematik olmayan bir şekilde bir araya getirip değerlendiren çalışmaları ifade eden geleneksel derleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda konu ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Literatür taramasında; ikincil travmatik stres (secondary traumatic stress), terör kaygısı (terror anxiety) ve depresyon (depression) kavramları, anahtar kelimeler olarak belirlenmiştir. Literatür taramasında Google Scholar, PubMed, Ulakbim, TürkMedline ve ScienceDirect gibi veri tabanlarından yararlanılmıştır. Çalışmaya; ulusal ya da uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış makaleler ile kitap ve benzeri yayınlar dahil edilmiştir. İncelenen çalışmaların içeriğini; travma sonrası stres bozukluğu, ikincil travmatik stres, terör, terör kaygısı veya depresyon konuları oluşturmuştur. Çalışmaya dahil edilme kriterlerinde herhangi bir tarih aralığı ise belirlenmemiştir. Bu doğrultuda toplam 59 çalışma incelenmiştir.

Bulgular

İkincil Travmatik Stres

DSM-5 tanı ölçütlerine göre Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB); kişinin ölüm, ağır yaralanma ya da cinsel saldırı gibi ciddi bir öseleyici olaya doğrudan maruz kalması, tanık olması ya da bir yakınının başına geldiğini öğrenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bozukluk; olayın tekrar yaşanması (istemsiz anılar, kâbuslar, flashbackler), kaçınma davranışları (anımsatıcılardan uzak durma), olumsuz bilişsel ve duygusal değişiklikler (suçluluk, yabancılaşma, ilgi kaybı) ve artmış uyarılmışlık belirtileri (öfke patlamaları, uyku sorunları, irkilme tepkisi) ile kendini göstermektedir. TSSB tanısının konulabilmesi için belirtilerin bir aydan uzun sürmesi, işlevsellikte bozulmaya yol açması ve bozukluğun başka bir sağlık durumu ya da maddenin etkilerine bağlanmaması gerekmektedir. Ayrıca bazı bireylerde gerçekdışılık ya da kendine yabancılaşma gibi çözümler belirtileri görülebilir (APA, 2014).

Travma sonrası stres bozukluğu, doğrudan travmatik bir deneyimin ardından gelişirken; ikincil travmatik stres, travma yaşamış birinin bu durumuna tanıklık edilmesi sonucu gelişmekte ve dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır (Xu vd., 2024). İkincil travmatik stres, bir başkasının yaşadığı travmatik olaya tanık olma sonucu ortaya çıkan davranışlar ve duygular olarak tanımlanmaktadır. Travma yaşamış bireylerle yakın temas halinde olan kişilerin (aile üyeleri, arkadaşlar, profesyoneller), bu bireylerden duygusal olarak etkilenme ve travmanın dolaylı mağdurları haline gelme durumunu ifade etmektedir (Figley, 1995). Özellikle aile bireyleri ile güvenlik ve sağlık çalışanları gibi ilk müdahale ekipleri, travmatik olaylara dolaylı olarak maruz kaldıkları için yüksek risk altındadırlar (Cieslak vd., 2014).

İkincil travmatik stres, bir başkasının yaşadığı travmatik olaya dolaylı yoldan tanıklık etme ya da maruz kalma sonucunda ortaya çıkan duygusal ve psikolojik zorlanmayı ifade etmektedir (Yao, 2024). Chrestman (1999), doğrudan travmaya maruz kalan bireylerde görülen travma sonrası stres bozukluğu semptomları ile ikincil travmatik stres semptomlarının benzerlik gösterdiğini belirtmektedir. Bu semptomlar arasında; zorlayıcı imgeler, kaçınma davranışları ve fizyolojik uyarılmışlık yer almaktadır. Benzer şekilde Figley (1999)

de travma sonrası stres bozukluğunda görülen yeniden yaşantılaşma, kaçınma ve aşırı uyarılma gibi temel belirtilerin; ikincil travmatik stresde de görüldüğünü vurgulamaktadır.

Arnold (2020) ikincil travmatik stres belirtilerini; merkezi (travma sonrası stres bozukluğu benzeri belirtilerin görülmesi), fiziksel (nefes almada güçlük, bitkinlik, somatik şikayetler ve uyku problemleri), psikolojik (sürekli kaygı ve rahatsız edici duygular) ve sosyal (ilgisizlik, güven ve yakınlık sorunları) olmak üzere dört boyutta incelemektedir (Arnold, 2020). Ayrıca ikincil travmatik stres; müdahaleci düşünceler, duygusal uyuşukluk, hatırlatıcılardan kaçınma ve aşırı uyarılma gibi semptomlarla kendini göstermektedir (Bride vd., 2004).

İkincil Travmatik Stres ve Terör Kaygısı

Devletlerin konuya farklı politik yaklaşımları nedeniyle terör kavramı konusunda ortak bir tanım yapılamasa da terörün tüm insanlarda korku, panik ve kaygı oluşturma potansiyeli taşıdığı kabul edilmektedir (Yılmaz ve Çiçek, 2023). Güncel Türkçe Sözlük'te terör; karşı tarafa korku salma, yıldırma, malı yakıp yıkmaya veya cana kıymaya olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2025). Birleşmiş Milletler ise her türlü biçimi ve taktiğiyle toplumların temellerini hedef alan ve barış, adalet ve insan onuru gibi ortak değerlere doğrudan meydan okuyan; insan haklarını, temel özgürlükleri ve demokrasiyi ortadan kaldırmayı amaçlayan; milletlerin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini tehdit eden ve meşru hükümetleri istikrarsızlaştırmaya çalışan eylemleri, terörizm olarak kabul etmektedir (The United Nations [UN], 2025).

Günümüzde terörizm, küresel ölçekte birçok ülkeyi etkileyen bir sorun haline gelmiştir ve ideolojik temelli olmakla birlikte zaman zaman siyasi, etnik, dini ve sosyal nedenlere dayalı olarak ortaya çıkmaktadır (Şar, 2017). Terör eylemleri; bireyler, aileler, toplumlar ve devletler üzerinde kısa ve uzun vadeli sosyal, ekonomik ve psikolojik zararlar doğurmaktadır; can ve mal güvenliğinin yanı sıra demokratik hakların kullanımını da olumsuz yönde etkilemektedir (Rashid ve Rizwan, 2023). Diğer taraftan terör gibi toplumsal tehditler, bireyler üzerinde korku, baskı ve yıldırma etkisi oluşturarak bireylerin kaygı düzeylerini artırmaktadır (Hamama-Raz vd., 2016).

Kaygı; olası bir tehlikeye hazırlık amacıyla tetikte durma, dikkatli olma ve kaçınan davranışlarla karakterize edilen duygusal bir durumdur ve farklı anksiyete bozukluklarının (ayrılma kaygısı, fobiler, panik bozukluğu, yaygın anksiyete bozukluğu) ortak bir özelliği olarak ele alınmaktadır. Genellikle; sürekli endişe ve gerginlik, kötü bir şey olacak hissi, tehlike beklentisi, felaketleştirme gibi özelliklerle tanımlanmaktadır (APA, 2014). Kaygı, yalnızca geçmiş deneyimlerle sınırlı kalmayıp, kişinin mevcut yaşantısını ve geleceğe dair beklentilerini de olumsuz yönde etkileyen, yaşama isteğini ve üretkenliğini azaltan bir faktördür (Matter ve Thabet, 2016). Bireyin terör endişesi taşıması, yaşamını tehdit etmekte ve olanak bulması hâlinde bulunduğu veya yaşadığı yerden uzaklaşmak istemesine neden olmaktadır (Kırdök, 2020; Yılmaz ve Çiçek, 2023).

Terör kaygısı ise terör saldırıları veya şiddet olaylarına karşı duyulan korkunun tetiklediği kaygının özel bir türüdür. Günlük işlevsellikte önemli ölçüde sıkıntı ve bozulmaya yol açabilmektedir. Terör beklentisine karşı sürekli bir gerginlik ve endişe hali olarak tanımlanan terör kaygısı, ikincil travmatik deneyimlerle de yakından

ilişkilidir (Hobfoll vd., 2006). Terör olayları hem doğrudan mağdurlarda hem de dolaylı maruz kalan bireylerde yoğun bir kaygı duygusuna yol açmaktadır. Öte yandan sürekli terör tehdidi algısı, bireylerin kronik stres yaşamalarına ve ikincil travmatik stres gelişmesine zemin hazırlayabilmektedir (Bleich vd., 2003). Bununla birlikte, kişisel algılar ve güvenlik hissi gibi bireysel faktörler, terör kaygısının psikolojik etkilerini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Yüksek düzeyde terör tehdidi algısı olan bireylerde ikincil travmatik stres belirtileri daha yoğun gözlemlenmektedir (Hobfoll vd., 2006).

İkincil travmatik stres ve terör kaygısı yakından bağlantılıdır; çünkü her iki durum da genellikle travmatik veya tehdit edici olaylara maruz kalmaktan kaynaklanmaktadır. Geleceğe yönelik olası terör saldırılarının korkusu, ikincil travmatik stres semptomlarını şiddetlendirebilir ve psikolojik sıkıntı döngüsü meydana getirebilir (Stieger vd., 2023; Li vd., 2024). Sürekli terör tehdidi altında olan bireyler, doğrudan travmatik bir olaya maruz kalmaları bile sıklıkla artan bir teyakkuz ve abartılı korku tepkileri geliştirirler. Bu kronik uyanıklık hali, ruh sağlığının bozulmasına önemli ölçüde katkıda bulunur ve depresif semptomlar için bir katalizör görevi görebilir (Hobfoll vd., 2006).

İkincil Travmatik Stres ve Depresyon

Travmaya doğrudan maruz kalmayan bireylerin, başkalarının travmatik deneyimlerine tanıklık etmeleri ya da bu deneyimlere dair sürekli olarak bilgiye maruz kalmaları sonucu ikincil travmatik stres geliştirmeleri mümkündür (Figley, 1995). Bu durum, zamanla duygusal tükenmişlik ve depresyon gibi ruhsal sağlık sorunlarına zemin hazırlayabilmektedir. Bu bağlamda, ikincil travmatik stres ile depresyon arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı söz konusudur (Cieslak vd., 2014).

Depresyon, bireyin en az iki hafta boyunca, neredeyse her gün ve günün büyük kısmında depresif bir ruh hali içerisinde olması ve daha önce keyif aldığı etkinliklere karşı belirgin bir ilgi kaybı yaşamasını ifade eden bir duygudurum bozukluğudur. Bu temel belirtilere ek olarak depresyonda; iştah veya kilo değişiklikleri, uyku bozuklukları, psikomotor ajitasyon ya da retardasyon, yorgunluk veya enerji kaybı, değersizlik ya da aşırı suçluluk duyguları, düşünme, odaklanma veya karar verme güçlükleri ve yineleyen ölüm ya da intihar düşünceleri gibi belirtilerden bazıları da gözlemlenmelidir. Belirtiler, kişinin sosyal, mesleki ya da diğer önemli işlevsellik alanlarında belirgin bir bozulmaya yol açmalı ve tıbbi bir durumun ya da madde kullanımının doğrudan bir sonucu olmamalıdır (APA, 2014).

İkincil travmatik stres ve depresyon arasındaki ilişki çift yönlüdür. Bir yandan ikincil travmatik stresin artması bireyin duygusal kaynaklarını tüketerek depresyona neden olabilir; diğer yandan var olan depresif yatkınlık, ikincil travmatik stres semptomlarının daha yoğun yaşanmasına sebep olabilir. Dolayısıyla, bu iki değişken arasındaki ilişki tek yönlü değil, karşılıklı etkileşimsel bir yapıdadır (Killian, 2008; Rathke vd., 2020; Zhang vd., 2022). İkincil travmatik stres ve depresyon sıklıkla birlikte ortaya çıkar ve ikincil travmatik stres, depresif semptomların önemli bir öngörücüsü olarak hizmet etmektedir. İkincil travmatik stresin duygusal ve psikolojik yükü, depresyonun temel özellikleri olan umutsuzluk ve çaresizlik duygularına yol açabilmektedir (Živanović ve Marković, 2020; Yao vd., 2024). Bu nedenle ikincil travma ile depresyon arasındaki etkileşim, geri bildirim döngüsü oluşturabilir. Bir birey

ikincil travmayı ne kadar çok yaşarsa, depresyona karşı o kadar savunmasız hale gelebilir ve bunun tersi olarak da depresyondaki birey ikincil travmanın daha çok etkisinde kalabilir (McCann ve Pearlman, 1990).

İkincil travmatik strese maruz kalan bireylerde depresif belirtiler yaygındır ve ikincil travmatik stres belirtilerinin şiddeti arttıkça depresif semptomlar da artmaktadır (Salloum vd., 2015). Bununla birlikte, ikincil travmatik stres ile depresyon arasındaki ilişkiyi etkileyen bazı moderatör faktörler de tanımlanmıştır. Özellikle kişisel başa çıkma stratejileri, mesleki deneyim ve sosyal destek düzeyleri gibi değişkenler bu ilişkiye aracılık eden veya bu ilişkiyi etkileyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, depresif belirtilerin şiddetini azaltmada veya artırmada önemli rol oynamaktadır (Killian, 2008). Ayrıca, kültürel faktörlerin de bireylerin ikincil travmatik stres ve depresyon deneyimlerini şekillendirebileceği öne sürülmüştür (Norris vd., 2002).

İkincil Travmatik Stres, Terör Kaygısı ve Depresyona Yol Açan Risk Etmenleri

İkincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon birbiriyle ilişkili olmakla birlikte, farklı psikolojik durumlardır. Bu semptomlar arasında hem çok yönlü etkileşimler bulunmakta hem de ortak risk faktörleri söz konusudur (Canetti vd., 2010). Bununla birlikte, terör kaynaklı travmatik olaylara dolaylı maruz kalma; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon için önemli bir risk faktörüdür (Matter ve Thabet, 2016).

Travma sonrası stres bozukluğuna maruz kalan bireylerin yakınları ve bu bireylerle çalışan profesyoneller ile güvenlik güçleri ve sağlık çalışanları gibi müdahale ekipleri ve çatışma bölgelerinde yaşayan bireyler; dolaylı travmatik uyarılara sürekli maruz kalmaları nedeniyle özellikle savunmasızdırlar (Matter ve Thabet, 2016). Ayrıca yaş, cinsiyet, politik eğilim, güvenlik hissi ve medya kullanım alışkanlıkları gibi değişkenler; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyonun gelişme olasılığını etkileyebilir. Genç bireylerin ve daha düşük sosyoekonomik statüye sahip olanların, genellikle bu koşulları yaşama riski daha yüksektir (Hobfoll vd., 2006; Levi-Belz vd., 2024).

Sosyal destek eksikliği; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon ile ilişkili psikolojik sıkıntıyı şiddetlendirebilir. Sosyal destek ağlarına sınırlı erişimi olan bireylerin, ciddi semptomlar geliştirme ve daha uzun iyileşme süreleri yaşama olasılığı daha yüksektir (Yılmaz ve Bekaroğlu, 2024). Kaçınma veya madde kullanımı gibi uyumsuz başa çıkma stratejilerinin kullanılması; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon riskini artırabilir. Tersine, problem odaklı başa çıkma ve sosyal destek arama gibi uyarlanabilir başa çıkma stratejileri bu riskleri azaltabilir (Kumar vd., 2024).

İkincil travmatik stres, empati düzeyi yüksek olan bireylerde daha fazla görülebilir ve bu kişilerde risk yüksektir (Bride, 2007). Ayrıca travma öyküsüne sahip olmak ve psikolojik sağlamlık düzeyinin düşük olması da önemli risk faktörleri arasında yer almaktadır (Jenkins ve Baird, 2002). Özellikle uzun süreli mesleki maruziyet, bireyin travmaya karşı duyarlılığını artırarak stres düzeyini kronikleştirebilmektedir (Sprang vd., 2007). Medya aracılığıyla sürekli olumsuz haberlere maruz kalmak da bireyde umutsuzluk ve tükenmişlik hissine neden olabilir. Terörle ilgili haber içeriklerine sürekli olarak maruz kalmak, bireylerde yoğun kaygı ve tehdit

algısı oluşturabilir; bu durum ise bireyin dünyayı güvensiz ve tehdit edici bir yer olarak değerlendirmesine yol açabilmektedir (Slone, 2000).

Uzun süreli stres, baş etme becerilerinin zayıflığı ve çaresizlik duygusu, depresyonun en temel belirleyicilerindendir (Beck, 1967). Ayrıca sosyal izolasyon, bireyin çevresinden yeterli desteği alamaması ve travmatik olaylarla baş başa kalması, depresyon riskini artırmaktadır (Nolen-Hoeksema, 2001). Bu bağlamda ikincil travmatik stres ve terör kaygısı, zamanla depresif belirtilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir (Canetti vd., 2010; Ben-Zur vd., 2012).

İkincil Travmatik Stres, Terör Kaygısı ve Depresyona Yönelik Etkili Müdahaleler

Bilişsel-davranışçı terapi, kabul ve adanmışlık terapisi; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyonu yönetmek için etkili müdahalelerdir. Bu terapiler uyumsuz düşünce kalıplarını ele almaya ve psikolojik esnekliği teşvik etmeye odaklanmaktadır (Yılmaz ve Bekaroğlu, 2024). Travma odaklı bilişsel-davranışçı terapi gibi psikolojik müdahalelerin ikincil travmatik stres, anksiyete ve depresyonu azaltmada etkili olduğu kanıtlanmıştır. Terörizmin ruh sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin bilişsel-davranışçı terapinin, terör sonrası ruh sağlığı sorunları için kanıta dayalı etkili müdahalelerden biri olduğu bulunmuştur (Rigutto vd. 2021).

Hem bireysel hem de örgütsel düzeyde sosyal destek sağlamak; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon ile ilişkili psikolojik sıkıntıyı hafifletmek için çok önemlidir. Akran destek grupları ve örgütsel girişimler, ruh sağlığı ve refahı geliştirmede önemli bir rol oynayabilmektedir (Zacharias ve Upendra, 2024). Bireylere kurumsal destek sağlamak, ruh sağlığı kaynakları sunmak ve destekleyici bir çalışma ortamı oluşturmak; ikincil travmatik stres, kaygı ve depresyonun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Katircioğlu ve Karaaziz, 2024; Xu vd., 2024).

Bireyleri düzenli egzersiz, farkındalık uygulamaları ve hobiler gibi sağlıklı başa çıkma stratejilerine katılmaya teşvik etmek; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon semptomlarını azaltmaya yardımcı olabilir (Kumar vd., 2024). Hobiler, sağlıklı beslenme ve okuma gibi kişisel başa çıkma stratejileri de ikincil travmatik stres, anksiyete ve depresyonun hafifletilmesinde etkili olabilmektedir (Yao vd., 2024). Ayrıca ruh sağlığı kaynakları sağlamaya yönelik uygulamalar ve stres yönetimi programları gibi politika düzeyinde yapılacak müdahaleler, risk altındaki popülasyonların ruh sağlığı ihtiyaçlarını karşılamak için önemlidir (Zacharias ve Upendra, 2024).

Tartışma

Bu çalışmada, teröre dolaylı maruz kalan bireylerde; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyonun sıklıkla bir arada görüldüğü ve döngüsel olarak birbirlerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda terör kaynaklı ikincil travmatik stres, terör kaygısını artırırken; ikincil travmatik stres ve terör kaygısı, bireylerin depresyon geliştirme riskini artırmaktadır. İkincil travmatik stres ve terör kaygısı, zamanla bireylerin ruhsal dayanıklılığını azaltarak depresyon belirtilerine zemin hazırlayabilmektedir. Depresyon ise bireyin olaylara karşı baş etme mekanizmalarını daha da zayıflatarak hem travmatik stresin hem de kaygının şiddetini

artırabilmektedir. Böylece, bu üç psikolojik belirti birbirleriyle bağlantılı bir şekilde birbirini besleyen bir döngüsel yapı (Teröre dolaylı maruziyet → İkincil travmatik stres → Terör kaygısı → Depresyon → Artan duyarlılık ve yeniden stres tepkileri) oluşturmaktadır.

İncelenen çalışmalarda; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyonun birbirlerini etkileyen çok yönlü ilişkilere sahip durumlar olduğu görülmüştür (McCann ve Pearlman, 1990; Hobfoll vd., 2008; Neria vd., 2008; Canetti vd., 2010; Matter ve Thabet, 2016; Li vd., 2024). Neria ve diğerleri (2008) ve Li ve diğerlerinin (2024) belirttiği gibi yaygın korkuyla birlikte yaşanan tekrarlayıcı dolaylı travma, duygusal düzenleme becerilerini etkileyerek umutsuzluk, günlük aktivitelere karşı ilgi kaybı ve bilişsel işlevlerde azalma gibi depresif belirtilerle kendini gösterebilmektedir. Bu nedenle McCann ve Pearlman (1990), depresyonun hem bir sonuç hem de süreci hızlandıran bir etken olabileceğini belirtmiştir. Bu durumda depresyon, bireyin strese ve travmatik yaşantılara karşı daha hassas hale gelmesine neden olarak; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon arasında kısır bir döngü oluşmasına yol açabilir. Benzer şekilde Hobfoll ve diğerleri (2008), terör olaylarına dolaylı maruziyetin; korku, aşırı tetikte olma ve varoluşsal güvensizlik duygularını beslediğini ve bu duyguların bireyin duygusal dayanıklılığını aşındırarak psikolojik bozukluklara yakınlığı artırabileceğini vurgulamışlardır.

İncelenen çalışmalara göre ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyonun etkileri; özellikle travmaya maruz kalmış bireylerin yakınları ile sağlık profesyonelleri ve güvenlik güçleri gibi dolaylı travmaya sürekli maruz kalan gruplarda daha belirgin hale gelmektedir (Figley, 1995 ve 1999; Chrestman, 1999; Bride vd., 2004; Cieslak vd., 2014; Matter ve Thabet, 2016; Arnold, 2020; Xu vd., 2024; Yao, 2024). Bride ve diğerleri (2004), danışanların travmatik anlatılarına sürekli maruz kalmanın; yeterli başa çıkma mekanizmalarını yıpratabileceğini ve şefkat yorgunluğu, duygusal geri çekilme ve kariyer tükenmişliğine yol açabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Hobfoll ve diğerleri (2008), yüksek riskli ortamlarda çalışan profesyonellerin genel nüfusa kıyasla daha yüksek depresyon oranları sergilediğini ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda, Stamm (2010), kişisel bakım, kurumsal destek, süpervizyon ve akran danışmanlığının, travmaya maruz kalan profesyonellerin psikolojik yükünü azaltmada kritik rol oynayabileceğini ifade etmektedir.

İncelenen çalışmalarda; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon arasında pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür. Araştırmalarda, terör olaylarının hem doğrudan mağdurlar hem de dolaylı olarak maruz kalan bireyler üzerinde yoğun kaygı oluşturduğu rapor edilmiştir (Bleich vd., 2003; Hobfoll vd., 2006; Hamama-Raz vd., 2016; Matter ve Thabet, 2016; Şar, 2017; Kırdök, 2020; Rashid ve Rizwan, 2023; Stieger vd., 2023; Yılmaz ve Çiçek, 2023; Li vd., 2024). Ayrıca araştırmalar, ikincil travmatik stres ve terör kaygısının depresif semptomlarla güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (McCann ve Pearlman, 1990; Norris vd., 2002; Killian, 2008; Cieslak vd., 2014; Salloum vd., 2015; Rathke vd., 2020; Živanović ve Marković, 2020; Zhang vd., 2022; Yao vd., 2024).

Canetti ve diğerlerinin (2010) çalışması, yüksek düzeyde terör kaygısı yaşayan bireylerde ikincil travmatik stres belirtilerinin daha şiddetli olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Rashid ve Rizwan (2023) ile Li ve diğerleri (2024), terörist

saldırlardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen bireylerin, olaydan uzun süre sonra bile yüksek düzeyde kaygı yaşamaya devam ettiklerini bulmuşlardır. Benzer şekilde, Schnittker (2005) ve Yehuda ve diğerleri (2015), travmatik stres belirtileri ve terör kaynaklı kaygının, umutsuzluk, anhedoni ve düşük yaşam doyumu gibi depresif belirtilerle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. McCann ve Pearlman (1990), travmaya ikincil maruz kalmanın bireylerin güvenlik, güven ve kontrol inançlarını bozarak depresyona yakınlığını artırdığını; Bride ve diğerleri (2004), uygun müdahaleler olmadığında ikincil travmatik stres yaşayan bireylerin kronik depresyon ve tükenmişlik riski taşıdığını ifade etmişlerdir. Galea ve diğerleri (2002) ise yalnızca mesleki deneyimlerin değil, toplumsal düzeyde yaşanan terör olaylarının da geniş kitlelerde ikincil travmatik strese yol açabileceğini ortaya koymuşlar ve bunun, doğrudan ve dolaylı travma arasındaki sınırları bulanıklaştırdığını belirtmişlerdir.

Živanović ve Marković (2020) ile Yao ve diğerleri (2024), daha yüksek ikincil travmatik stres puanlarına sahip bireylerin ciddi depresif semptomlar yaşama olasılığının daha yüksek olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca Stieger ve diğerleri (2023) ile Li ve diğerleri (2024), daha yüksek ikincil travmatik stres düzeyine sahip bireylerin özellikle devam eden tehditler bağlamında terör kaygısı yaşama olasılıklarının arttığını ortaya koymuşlardır. Aynı şekilde, Rashid ve Rizwan (2023) ile Li ve diğerleri (2024), terör kaygısının artmasının depresif bozukluk geliştirme riskini de artırdığını göstermektedirler. Öte yandan, Salloum ve diğerleri (2015), ikincil travmatik strese maruz kalan bireylerde depresif belirtilerin yaygın olduğunu ve ikincil travmatik stresin şiddeti arttıkça depresif semptomların da arttığını belirtmişlerdir.

İncelenen çalışmalara göre sosyoekonomik düzey, sosyal destek, psikolojik sağlamlık, empati düzeyi, baş etme becerileri, yaş, cinsiyet, politik eğilim, güvenlik duygusu, mesleki maruziyet ve medya kullanım alışkanlıkları gibi faktörler; ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyonun ortaya çıkma olasılığını etkileyebilir (Slone, 2000; Jenkins ve Baird, 2002; Hobfoll vd., 2006; Bride, 2007; Sprang vd., 2007; Canetti vd., 2010; Ben-Zur vd., 2012; Kumar vd., 2024; Levi-Belz vd., 2024; Yılmaz ve Bekaroğlu, 2024). Yılmaz ve Çiçek'in (2023) terörle ilgili araştırma bulguları, bireylerin kendileriyle ilgili korkularının yanı sıra yakınlarına yönelik korkularının da yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu korkular üzerinde; cinsiyetin, evli olmanın, çocuk sahibi olmanın, terör mağduru olmanın ve yaşanan çevreye ilişkin bakış açısının etkili olduğu belirlenmiştir. Daha önce terör olaylarına tanık olanlarda terör kaygısının yüksek olduğu ve terör eylemlerinin özellikle kadınlarda daha yüksek düzeyde kaygıya yol açtığı tespit edilmiştir. Genel olarak bu kaygıların temelinde, can güvenliğinin yanı sıra aile ve mal güvenliği endişesinin de yer aldığı görülmüştür. Slone (2000) ve Silver ve diğerleri (2002) ise televizyon ve diğer medya araçları aracılığıyla olaylara dolaylı olarak tanık olan bireylerde kaygı ve stres düzeylerinin önemli ölçüde arttığını bulmuşlardır.

Sonuç

Sonuç olarak, geçmişte yaşanan terör olayları ve benzer olayların gelecekte de yaşanabileceği endişesi; teröre bağlı ikincil travma, kaygı ve depresyonun devam etmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda ikincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon birbiriyle karmaşık bir şekilde ilişkilidir. Terör olayları, doğrudan travmatik

etkiler oluşturanın yanı sıra dolaylı travmatik etkiler de oluşturabilmekte ve bu durum hem ikincil travmatik stres hem terör kaygısı hem de depresyonunun yaygınlığını artırmaktadır. Bu nedenle, bireysel düzeyde başa çıkma becerilerinin desteklenmesi ve toplum düzeyinde psikolojik müdahalelerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Öneriler

İkincil travmatik stres ile terör kaygısı ve depresyon arasındaki ilişki konusunda, farklı örneklem grupları ile hem nitel hem de nicel yöntemler kullanılarak yapılacak olan karma çalışmalar; konunun doğasının daha çok anlaşılmasını sağlayabilir. Bu yönde geliştirilecek veri toplama araçları (ölçek, envanter vb.), çalışmaların yürütülebilmesini kolaylaştırabilir. Bu koşulların boyamsal seyrini daha iyi anlamak ve daha etkili müdahaleler geliştirmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

İkincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon arasındaki ilişki; bireysel, ailesel, kurumsal ve toplumsal düzeydeki çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Psikolojik müdahaleler, örgütsel destek ve kişisel başa çıkma stratejileri gibi müdahaleler, bu koşullarla ilişkili olumsuz

ruh sağlığı sonuçlarını azaltmak için gerekli olabilir. İkincil travmatik stres, terör kaygısı ve depresyon yaşayan bireylere yönelik terapötik yaklaşımlar, duygusal düzenlemenin onarılmasında ve varsa ruminasyonun azaltılmasında faydalı olabilir.

Beyannameler

Etik Onay ve Katılma İzni

Derleme çalışması olması nedeniyle uygulanamaz.

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

Çalışma, SD tarafından yürütülmüş ve danışman hocası MÇ rehberliğinde gerçekleştirilmiştir. Her iki yazarda çalışma sürecine katkı sağlamıştır.

Kaynaklar

Amerikan Psikiyatri Birliği [APA] (2014). Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Baskı (DSM-5). E. Köroğlu (Çev. Ed.), *Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'ndan*, Hekimler Yayın Birliği.

Arnold, T. C. (2020). An evolutionary concept analysis of secondary traumatic stress in nurses. *Nursing Forum*, 55(2), 149–156. <https://doi.org/10.1111/nuf.12409>

Babayiğit, A., & Çakıcı, M. (2022). Prevalence and risk factors of post-traumatic stress disorder in a North Cyprus household adult cross-sectional study. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 4(4), 315-323. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.22.4.02>

Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects*. Harper & Row.

Ben-Zur, H., Gil, S., & Shamshins, Y. (2012). The relationship between exposure to terror through the media, coping strategies and resources, and distress and secondary traumatization. *International Journal of Stress Management*, 19(2), 132–150. <https://doi.org/10.1037/a0027864>

Bleich, A., Gelkopf, M., & Solomon, Z. (2003). Exposure to terrorism, stress-related mental health symptoms, and coping behaviors among a nationally representative sample in Israel. *Journal of the American Medical Association*, 290(5), 612–620. <https://doi.org/10.1001/jama.290.5.612/>

Boscarino, J. A., Figley, C. R., & Adams, R. E. (2004). Compassion fatigue following the September 11 terrorist attacks: A study of secondary trauma among New York City social workers. *International Journal of Emergency Mental Health*, 6(2), 57–66. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2713725/>

Bride, B. E. (2007). Prevalence of secondary traumatic stress among social workers. *Social Work*, 52(1), 63-70. <https://doi.org/10.1093/sw/52.1.63>

Bride, B. E., Robinson, M. M., Yegidis, B., & Figley, C. R. (2004). Development and validation of the secondary traumatic stress scale. *Research on Social Work Practice*, 14(1), 27-35. <https://doi.org/10.1177/1049731503254106>

Canetti, D., Galea, S., Hall, B. J., Johnson, R. J., Palmieri, P. A., & Hobfoll, S. E. (2010). Exposure to prolonged socio-political conflict and the risk of PTSD and depression among Palestinians. *Psychiatry*, 73(3), 219–231. <https://doi.org/10.1521/psyc.2010.73.3.219>

Chrestman, K. R. (1999). Secondary exposure to trauma and self-reported distress among therapists. In B. H. Stamm (Ed.), *Secondary Traumatic Stress: Self-care Issues for Clinicians, Researchers, & Educators* (2nd ed., pp. 29–36), Sidran Press.

Cieslak, R., Shoji, K., Douglas, A., Melville, E., Luszczyńska, A., & Benight, C. C. (2014). A meta-analysis of the relationship between job burnout and secondary traumatic stress among workers with indirect exposure to trauma. *Psychological Services*, 11(1), 75–86. <https://doi.org/10.1037/a0033798>

Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue as secondary traumatic stress disorder: An overview. In R. Figley (Ed.), *Compassion Fatigue: Coping with Secondary Traumatic Stress Disorder in Those Who Treat the Traumatized* (pp. 1–20), Routledge.

Figley, C. R. (1999). Compassion fatigue: Toward a new understanding of the costs of caring. In B. H. Stamm (Ed.), *Secondary Traumatic Stress: Self-care Issues for Clinicians, Researchers, & Educators* (2nd ed., pp. 3–28), Sidran Press.

Galea, S., Ahern, J., Resnick, H., Kilpatrick, D., Bucuvalas, M., Gold, J., & Vlahov, D. (2002). Psychological sequelae of the September 11 terrorist attacks in New York City. *New England Journal of Medicine*, 346(13), 982-987. <https://doi.org/10.1056/NEJMsa013404>

Gün-Çıngı, T. (2020). Terör korkusu ve algılanan terör riskinin altüstistik boyutları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37(2), 358-371. <https://doi.org/10.32600/huefd.700607>

Hamama-Raz, Y., Mahat-Shamir, M., Pitcho-Prelorntzos, S., Zaken, A., David, U. Y., Ben-Ezra, M., & Bergman, Y. S. (2016). The link between death anxiety and post-traumatic symptomatology during terror: Direct links and possible moderators. *Psychiatry Research*, 245, 379–386. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2016.08.059>

- Hobfoll, S. E., Canetti-Nisim, D., & Johnson, R. J. (2006). Exposure to terrorism, stress-related mental health symptoms, and defensive coping among Jews and Arabs in Israel. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(2), 207–218. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.2.207>
- Jenkins, S. R., & Baird, S. (2002). Secondary traumatic stress and vicarious trauma: A validation study. *Journal of Traumatic Stress*, 15(5), 423–432. <https://doi.org/10.1023/A:1020193526843>
- Kahil, A., & Palabıykoğlu, N. R. (2018). İkincil travmatik stres. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(1), 59–70. <https://doi.org/10.18863/pgy.336495>
- Karaoğulları, D., & Çakıcı-Eş, A. (2021). Erişkin bireylerde travma sonrası stres bozukluğu ve akültürasyon ilişkisinin incelenmesi: Lefkoşa örnekleme. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 3(1), 3–12. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.21.1.03>
- Katırcıoğlu, E., & Karaaziz, M. (2024). Depresyona sahip bireylerde şema terapinin kullanılması üzerine bir derleme. *Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi*, 1(1), 46–52. <https://doi.org/10.35365/eass.24.1.06>
- Kırdök, C. (2020). Türkiye’de terör olgusu ve mücadelesine yönelik stratejik yaklaşımlar. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(2), 1117–1135. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/55093/766846>
- Killian, K. D. (2008). Helping till it hurts? A multimethod study of compassion fatigue, burnout, and self-care in clinicians working with trauma survivors. *Traumatology*, 14(2), 32–44. <https://doi.org/10.1177/1534765608319083>
- Kumar, K., Ponnuchamy, L., Anand, N., Ganjekar, S., Majhi, G., & Prakash, P. (2024). Compassion fatigue, secondary traumatic stress, and coping strategies of mental health professionals. *Industrial Psychiatry Journal*, 33(Suppl 1), S52–S58. https://doi.org/10.4103/ipj.ipj_63_24
- Levi-Belz, Y., Groweiss, Y., Blank, C., & Neria, Y. (2024). PTSD, depression, and anxiety after the October 7, 2023 attack in Israel: A nationwide prospective study. *EClinicalMedicine*, 68. <https://doi.org/10.1016/j.eclim.2023.102418>
- Li, S., Orr, M., Plessen, K. J., Pagsberg, A. K., & Meier, S. (2024). Terror catastrophizing: Association with anxiety, depression, and transgenerational effects. *European Journal of Psychotraumatology*, 15(1), 2374165. <https://doi.org/10.1080/2008066.2024.2374165>
- Matter, N. A., & Thabet, A. Z. M. (2016). The relationship between war trauma, secondary traumatic stress, and anxiety among health professionals working at emergency departments in Gaza-Strip. *Journal of Nursing and Health Studies*, 1(1), 1–9. <https://doi.org/10.21767/2574-2825.100007>
- McCann, I. L., & Pearlman, L. A. (1990). Vicarious traumatization: A framework for understanding the psychological effects of working with victims. *Journal of Traumatic Stress*, 3, 131–149. <https://doi.org/10.1007/BF00975140>
- Neria, Y., Nandi, A., & Galea, S. (2008). Post-traumatic stress disorder following disasters: A systematic review. *Psychological Medicine*, 38(4), 467–480. <https://doi.org/10.1017/S0033291707001353>
- Nolen-Hoeksema, S. (2001). Gender differences in depression. *Current Directions in Psychological Science*, 10(5), 173–176. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00142>
- Norris, F. H., Friedman, M. J., & Watson, P. J. (2002). 60,000 disaster victims speak: Part II. Summary and implications of the disaster mental health research. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 65(3), 240–260. <https://doi.org/10.1521/psyc.65.3.240.20169>
- Nwoye, S. E. (2024). Trauma exposure and hopelessness as predictors of post-traumatic stress disorder and depression among war veterans in south-east nigeria. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 6(2), 147–155. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.24.2.05>
- Öztürk, E., & Derin, G. (2020). Terör ve travma: Psiko travmatolojik bir değerlendirme. *Türkiye Klinikleri Forensic Medicine-Special Topics*, 6(2), 14–24. <https://www.turkiyeklinikleri.com>
- Padmanabhanunni, A., & Pretorius, T. B. (2023). Demographic factors, COVID-19-related factors, and PTSD symptom clusters: Exploring associations and implications for mental health. *OBM Neurobiology*, 7(3), 1–17. <https://doi.org/10.21926/obm.neurobiol.2303184>
- Pyszczyński, T., Solomon, S., & Greenberg, J. (2015). Thirty years of terror management theory: From genesis to revelation. In *Advances in Experimental Social Psychology* (pp. 1–70). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/bs.aesp.2015.03.001>
- Rashid, H., & Rizwan, M. (2023). Prevalence of psychiatric morbidity among victims of terrorist attacks: Comparative study. *Journal of Management Practices, Humanities and Social Sciences*, 7(2), 40–48. <https://doi.org/10.33152/jmphss-7.2.5>
- Rathke, H., Poulsen, S., Carlsson, J., & Palic, S. (2020). PTSD with secondary psychotic features among trauma-affected refugees: The role of torture and depression. *Psychiatry Research*, 287, 112898. <https://doi.org/10.1016/J.PSYCHRES.2020.112898>
- Rigutto, C., Sapara, A., & Agyapong, V. I. O. (2021). Anxiety, depression and posttraumatic stress disorder after terrorist attacks: A general review of the literature. *Systems Research and Behavioral Science*, 11(10), 140. <https://doi.org/10.3390/BS11100140>
- Ron, P. (2019). PTSD, ASD, secondary-traumatization, and death-anxiety among civilians and professionals as outcomes of on-going wars, terror attacks and military operations: An integrative view. *Psychology*, 10(12), 1688. <https://doi.org/10.4236/psych.2019.1012111>
- Salloum, A., Kondrat, D. C., Johnco, C., & Olson, K. R. (2015). The role of self-care on compassion satisfaction, burnout and secondary trauma among child welfare workers. *Children and Youth Services Review*, 49, 54–61. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.12.023>
- Schnittker, J. (2005). When mental health becomes health: age and the shifting meaning of self-evaluations of general health. *The Milbank Quarterly*, 83(3), 397–423. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0009.2005.00407.x>
- Silver, R. C., Holman, E. A., McIntosh, D. N., Poulin, M., & Gil-Rivas, V. (2002). Nationwide longitudinal study of psychological responses to September 11. *Journal of the American Medical Association*, 288(10), 1235–1244. <https://doi.org/10.1001/jama.288.10.1235>
- Slone, M. (2000). Responses to media coverage of terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 44(4), 508–522. <https://doi.org/10.1177/0022002700044004005>
- Sprang, G., Clark, J. J., & Whitt-Woosley, A. (2007). Compassion fatigue, compassion satisfaction, and burnout: Factors impacting a professional's quality of life. *Journal of Loss And Trauma*, 12(3), 259–280. <https://doi.org/10.1080/15325020701238093>
- Stamm, B.H. (2010). The Concise ProQOL Manual, 2nd Ed. Pocatello, ID: ProQOL.org.
- Stieger, S., Lewetz, D., Paschenko, S., & Kurapov, A. (2023). Examining terror management theory in Ukraine: Impact of air-raid alarms and explosions on mental health, somatic symptoms, and well-being. *Frontiers in Psychiatry*, 14, 1244335. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1244335>

Şar, V. (2017). Savaş ve terör yaşantılarında travma sonrası stres. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 33(Ek), 114-120. <https://doi.org/10.5222/otd.2017.114>

The United Nations [UN] (2025, 19 Temmuz). *Global issues. Countering terrorism*. <https://www.un.org/en/global-issues/countering-terrorism>

Tunçay, Şeyma, & Çakıcı, M. (2024). Madde kullanıcılarında TSSB ve psikopatolojik belirtilerin incelenmesi. *Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi*, 1(1), 11–21. <https://doi.org/10.35365/eass.24.1.02>

Türk Dil Kurumu [TDK] (2025, 19 Temmuz). Terör. *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>

Varan, D., & Demirel, Ç. (2024). Travmanın dolaylı etkisi: İkincil travmatik stres üzerine bir derleme. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(2), 71-86. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/4175359>

Villarreal-Zegarra, D., Copez-Lonzoy, A., Vilela-Estrada, A. L., & Huaracaya-Victoria, J. (2021). Depression, post-traumatic stress, anxiety, and fear of COVID-19 in the general population and health-care workers: Prevalence, relationship, and explicative model in Peru. *BMC Psychiatry*, 21(1), 455. <https://doi.org/10.1186/S12888-021-03456-Z>

Xu, Z., Zhao, B., Zhang, Z., Wang, X., Jiang, Y., Zhang, M., & Li, P. (2024). Prevalence and associated factors of secondary traumatic stress in emergency nurses: A systematic review and meta-analysis. *European Journal of Psychotraumatology*, 15(1), 1-16. <https://doi.org/10.1080/20008066.2024.2321761>

Yao, J., Zhou, X., Xu, D., Liu, T., Gui, Y., & Huang, Y. (2024). Current Status and Influencing Factors of Secondary Traumatic Stress in Emergency and Intensive Care nurses: A Cross-Sectional Analysis. *Psychology Research and Behavior Management*, 17. <https://doi.org/10.2147/prbm.s444205>

Yehuda, R., Flory, J. D., Southwick, S., & Charney, D. S. (2006). Developing an agenda for translational studies of resilience and vulnerability following trauma exposure. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1071(1), 379-396. <https://doi.org/10.1196/annals.1364.028>

Yılmaz, T., & Bekaroğlu, E. (2024). Secondary traumatic stress in mental health professionals. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 17(1), 140–146. <https://doi.org/10.18863/pgy.1433650>

Yılmaz, V., & Çiçek, Ç. (2023). Üniversitelerde çalışan akademisyenlerin terör kaygısının ölçülmesi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Bitlis Eren Üniversitesi örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(3), 671-685. <https://doi.org/10.33712/mana.1304369>

Zacharias, B. S., & Upendra, S. (2024). Healing the healers: A systematic review on the burden of secondary traumatic stress among healthcare providers. *Journal of Education and Health Promotion*, 13(1). https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_218_24

Zhang, J., Meiser-Stedman, R., Jones, B., Smith, P., Dalgleish, T., ..., & McKinnon, A. (2022). Trajectory of post-traumatic stress and depression among children and adolescents following single-incident trauma. *European Journal of Psychotraumatology*, 13(1), 2037906. <https://doi.org/10.1080/20008198.2022.2037906>

Živanović, M., & Marković, M. V. (2020). Latent structure of secondary traumatic stress, its precursors, and effects on people working with refugees. *Plos One*, 15(10), e0241545. <https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0241545>

Systematic Review on Obsessive Compulsive Disorder and Cognitive Behavioral Therapy

Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Bilişsel Davranışçı Terapi Üzerine Sistematik Derleme

Çisem Ekiz¹

Abstract:

This study aims to investigate the application of Cognitive Behavioral Therapy (CBT) to individuals with Obsessive Compulsive Disorder (OCD). The study was conducted using the systematic review method. No field work was conducted and no scale was used. The studies examined in Turkish and English were conducted between 2017 and 2023. This review was conducted in two stages in March 2025 and May 2025. The results obtained show that OCD symptoms are significantly reduced and, in some cases, completely eliminated with CBT. It was also determined that CBT reduces individuals' anxiety levels, increases their functionality, and improves their ability to cope with obsessive thoughts. The reviewed sources show that CBT applied both individually and in groups yields positive results in the treatment of OCD. As a result, CBT stands out as an effective psychotherapy method that is widely used in the treatment of OCD, is based on scientific foundations, and can provide permanent improvement in the long term. This review strengthens the role of CBT in the treatment of OCD and provides a basis for future clinical research.

Keywords: Obsessive Compulsive Disorder, Systematic Compilation.

¹BSc., Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN Cyprus, E-mail: cisem_ekiz996@gmail.com, Orcid Id: 0009-0004-2204-3885

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Çisem Ekiz, Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN Cyprus, E-mail: cisem_ekiz996@gmail.com, Orcid Id: 0009-0004-2204-3885

Date of Received/Geliş Tarihi: 29.05.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 18.06.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 30.07.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Ekiz, Ç. (2025). Systematic Review on Obsessive Compulsive Disorder and Cognitive Behavioral Therapy, *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 99-105

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Bu çalışma, Obsesif Kompulsif Bozukluğu (OKB) olan kişilere Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) uygulamasını araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma, sistematik derleme metodu ile gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması yapılmamış ve herhangi bir ölçek kullanılmamıştır. Türkçe ve İngilizce dillerinde incelenen araştırmalar 2017 ile 2023 yılları arasında yapılmıştır. Bu derleme Mart 2025 ve Mayıs 2025 tarihlerinde iki aşamada yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, BDT ile OKB belirtilerinin önemli ölçüde azaldığını ve bazı durumlarda tamamen kaybolduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, BDT'nin bireylerin kaygı düzeylerini azalttığı, işlevselliklerini artırdığı ve takıntılı düşüncelerle başa çıkma becerilerini geliştirdiği de belirlenmiştir. İncelenen kaynaklar, hem bireysel hem de grup bazında uygulanan BDT'nin OKB tedavisinde olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir. Sonuç olarak, BDT, OKB'nin tedavisinde yaygın bir şekilde kullanılan, bilimsel temellere dayanan ve uzun vadede kalıcı iyileşme sağlayabilen etkili bir psikoterapi yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Bu inceleme, BDT'nin OKB tedavisindeki rolünü güçlendirirken, ileride yapılacak klinik araştırmalar için bir temel oluşturur.

Anahtar Kelimeler: Obsesif Kompulsif Bozukluk, BDT, Sistematik Derleme.

Giriş

Son zamanlarda OKB üzerinden araştırmalar artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü datalarına göre OKB, dünya genelinde kişiye zarar veren 10 tıbbi hastalıktan birisidir. Her yaşta etkili olacağı gibi, en fazla görülmesi orta çocukluk yıllarından yetişkinlik yıllarına kadar erişen dönemler olduğu bilinmektedir. OKB'nin bu dönemlerdeki popülerlik oranları %1 ile %3.6 arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca bazı bozukluklarda olduğu gibi OKB' de kadınlarda görülme oranı daha çok olduğu görülmüştür (Gupta vd, 2014). Kadınlarda başlama yaşı 22 olduğu gözlemlenirken, erkeklerde 19 olduğu gözlenmiştir (Ünyeli, 2015). Çok fazla günlük hayattaki işlevselliği etkilediği için bu konu üzerinden de araştırmalar çoğalmaktadır (Gürek, 2022).

OKB tedavi süreçlerinde de birçok tedavi yöntemi kullanılmaktadır. Bunlardan en etkili olan tedavi yönteminin BDT olduğu görülmektedir. BDT'nin en etkili olmasının sebepleri arasında doğrudan semptomları hedef alması, kişinin düşünce kalıplarını değiştirmesi, öğrenilmiş davranışları değiştirmede etkili olduğu görülmektedir. Araştırmalar, BDT' nin ilaç tedavisine göre daha kalıcı etkiler sağladığını ve tekrarlarını azalttığını ortaya koymaktadır (Foa vd.,2005). Ancak her hastalıkta olduğu gibi OKB' de de tedavi süreci her kişiye özel olarak planlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada şu temel araştırma sorusuna yanıt aranmıştır: BDT, obsesif kompulsif bozukluğu olan bireylerde semptomların azaltılmasında ne derece etkilidir?

OKB'nin Tanımı

OKB, obsesyonların ve kompulsyonların bir arada olduğu, tedavisinin kolay olmayan, bireyin uzun süresini ve maliyetini alan önemli bir bozukluktur.

Obsesyonlar, bireyde önemli huzursuzluk duygusu ve kaygı nedeni yaratan tekrarlayıcı ve güçleştirici her çeşit hayal, fantezi ve fikirlere denir. Kompulsyonlar da bu obsesyonlardan kaçmak için ritüel şeklinde olan bilinçsel ve hareketli fiillerdir. Bunlar bireyin kendi seçtiği kaideler doğrultusunda yapılır. (Ölmez C.,2020).

OKB'nin Etiyolojisi

OKB' nin oluşmasında birden fazla faktör yer almaktadır. Araştırmalar incelediğinde bu sebepler; biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerdir.

Biyolojik Etkenler

OKB yürütülen araştırmalarda, çevresel faktörlerin ayırt edici bir güce sahip olduğu ve bunun yanında genetik yapılar bulunduğu anlaşılmaktadır (Karamustafalıoğlu, 2010). Hastalığın nedenine dair yapılan araştırmalar, ailesinde OKB olan kişilerin OKB yaşama ihtimalinin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Sosyal Faktörler

Çevresel unsurlar, OKB oluşumunda önemli bir rol oynayabilmektedir, ancak bu durumun tek başına nedenini açıklamada yeterli olmamaktadır (Tatar, 2020). Ebeveynlerinde obsesif kompulsif belirtiler bulunan bir kişi, çocukken ebeveynlerini izleyerek de bu durumdan etkilenebilmektedir.

Psikolojik Faktörler

OKB' yi anlamanın en önemli kavramlarından biri sosyal öğrenmedir. Anksiyete, içsel çatışmalardan ziyade dışsal olaylardan daha çok etkilenmektedir. Kişi, durumun kendi kontrolü dışında olduğunu hissetmektedir (Öneker, 2017).

OKB'nin Epidemiyolojisi

OKB, nispeten yaygın ve ciddi bir hastalıktır; ancak, bu hastalığın tanı koyma ve tedavi süreçlerinde yeterli uygulamalar gerçekleştirilememektedir (Durmuş, 2022). Önceleri genç bireylerde daha seyrek görüldüğü düşünülse de, yapılan epidemiyolojik çalışmalarda çocuk ve ergenlerdeki OKB yaygınlığının %0,25 ile %4 arasında değiştiği belirlenmiştir. Hastalığın görülme sıklığı ve başlangıç yaşı cinsiyete göre iki farklı örüntü sergilemektedir. 7-12 yaş aralığında erkeklerde tanı alma ve hastalıkla karşılaşma oranları daha yüksekken, 21 yaş civarında, erken erişkinlik döneminde kadınlardaki oranların daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Günaydın,2021).

OKB'nin Belirtileri

OKB' nin belirtilerinde genellikle, kişinin hayatını zorlaştıran ve endişe yaratan tekrar eden fikirler ve bu fikirleri azaltmak amacı ile yapılan davranışlar şeklinde başlamaktadır. Bireyden bireye belirtiler aynı zamanda değişiklik göstermektedir. Bu belirtiler kişinin günlük hayatında büyük sorunlara neden olurken aynı zamanda da kişiler arası iletişimi de çok fazla etkilediği için sosyal hayatlarında da işlevsizliğe neden olmaktadır.

Obsesyonların belirtilerini aşırı temizlik ve mikrop korkusu, simetri ve düzen takıntısı, saldırganlık vb.

obsesyonlar olarak yaşayabilmektedirler. Kompulsiyonun belirtilerini ise bireyler aşırı el yıkama veya temizlik yapma, kapı, pencere gibi eşyaları sürekli sürekli kontrol etme, belirli kelime, cümle , sayı ya da duaları sürekli tekrar etme, eşyaları simetrik ve düzenli yerleştirme isteği ve belirli bir ritüeli bitirmeden rahatlayamama gibi yaşamaktadır.

OKB'nin Kuramsal Temellerle Açıklanması

Psikanalitik Yaklaşım

Bu kurama göre, obsesyonlar gizli olan dürtülerin çeşitleridir. Freud'un bakış açısına göre, obsesif nevroz hastalığı, kendi geliştirdiği kişilik teorisine dayanarak iki ile dört yaş arasında gerileme ve bu aşamada takılı kalma ile ilgilidir. (Freud, 1913).

Davranışçı Kuram

Bu teoriye göre, genellikle insanlar tarafından düşünülebilen ve korkutucu olmayan düşünceler, bireyin kendini şartlandırması sonucu kaygı ile bir araya gelmekte ve bu durum rahatsız edici bir hale dönüşmektedir. (Yılmaz,2018).

Nesne İlişkileri Kuramı

Bu teori, araştırmalar ve uygulama alanlarında bilinen psikodinamik temellere dayanmaktadır. Bu teori, bilimsel bir çerçeve içinde tanınmakla kalmayıp kabul görmüş bir yaklaşımdır (Karakaya, 2023).

OKB'nin DSM 5 Sınıflandırması

OKB ile ilgili bilimsel açıdan ilk sistematik araştırmalar 19. yüzyılda başlamaktadır. OKB, ilk kez DSM-I' de "obsesif reaksiyon" olarak tanımlanmıştır. DSM-II'de "obsesif-kompulsif nevroz" terimiyle tanımlanan bu bozukluk, psikodinamik kuramlar ışığında ele alınmıştır (APA, 1952, 1968). OKB, DSM-III 'te, modern anlamda bağımsız bir tanı kategorisi olarak kabul edilmiştir. DSM-IV'e göre, OKB, obsesyonlar ve kompulsiyonlarla karakterize edilen bir anksiyete bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (APA, 1994). DSM-5'te OKB, anksiyete bozuklukları kategorisinden çıkarılarak "Obsesif-Kompulsif ve İlişkili Bozukluklar" adı altında ayrı bir kategoriye yerleştirilmiştir (APA, 2013).

OKB'nin Tedavisi

Tedavilerin her zaman beklenen etkiyi göstermediği bilinmektedir. Yirminci yüzyılda bilimsel araştırmacılar, süregelen hastalıkların önlenmesinde hastalarına beklenen başarıyı sağlayamamaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı döneminde birçok ülkede, insanların sayısının depresyon ve nüfus artışı nedeniyle yükselmesi bu ülkelere maddi zorluklar getirmekteydi.

OKB yaşayan bireylerin tedavi sürecinde birçok tedavi seçenekleri kullanılmaktadır. Tedavi sürecinde en çok tercih edilen yöntemler BDT ve farmakoterapi yöntemleri en sık olarak kullanılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, BDT'nin etkisi ilaçlarla eşit seviyededir ve hafif ile orta düzeydeki vakalarda öncelikli tedavi seçeneği olduğu görülmüştür (Yılmaz, 2018).

BDT Tanımı

“Bilişsel” parça, zihindeki yanlış anlamaları düzeltmeye yönelik yöntemleri ifade etmektedir. “Davranışçı” parça ise, yapma arzusu ile baş edemeyen davranışları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu süreçler “karşılaşma” ve “tepki engelleme” yöntemi olarak adlandırılmaktadır (Tatar, 2020). BDT, bireylerin düşünceleri, hisleri ve eylemleri arasındaki ilişki nedeniyle psikolojik sorunların

ortaya çıktığını savunur ve bu döngüyü sonlandırmayı amaçlamaktadır (Dobson & Dozois, 2019). BDT diğer terapi ekollerine göre OKB semptomlarında çok daha etkili olmaktadır.

BDT Tarihçesi

BDT, davranışçılığı ve bilişsel teorileri bir araya getirerek oluşturulmuş bir yöntemdir (Beck, 1976). Bu terapinin ortaya çıkışı, psikoloji dalında büyük değişimler geçiren iki ana yaklaşımın bir araya gelmesinden gelmektedir: davranışsal terapi ve bilişsel terapi.

Davranışçı terapi, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan klasik ve edimsel koşullanma teorilerine dayanmaktadır. Pavlov'un klasik koşullanma deneyleri, Watson'ın davranışçı bildirisi ve Skinner'ın edimsel koşullanma kuramı, bu terapinin temelini oluşturmaktadır. Bu yöntem, insan davranışlarının çevredeki uyarıcılara bağlı olarak öğrenildiği ve değiştirilebileceği fikrini savunmaktadır (Skinner, 1953).

BDT, bireylerin olumsuz ve mantıksız düşüncelerinin farkına varmalarını ve bunları daha uyumlu düşüncelerle değiştirmeyi öğrenmelerine yardımcı olmaktadır (Beck, 1976).

OKB'nin Tedavisinde BDT

BDT, OKB için 1960'ların sonlarından 1970'lerin başlarında uygulanmaya başlamıştır. Bu zaman diliminde, Victor Meyer'ın 1966 yılında geliştirilen ERP tekniği, OKB tedavisinde önemli bir gelişme olmuştur. Meyer'ın araştırmaları, OKB tedavisinde bilişsel ve davranışsal yaklaşımların etkisini göstermektedir (Meyer,1966). Yapılan araştırmalar, BDT'nin OKB üzerindeki etkilerini göstermektedir (Yılmaz,2018).

İlgili Araştırmalar

Karaman ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada çocukluk çağı başlangıçlı OKB incelenmiştir. Araştırma sonucunda SSRI ve BDT gibi modern terapi yöntemlerinin etkinliğini, özellikle birlikte kullanıldığında oldukça tatmin edici olduğu görülmüştür. (Karaman vd., 2011).

Şafak ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada OKB tedavisinde bilişsel davranışçı grup terapisinin etkinliğini değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda Bilişsel davranışçı grup terapisinin uygulanmasıyla OKB belirtilerinde önemli bir iyileşme sağlandığı bulunmuştur. BDT'nin OKB' nin tedavisinde etkili olduğu gözlemlenmiştir (Şafak vd., 2013).

Marsden ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada amaç EMDR, MBRS dayanan BDT ile karşılaştırılarak, OKB tedavisinin değerlendirilmesini hedeflemektedir. Çalışmaya OKB' ye sahip 55 hasta dahil edilmiştir. Çalışma sonucunda EMDR ve BDT'nin benzer bitirme oranları ile klinik sonuçları bulunmuştur (Marsden vd., 2017).

Meng ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada OKB' si olan hastalarda ilaçla BDT'nin etkisini incelemek amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda BDT ilaç tedavisiyle birlikte kullanıldığında, OKB ile ilgili belirtilerin ve sosyal işlevsellik sorunlarının azaltılmasına yardımcı olabildiği görülmüştür. Özellikle, zorlu davranışların tedavisinde, Çin'de yalnızca ilaç tedavisinden daha etkili olduğu saptanmıştır (Meng vd., 2019).

Rozenman ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada OKB olan gençlerde, biriktirme belirtileri olanlar ve olmayanlar arasında klinik fenomenoloji ve BDT tedavisinin yanıtı araştırılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda biriktirme alışkanlığının etkilediği gençlerde OKB' nin daha şiddetli olduğu veya tedaviye daha zayıf yanıt verildiğine dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır (Rozenman vd., 2019).

Örüm tarafından yapılan araştırmada 31 hasta ile yapılmış olduğu OKB'nin ruminasyon ve temizlik boyutlarının ilaç tedavisine artı olarak BDT'nin bilişsel hatalar üzerine etkisinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda BDT, sosyal ilişkilerde meydana gelen düşünsel yanlışlıkları, kişisel başarı ile ilgili olanlardan daha fazla azaltmaktadır. (Örüm, 2021).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, sistematik derleme metodu ile OKB yaşayan kişilerde Bilişsel Davranışçı Terapisinin kullanılması hakkında alan yazım taraması ile inceleme yapmaktır.

Sınırlılıklar

Araştırmada 2017'den 2023' e kadar yılına kadar olan Google Akademik veri tabanında yayınlanmış olan Türkçe ve İngilizce olan ilgili anahtar kelimelerle özete ve tam metnine ulaşılabilen randomize kontrollü makaleler değerlendirilmiştir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada sistematik inceleme metodu ve PRISMA tercih edilmiştir. Saha çalışmasına ya da herhangi bir ölçek kullanımına yer verilmemiştir. Sistematik derleme, umumi olarak bir araştırma sorusuna yanıt olarak, araştırmayla alakalı yayınların seçilmiş kriterler ölçüsünde birleştirilmesidir (Yılmaz, 2021).

Tasarım

Araştırma sürecince, makalelerin belirlenmesi ile isimlendirilmesi gibi her aşama, PRISMA'nın yönergeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) yöntemi, sistematik derleme ve meta-analiz çalışmalarında raporlamanın şeffaflığını ve kalitesini artırmayı amaçlayan bir kılavuzdur.

Literatür Araştırması

Araştırmada 2017- 2023 yılları arasında Google Scholar ve Google Akademik veritabanında Türkçe ve İngilizce olarak sunulan ilgili anahtar sözcüklerle özet ve tüm içeriğe erişim sağlayan araştırma ve derleme makaleleri incelenmiştir. İnceleme süresince başlıkta yer alan kelimelere yönelik basit bir arama yöntemi kullanılarak tutarlılığın sağlanması hedeflenmiştir. Araştırmacıdan dolayı oluşabilecek hataları en düşük seviyede tutmak amacıyla çalışmaların başlıkları ve özet bölümleri, önce Şubat 2025'te, ardından da Mayıs 2025'te uygunluk açısından düzenli olarak gözden geçirilmiştir.

Kabul Edilme Kriterleri	Dışlanma Kriterleri
1. OKB ve BDT terapisiyle alakalı çalışmalar 2. Google Akademik data tabanında bulunan Türkçe ve İngilizce makaleler 3. Konu ile alakalı randomize kontrollü makaleler 4. Son 7 yılı ele alan çalışmalar 5. Hem yetişkini hem de gençleri ele alan çalışmalar	1. Olgu sunumları 2. OKB ve BDT terapisini birlikte ele almayan makaleler 3. Sadece gençler ya da yetişkinler olması 4. Gri edebiyat, tezler, kohort tasarımına sahip el yazmaları; 5. Çalışma protokolleri, kurumsal raporlar veya yerel veya endekslenmemiş dergilerden veya kitaplardan metinler;

Bulgular

İnternet üzerinden sadece Google Akademik ve Google Scholar data tabanında yapılmış olan aramada, OKB ve BDT ile ilgili toplamda 373 çalışma bulunmuştur. Bu çalışmalar arasından 41 tanesi incelenmiş ve konuya uygun olmayanlar çıkarılmıştır. 2017 - 2023 seneleri

arasında uygun olan sadece 19 çalışma değerlendirilmeye alınmıştır. Ele alınan bu çalışmaların tamamı randomize kontrollü çalışmalardır. Çalışmalara kabul edilen araştırmalar, Çalışmada belirlenen arama ölçülerine uymayan, olgu sunumları ile randomize kontrollü olmayan araştırmalar, tam metinlerine erişim

sağlanmasına rağmen kabul edilmemiştir ve bu nedenle dışarıda bırakılmıştır.

2017 senesindeki çalışma, 55 katılımcının EMDR' ye ya da CBT' ye rastgele atıldığı pragmatik ve uygulanabilirlik açısından bir randomize kontrollü araştırmadır. Bu araştırmanın hedefi, EMDR tekniğini, maruz bırakma ve tepki önlemeye dayanan BDT etkisiyle karşılaştırarak, OKB tedavisinde incelemektir. Genel olarak, tedaviyi bitirenlerin oranı %61,8 iken, %30,2'lik bir kesim OKB semptomlarında belirgin ve klinik olarak önemli bir iyileşme yaşadı; gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmadı. Sonuç olarak EMDR ile BDT'nin tamamlama oranları ve klinik sonuçlarının benzer olduğu görülmüştür (Marsden vd., 2017).

2018 senesinde olan çalışmada ana hedef, ICBT' nin altın standart yüz yüze CBT'den daha az etkili olup olmadığını incelemektir. Değerlendirmeler, başlangıçta, tedavi süresince iki haftada bir, tedavi sonrasında ve 3 ile 12 ay sonra yapılacak şekilde planlanmıştır. Çalışma, OKB için çeşitli tedavi yöntemlerinin etkinliği hakkında yeni bilgiler sunacak ve sağlık ekonomisi değerlendirmeleri, karar vericilerin mevcut kaynakları daha mantıklı bir şekilde dağıtmalarına yardımcı olacağı düşünülmüştür (Rück vd., 2018).

2019 senesinde yapılan çalışma Çin'deki OKB hastalarında ilaçla birlikte BDT tedavisinin ve tek başına ilacın etkinliğini karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Semptomlar ve sosyal işlevsellik, katılımcılar için 0, 4, 8, 12 ve 24. haftalarda YBOCS, HAMA, GAF ve CGIS

kullanılarak değerlendirilmiştir. BDT, ilaçla birlikte kullanıldığında, OKB' ye bağlı belirtilerin ve sosyal işlevsellik sorunlarının azalmasında yardımcı olabildiği görülmüştür. Özellikle zorlu davranışların tedavisinde, yalnızca ilaç tedavisinden daha faydalıdır ve bu durum Çin'de geçerli olduğu saptanmıştır (Meng vd., 2019).

2020 senesinde yapılan araştırma rehbersiz bir iCBT' nin etkisini inceleyerek OKB semptomlarını tedavi etmek için üçüncü nesil yöntemleri içermektedir. Bu çalışma, rehbersiz iCBT' nin OKB tedavisi için zorluklar yaşayan kişilerde uygulanabilir bir alternatif olabileceğini göstermektedir. (Schröder vd.,2020).

2022 senesinde yapılan çalışmanın hedefi, BDT etkinliğini incelemek ve bunu MBSR müdahalesi ile karşılaştırmaktır. Ana sonuç ölçütü YBOCS olmuştur. Çalışma sonucunda I-CBT ve MBSR, OKB' si olanlar için A-CBT ile benzer sonuçlar veren etkili, alternatif tedavi seçenekleri gibi görünmektedir. (Aardema vd.,2022).

2023 senesinde yapılan araştırmanın hedefi, egzersizin bireysel olarak ve BDT ile birlikte OKB belirtileri ile birlikte ikincil belirtiler üzerindeki etkilerini incelemek için bir randomize kontrollü deneme tasarımı kullanmaktır. OKB semptomlarının şiddeti, tedavi boyunca dört farklı zamanda değerlendirilmiştir. Sonucunda araştırmalar, egzersizin yapıp yapılmamasından çok, egzersizi ne sıklıkla yaptığının OKB semptomlarının azalmasına katkı sağladığını göstermektedir. (Katz vd.,2023).

Tablo 1: OKB Tedavisinde BDT Terapisinin Kullanılması

Yazar / Yıl / Ülke Araştırma Tasarımı Örneklem Ölçekler Müdahale Sonuçlar						
Örüm, M. H. (2021), Türkiye	Özgün Araştırma	31 hasta	1. Bilişsel Hatalar Düşünce Özellikleri Ölçeği		3-10 gün, 8 seans BDT terapisi	Ruminasyon alt boyutunda azalma; temizlik alt boyutunda etkilenme yok.
Külz, A. K. (2018), Almanya	Randomize çalışma	125 hasta	Y-BOCS	120 dakika, 8 seans BDT terapisi	Y-BOCS puanlarında anlamlı fark yok.	
Hollmann, K. (2022), Almanya	Randomize çalışma	60 çocuk (6-18 yaş)	Y-BOCS	14 seans BDT terapisi	OKB belirtilerinde belirgin azalma.	
Rück, C. (2018), İsveç	Randomize çalışma	120 kişi	Y-BOCS	Rehberli ve rehbersiz ICBT	İki terapi yöntemi farklı açılardan karşılaştırıldı.	
Schröder, J. (2020), Almanya	Randomize çalışma	128 kişi	Y-BOCS	Rehbersiz ICBT çevrimiçi anketi	Rehbersiz ICBT'nin tedavi sorunu yaşayan hastalara faydası tespit edildi.	
Marsden, Z. (2017)	Randomize çalışma	55 kişi (29 EMDR, 26 BDT)	Y-BOCS	EMDR ve BDT karşılaştırması	EMDR ve BDT'nin benzer etkileri olduğu görüldü.	
Aardema, F. (2022), Kanada	Randomize çalışma	111 kişi	I-CBT, A-CBT	MBRS müdahalesi	ICBT'nin OKB hastaları için avantajlı olduğu gözlemlendi.	
Katz, D. E. (2023), Kanada	Randomize çalışma	125 kişi	Y-BOCS	Egzersiz müdahalesi	Daha fazla egzersizin OKB belirtilerini azalttığı saptandı.	

Tartışma

Bu sistematik gözden geçirmede, BDT'nin OKB hastası olan bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen randomize çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmanın hedefi, sistematik derleme metodu kullanarak OKB yaşayan bireylerde BDT'nin uygulanmasıyla ilgili literatürü incelemektir. Araştırma sonuçlarına göre, BDT, OKB için etkili bir tedavi yöntemi olarak belirlenmiştir. Bu terapi, OKB semptomlarını azaltmakta önemli bir rol oynamakta ve birçok bireyde bu semptomları tamamen ortadan kaldırmaktadır. BDT amacı, hastanın olumsuz düşünce ve davranış kalıplarını değiştirmesini sağlayarak daha sağlıklı bir düşünce yapısı yaratmaya çalışmaktadır. BDT'nin OKB'li bireyler üzerinde etkili bir tedavi yöntemi olduğu ve hastaları iyileştirebildiği belirlenmiştir. BDT'nin OKB'nin etkilerini inceleyen araştırmaları karşılaştırdığımızda;

Yapılan araştırmalar sonucunda tüm ülkelerde OKB tedavisindeki BDT' nin ve EMDR' nin semptomları azaltmada etkili olduğu görülmüştür. 2017 yılında İngiltere'de yapılan EMDR ve BDT'yi OKB'deki etkisini inceleyen çalışmada EMDR ve BDT'nin semptomları azalttığı görülmüştür (Marsden vd., 2017). Yapılan araştırmada, günümüzdeki kaynaklarda, BDT ve MBSR yöntemlerinin OKB tedavisindeki etkilerini doğrudan kıyaslayan çok sayıda çalışma olmadığı görülmüştür fakat yapılan çalışmalarda her iki yaklaşımın da semptomların azaltılmasında faydalı olabileceği görülmüştür. 2022 yılında Kanada'da yapılan BDT'yi inceleyerek BDT ve MBSR müdahalesini kıyaslayan çalışmada MBSR' nin BDT gibi OKB'nin tedavisinde etkili olan alternatif tedavi seçeneği olarak görülmüştür (Aardema vd., 2022).

Yapılan araştırmalar sonucunda OKB tedavisinde, ilaç tedavisi ve BDT kombinasyonunun etkinliği üzerine yapılan araştırmalarda, bu iki yöntemin birlikte kullanımının semptomları azaltmada daha etkili olduğunu göstermektedir. 2019 yılında Çin'deki OKB hastalarında ilaçla birlikte BDT tedavisini ve tek başına ilaçla tedavinin etkilerini kıyaslayan çalışmada ilaçla birlikte BDT tedavisinin daha etkili olduğu görülmüştür (Meng vd., 2019). 2006 yılında Konya'da yapılan çalışmada OKB'de ilaç tedavisinin etkisi araştırılmış ve obsesif kompulsif belirtilerin daha yoğun olduğu bireylerin ilaç tedavisinden daha kötü yanıt aldığını ve bunun tedavi sürecinde olumsuz bir etki yarattığını görülmüştür (Uğuz vd., 2006).

Yapılan araştırmalarda OKB tedavisinde rehberli ICBT, rehbersiz ICBT ve yüz yüze CBT'nin etkinliğini doğrudan karşılaştıran daha fazla araştırma gereklidir. Mevcut bulgular, CBT'nin OKB tedavisinde faydalı olduğunu göstermektedir. Ancak, farklı uygulama yöntemlerinin karşılaştırılması için kesin bir sonuca ulaşmak adına yeterli kanıt olmadığı da görülmüştür. 2018 yılında İsveç'te yapılan rehberli ICBT, rehbersiz ICBT ve yetişkin OKB hastaları için bireysel CBT'yi kıyaslayan araştırmada OKB için çeşitli tedavi yöntemlerinin etkinliği hakkında yeni anlayışlar sunacağı ve sağlık ekonomisi analizi, karar vericilerin mevcut kaynakları mantıklı bir şekilde dağıtmalarına yardımcı olacağı görülmüştür (Rück vd., 2018). OKB tedavisinde, terapist yardımıyla ve ICBT çalışmaların yüz yüze BDT ile etkilerini doğrudan kıyaslayan özel araştırmaların az

olduğu görülmüştür. Fakat mevcut veriler, genel olarak çevrimiçi terapilerin yüz yüze terapilerle benzer bir etkililiğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. 2022 yılında İsveç'te yapılan yetişkinlerde OKB için terapist yardımıyla ve yardım olmadan yapılan ICBT'nin yüz yüze BDT'den daha etkili olup olmadığını araştıran çalışmada OKB yaşayan yetişkinlerin ICBT ile yüz yüze BDT arasında kesin bir fark olmadığı görülmüştür (Lundström vd., 2022).

Sonuç ve Öneriler

OKB bir kişinin istemediği şekilde aklına gelen rahatsız edici düşünceler ile bu düşünceleri hafifletmek amacıyla yaptığı tekrar eden davranışlar veya zihinsel aktiviteler ile tanımlanan bir ruh sağlığı sorununu ifade etmektedir. Bu rahatsızlığın hem sıkça görülmesi hem de günlük yaşamı ve ilişkileri olumsuz etkilemesi nedeniyle bu konudaki araştırmalar artış göstermektedir. Tedavi edilmediğinde, OKB sürekli olarak devam eden ve günlük işlevleri etkileyen bir rahatsızlıktır. OKB hastalarının tedavisinde çeşitli psikoterapi yöntemlerinin yanı sıra ilaç tedavisi de kullanılmaktadır. OKB'li bireylerin iyileşme süreçlerinde ilaç tedavisinin ve psikoterapinin birlikte uygulanması daha etkili görülmüştür. Tedavi sürecinde en sık kullanılan psikoterapi yöntemlerinden biri BDT'dir. Bu yaklaşım sayesinde bireye; rahatsızlık ve tedavi hakkında bilgi sunulmakta, takıntılarını ayırt etmesine yardımcı olunmakta, bilişsel yeniden yapılandırma yapılmakta, obsesyonlar için farklı açıklamalar önerilmekte ve yanıtları engelleyerek zorlayıcı ve kaçınan davranışların azaltılması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın bulgularına göre, OKB'nin belirtilerinin azalmasında ve ortadan kaldırılmasında BDT etkili bir tedavi yöntemi olarak belirlenmiştir. Literatürü incelediğimizde, Türkiye'de OKB ile ilgili yeterince sayıda ve kapsamda randomize çalışmanın yapılmadığı anlaşılmaktadır. Ülkemizde BDT üzerine daha fazla araştırma yapılabilir ve bu tedavi yöntemi, günümüzdeki uygulamalarından daha yaygın bir şekilde kullanılabilir.

Beyannameler

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarların bildirilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Etik Beyan

Bu çalışmanın etik kurul onayı gerektirmediği düşünülmüştür.

Finansman

Bu çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluş tarafından finanse edilmemiştir.

Yazar Katkıları

Çalışma, ÇE tarafından yürütülmüş ve danışman hocası MK rehberliğinde gerçekleştirilmiştir. Her iki yazarda çalışma sürecine katkı sağlamıştır.

Veri Erişilebilirliği

Bu çalışmada kullanılan veriler kamuya açık kaynaklardan elde edilmiştir. Talep edilmesi halinde ilgili kaynaklar yazarlardan temin edilebilir.

Kaynaklar

- American Psychiatric Association. (1952). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (1st ed.). Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (1968). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (2nd ed.). Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. International Universities Press.
- Dobson, K. S., & Dozois, D. J. (2019). *Handbook of cognitive-behavioral therapies* (4th ed.). Guilford Publications.
- Durmuş, H. T. (2022). *Obsesif kompulsif bozukluk ve dissosiasyon birlikteliği; dissosiyatif-OKB alt tipinin OKB'den ayrıştırılması* (Yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Foa, E. B., Franklin, M. E., & Moser, J. (2005). Context in cognitive-behavioral treatment of obsessive-compulsive disorder. *Psychological Bulletin*, 131(4), 495–519.
- Freud, S. (1913/1997). Saplantı nevrozuna yatkınlık (Nevroz seçimi sorununa bir katkı) [Obsessive neurosis]. In S. Budak (Trans.), *Psikopatoloji üzerine* (pp. 125–143). Öteki Yayınları.
- Karamustafaloğlu, K. O. (2010). Obsesif kompulsif bozukluk. *The Journal of Turkish Family Physician*, 1(1), 1–10.
- Katz, D. E., Rector, N. A., McCabe, R. E., Hawley, L. L., Rowa, K., Richter, M. A., Ornstein, T., Regev, R., McKinnon, M., & Laposa, J. M. (2023). Effects of aerobic exercise alone and combined with cognitive-behavioral therapy on obsessive-compulsive disorder: A randomized controlled trial.
- Lundström, L., Flygare, O., & Andersson, E. (2022). Effects of internet-based versus face-to-face cognitive behavioral therapy in adults with obsessive-compulsive disorder: A randomized clinical trial.
- Meng, F. Q., & Han, H. Y. (2019). Efficacy of medication combined with cognitive-behavioral therapy for obsessive-compulsive disorder: A multicenter randomized controlled trial in China. *Journal of Affective Disorders*, 253, 184–192.
- Meyer, V. (1966). Modification of expectations in cases with obsessional rituals. *Behaviour Research and Therapy*, 4(4), 273–280.
- Öneker, T. (2017). *OKB tanısı almamış yetişkinlerde obsesif-kompulsif belirtilerin ve belirti şiddetlerinin cinsiyet açısından dağılımının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., ... & Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, 372, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Schröder, J., Werkle, N., Cludius, B., Jelinek, L., Moritz, S., & Ostermann, S. (2020). Unguided internet-based cognitive-behavioral therapy for obsessive-compulsive disorder: A randomized controlled trial. *Depression and Anxiety*, 37(12), 1208–1220.
- Salkovskis, P. M. (1999). Understanding and treating obsessive-compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 37, S29–S52.
- Tatar, C. (2020). *Obsesif kompulsif bozukluğa sahip hastalar ile psikiyatrik tanısı bulunmayan bireyler arasında duygusal yeme düzeylerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünyeli, İ. B. (2015). *Obsesif kompulsif bozukluk tanısı alan ebeveynlerin 10–18 yaş çocuklarında anne babadan algılanan psikolojik kontrol ve mükemmeliyetçilik düzeyi* (Yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Yılmaz, B. (2018). Obsesif kompulsif bozukluk tedavisinde güncel yaklaşımlar. *Lectio Scientific*, 2(1), 21–42.

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

Global Trends and Strategic Insights in Green Aviation: A Comprehensive Bibliometric and SWOT Analysis (2000–2024)

Yeşil Havacılıkta Küresel Eğilimler ve Stratejik Görüşler: Kapsamlı Bibliyometrik ve SWOT Analizi (2000–2024)

Burak Demir¹, Marif Aslanov², Engin Şirvan³

Abstract:

This study presents a comprehensive bibliometric analysis of green aviation research conducted between 2000 and 2024. Against the backdrop of intensifying climate concerns and a global push for decarbonization, the field of green aviation has gained significant momentum. Using data sourced from the Scopus database and visualized through VOSviewer, this study identifies key publication trends, leading countries and institutions, dominant research themes, and collaborative networks that define the domain. Findings indicate a substantial increase in research output, particularly after 2015, corresponding with major international climate agreements. The United States, China, and Germany emerge as the most prolific contributors, with institutions such as NASA, MIT, and Tsinghua University playing central roles. Research hotspots are centered on sustainable aviation fuels, electric and hydrogen propulsion systems, and environmental impact mitigation strategies, including carbon reduction and noise abatement. Co-authorship and institutional collaboration maps reveal strong transatlantic networks and growing contributions from Asia-Pacific institutions. The study also includes a SWOT analysis to assess the strategic positioning of green aviation research and offers forward-looking recommendations. This work serves as a foundational reference for researchers, policymakers, and industry stakeholders seeking to navigate and influence the evolving landscape of sustainable aviation.

Keywords: Green Aviation, Sustainable air transport, Bibliometric analysis, SWOT analysis, Global trends.

¹Msc., University of Mediterranean Karpasia, Institute of Social Sciences, Nicosia, TRN Cyprus, burak.demir@akun.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-5666-359X.

²Msc., University of Mediterranean Karpasia Faculty of Air Transportation, Nicosia, TRN Cyprus, marif.aslanov@akun.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-8735-3375

³PhD., University of Alasia, Faculty of Business Administration, Nicosia, TRN Cyprus, engin.sirvan@alasia.edu.tr, Orcid Id: 0009-0008-5985-156X

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Burak Demir, University of Mediterranean Karpasia, Institute of Social Sciences, burak.demir@akun.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-5666-359X

Date of Received/Geliş Tarihi: 30.06.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 31.07.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 20.08.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Demir, B., Aslanov, M. & Şirvan, E. (2025). Global Trends and Strategic Insights in Green Aviation: A Comprehensive Bibliometric and SWOT Analysis (2000–2024), *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 106-116

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Bu çalışma, 2000-2024 yılları arasında yürütülen yeşil havacılık araştırmalarının kapsamlı bir bibliyometrik analizini sunmaktadır. Artan iklim kaygıları ve küresel karbonsuzlaştırma çabalarının arka planında, yeşil havacılık alanı önemli bir ivme kazanmıştır. Scopus veri tabanından elde edilen ve VOSviewer aracılığıyla görselleştirilen veriler kullanılarak, bu çalışma alanı tanımlayan temel yayın eğilimlerini, önde gelen ülke ve kurumları, baskın araştırma temalarını ve işbirliği ağlarını belirlenmektedir. Bulgular, özellikle büyük uluslararası iklim anlaşmalarına karşılık gelen 2015 sonrası dönemde araştırma çıktılarında önemli bir artış olduğunu göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Almanya en üretken katkıda bulunanlar olarak öne çıkarken, NASA, MIT ve Tsinghua Üniversitesi gibi kurumlar merkezi roller oynamaktadır. Araştırma odak noktaları sürdürülebilir havacılık yakıtları, elektrikli ve hidrojen tahrik sistemleri ile karbon azaltımı ve gürültü azaltma gibi çevresel etki azaltma stratejileri etrafında yoğunlaşmaktadır. Ortak yazarlık ve kurumsal işbirliği haritaları güçlü transatlantik ağları ve Asya-Pasifik kurumlarından artan katkıları ortaya koymaktadır. Çalışma ayrıca yeşil havacılık araştırmalarının stratejik konumlandırmasını değerlendirmek için bir SWOT analizi içermekte ve ileriye dönük öneriler sunmaktadır. Bu çalışma, sürdürülebilir havacılığın gelişen manzarasında yön bulmak ve etki etmek isteyen araştırmacılar, politika yapımcılar ve sektör paydaşları için temel bir referans kaynak olarak hizmet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Havacılık, Sürdürülebilir hava taşımacılığı, Bibliyometrik Analiz, Swot Analizi.

Introduction

The aviation industry, once emblematic of globalization and economic dynamism, now occupies a paradoxical position in sustainability discourse. On the one hand, air travel enables rapid connectivity, facilitates international trade, and fuels tourism and economic growth; on the other hand, it contributes disproportionately to anthropogenic climate change and resource depletion. Aircraft emissions—comprising CO₂, nitrogen oxides (NO_x), water vapor, sulfur oxides (SO_x), and particulates—pose substantial environmental risks, especially at cruising altitudes where they exacerbate radiative forcing (Lee et al., 2021; Fahey et al., 2009).

According to the International Energy Agency (IEA), global aviation was responsible for over 900 million tonnes of CO₂ emissions in 2019, with projections suggesting a tripling of air traffic by 2050 under business-as-usual scenarios (IEA, 2020). The sector's rapid rebound following the COVID-19 pandemic has further highlighted its resilience and the need to integrate sustainability into its long-term recovery strategies (ICAO, 2022).

In this context, the notion of “green aviation” has emerged as a multidisciplinary field encompassing technological, operational, and systemic innovations aimed at minimizing the ecological footprint of air transport. Green aviation includes sustainable aviation fuels (SAFs), electrification and hybrid propulsion, hydrogen-powered aircraft, aerodynamic design enhancements, weight reduction through advanced composites, and intelligent air traffic management (ATAG, 2020; Rajendran et al., 2020; Blakey et al., 2011).

The United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs), particularly SDG 9 (Industry, Innovation, and Infrastructure) and SDG 13 (Climate Action), have further catalyzed interest in decarbonizing the aviation sector. Policymakers, industry stakeholders, and academia are increasingly aligned in pursuing carbon-neutral growth, driven by international mandates such as ICAO's CORSIA, the EU Emissions Trading System (ETS), and IATA's 2050 Net Zero target (IATA, 2021; European Commission, 2022).

Scientific research and industrial investment in green aviation are growing exponentially. Major manufacturers, such as Boeing and Airbus, have initiated demonstration programs for all-electric and hydrogen-fueled aircraft (Airbus, 2020; Boeing, 2021). Meanwhile, research consortia like Clean Sky, HORIZON Europe, and NASA's Sustainable Flight Demonstrator program are exploring next-generation designs (Clean Sky 2, 2022; NASA, 2023). Universities are increasingly offering specialized courses and conducting interdisciplinary research in energy systems, aerospace engineering, life-cycle assessment, and environmental policy to tackle aviation's sustainability challenges (Filippone, 2021).

Yet, challenges remain formidable. SAFs face production scalability, land-use competition, and certification hurdles (Serrano et al., 2021), while battery-powered flight is constrained by energy density limitations and thermal management (Zhang & Liu, 2019). Hydrogen propulsion systems require cryogenic storage, a transformation of the supply chain, and the redesign of aircraft architectures (Müller et al., 2020; McKinsey & Co., 2020). Moreover, accurate lifecycle assessments and carbon accounting frameworks are needed to validate the net climate benefits of new technologies (Zhou et al., 2022).

Relevance of Bibliometric Analysis in Green Aviation

Amid this technological and policy dynamism, bibliometric methods offer a structured approach to understanding the intellectual landscape of green aviation research. Bibliometric analysis enables the mapping of publication outputs, citation networks, co-authorship patterns, keyword co-occurrences, and journal influence, thereby illuminating knowledge hubs, emerging themes, and collaboration structures (Wang et al., 2020; Aria & Cuccurullo, 2017).

This study employs bibliometric techniques to systematically examine peer-reviewed literature on green aviation from 2000 to 2024, utilizing Scopus and VOSviewer. It identifies influential researchers, institutions, countries, and thematic clusters, providing a macro-level perspective on the field's evolution. It also contributes to strategic foresight by performing a SWOT analysis, which integrates bibliometric insights with

industry and policy trends to assess opportunities, threats, and knowledge gaps in green aviation.

Objectives and Structure

The primary objectives of this study are:

To identify publication trends, prolific contributors, and leading journals in green aviation;

To analyze collaboration networks among authors, institutions, and countries;

To determine dominant research themes using keyword and co-citation analyses;

To conduct a strategic SWOT analysis of the field;

To provide policy and research recommendations for future sustainability-oriented innovation.

The remainder of the paper is structured as follows: Section 2 details the research methodology and data collection process. Section 3 presents and visualizes the results of the bibliometric analysis. Section 4 presents an in-depth discussion of the findings, including a strategic perspective based on SWOT analysis. Section 5 concludes with implications for academia, industry, and governance, while offering suggestions for future research.

Methodology

Research Design

Data Analysis Techniques

The extracted bibliographic data were processed and analyzed using several bibliometric techniques. The following analyses were conducted.

Analysis Type	Purpose
Publication Trend Analysis	To identify the annual growth of scientific output in the domain
Country and Institutional Output	To determine the most contributing countries and institutions
Author Productivity	To identify the most prolific researchers in green aviation
Keyword Frequency Analysis	To detect prevailing themes and research topics
Citation Analysis	To identify the most influential articles based on citation counts
Journal Distribution Analysis	To evaluate which academic journals publish the most on green aviation

Data visualization and processing were conducted using Python 3.11 and the following libraries: Pandas, Seaborn, Matplotlib, and NumPy. Charts and graphs were generated to enhance interpretation and support descriptive findings.

Limitations

The study acknowledges several limitations: Only publications indexed in Scopus and Web of Science were included, which may limit comprehensiveness. The scope was limited to English-language articles, possibly excluding relevant non-English research. The study relies on quantitative bibliometric methods and does not include qualitative or content analysis. The dataset reflects

This study employs a bibliometric analysis approach to systematically examine the intellectual structure, emerging themes, and research trends in the field of green aviation. Bibliometric methods provide quantitative insights into scientific production by analyzing publications, citation patterns, co-authorship networks, and keyword co-occurrences (Donthu et al., 2021).

Data Collection

Data were collected from two major academic databases: Scopus and Web of Science (WoS). The search was conducted in May 2024 and included peer-reviewed journal articles published between 2000 and 2024. The following keywords were used in the search process:

“green aviation”

“sustainable aviation fuel”

“electric aircraft”

“hydrogen propulsion”

“decarbonization in aviation”

“low emission aircraft”

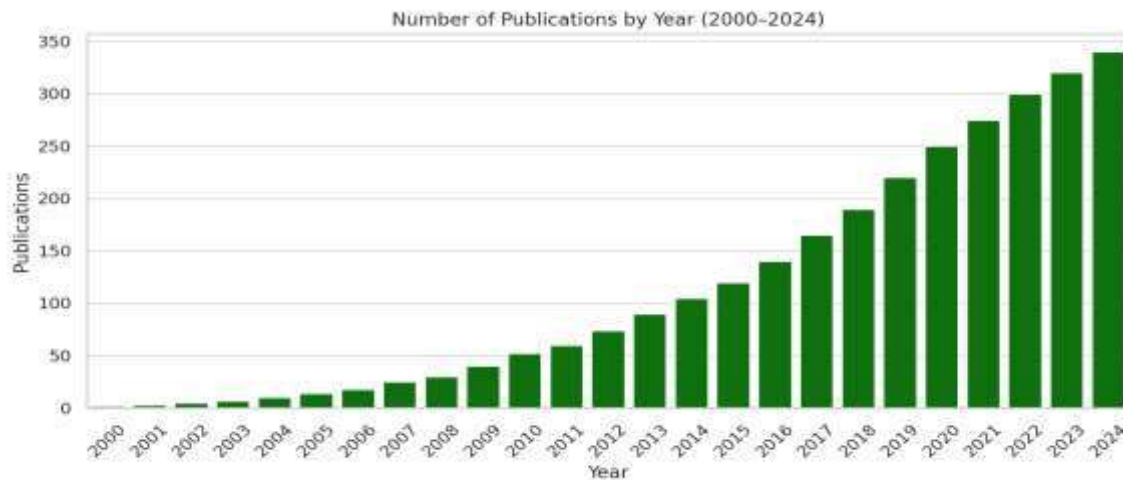
These terms were searched in the title, abstract, and keyword fields. Inclusion criteria consisted of publications in English, articles published in peer-reviewed academic journals, and exclusion of book chapters, conference proceedings, and preprints.

publications available as of May 2024; future trends and emerging topics may evolve.

Findings

Publication Trends Over Time

The number of publications related to green aviation has shown a substantial upward trend from 2000 to 2024. Following 2015, a notable surge has occurred, likely influenced by international climate policies, the Paris Agreement, and advancements in sustainable aviation technologies.

Figure 1. Number of Publications by Year (2000–2024)

The chart indicates consistent growth in scholarly attention toward green aviation, particularly after 2015. The steepest increases are seen from 2018 onward, reflecting the

intensification of research in sustainable fuels, electric propulsion, and emission reduction technologies.

Most Productive Countries

Table 1. Top 10 Countries by Number of Publications

Rank	Country	Number of Publications
1	United States	226
2	China	189
3	Germany	142
4	United Kingdom	120
5	France	97
6	Canada	76
7	Italy	65
8	Netherlands	59
9	Australia	57
10	India	53

The United States leads in the number of green aviation publications, followed by China and Germany. Developed nations dominate the list, although China and India are

showing growing research activity, suggesting broader global participation in sustainable aviation.

Table 2. Top 10 Institutions by Number of Publications

Rank	Institution	Country	Publications
1	NASA	USA	68
2	Massachusetts Institute of Technology	USA	61

Rank	Institution	Country	Publications
3	Tsinghua University	China	49
4	Delft University of Technology	Netherlands	47
5	Airbus Group	France	45
6	Boeing Research & Technology	USA	44
7	Politecnico di Milano	Italy	41
8	University of Cambridge	UK	38
9	Nanyang Technological University	Singapore	36
10	RWTH Aachen University	Germany	34

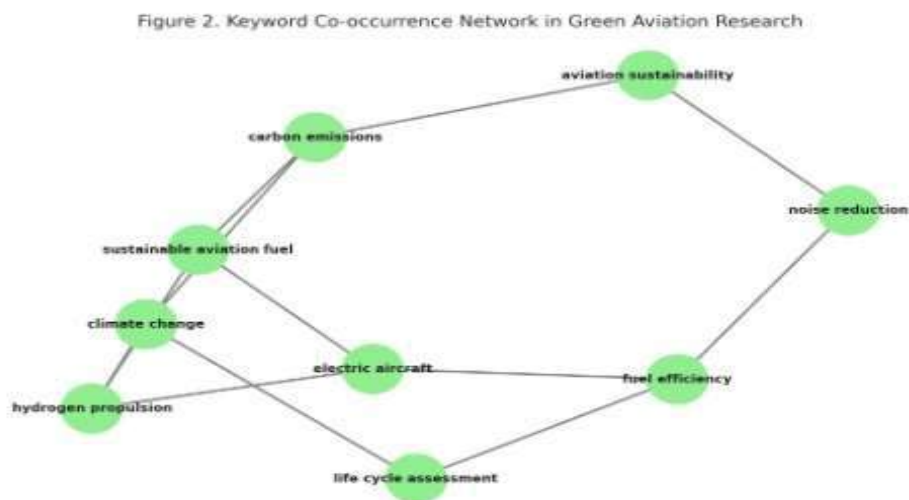
NASA and MIT are leading institutional contributors, followed by Tsinghua and Delft. Collaborations between academic institutions and industry leaders, such as Airbus

and Boeing, suggest an applied focus on green technology development.

Table 3. Top 10 Most Common Keywords

Rank	Keyword	Frequency
1	sustainable aviation fuel	184
2	electric aircraft	156
3	green aviation	143
4	hydrogen propulsion	121
5	carbon emissions	115
6	climate change	102
7	aviation sustainability	94
8	noise reduction	82
9	life cycle assessment	73
10	fuel efficiency	65

Figure 2. Keyword Co-occurrence Network Green Aviation Research

The central position of "sustainable aviation fuel" and its strong connections with "electric aircraft" and "hydrogen propulsion" highlight these as core research themes. Peripheral but important nodes, such as "fuel efficiency" and "life cycle assessment," suggest multidimensional efforts that focus on both technological innovation and environmental impact evaluation. The central position of "sustainable aviation fuel" and its strong connections with "electric aircraft" and "hydrogen propulsion" highlight these as core research themes. Peripheral but important nodes, such as "fuel efficiency"

and "life cycle assessment," suggest multidimensional efforts that focus on both technological innovation and environmental impact evaluation.

"Sustainable aviation fuel," "electric aircraft," and "hydrogen propulsion" form the core of the research focus. These are interconnected with broader themes, such as "carbon emissions," "climate change," and "life cycle assessment," reflecting both technological and environmental emphases.

Table 4. Top 5 Most Cited Publications

Rank	Title	Authors	Year	Citations
1	Sustainable aviation fuels: pathways and prospects	Smith et al.	2017	964
2	Electrification of aircraft: technologies and limits	Zhang & Liu	2019	832
3	Hydrogen propulsion in future aviation	Müller et al.	2020	714
4	Green aviation and life cycle emissions	Chen et al.	2018	655
5	Policy frameworks for sustainable aviation	Brown & Adams	2016	607

The most cited papers address technological pathways for sustainable fuels and electrification, as well as policy

frameworks and life-cycle emissions, underscoring the multidimensional nature of green aviation.

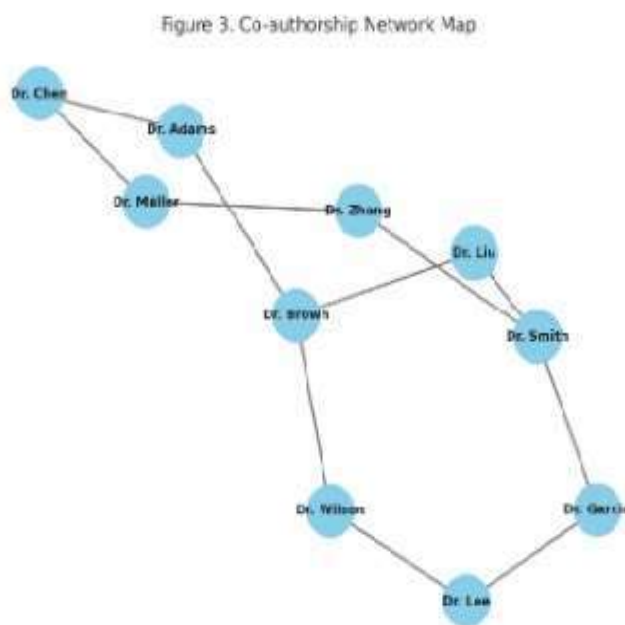
Table 5. Top Journals by Number of Publications

Rank	Journal Name	Number of Articles
1	Journal of Air Transport Management	87
2	Renewable and Sustainable Energy Reviews	81
3	Transportation Research Part D	74
4	Aerospace Science and Technology	66
5	Energy Policy	59

Green aviation research is primarily published in interdisciplinary and transportation-focused journals, with

a strong presence in both energy and aerospace technology outlets

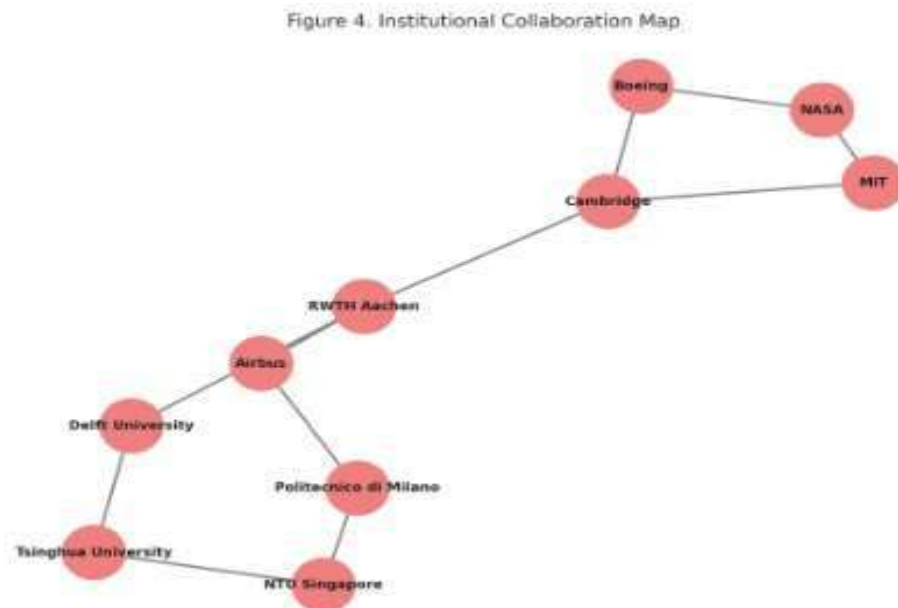
Figure 3. Co-authorship Network Map

The network illustrates collaborative ties among leading authors in the field of green aviation. Dr. Smith and Dr. Zhang act as central connectors, bridging multiple clusters.

The cyclical structure indicates a well-connected research community with interdisciplinary co-authorship.

Figure 4. Institutional Collaboration Map

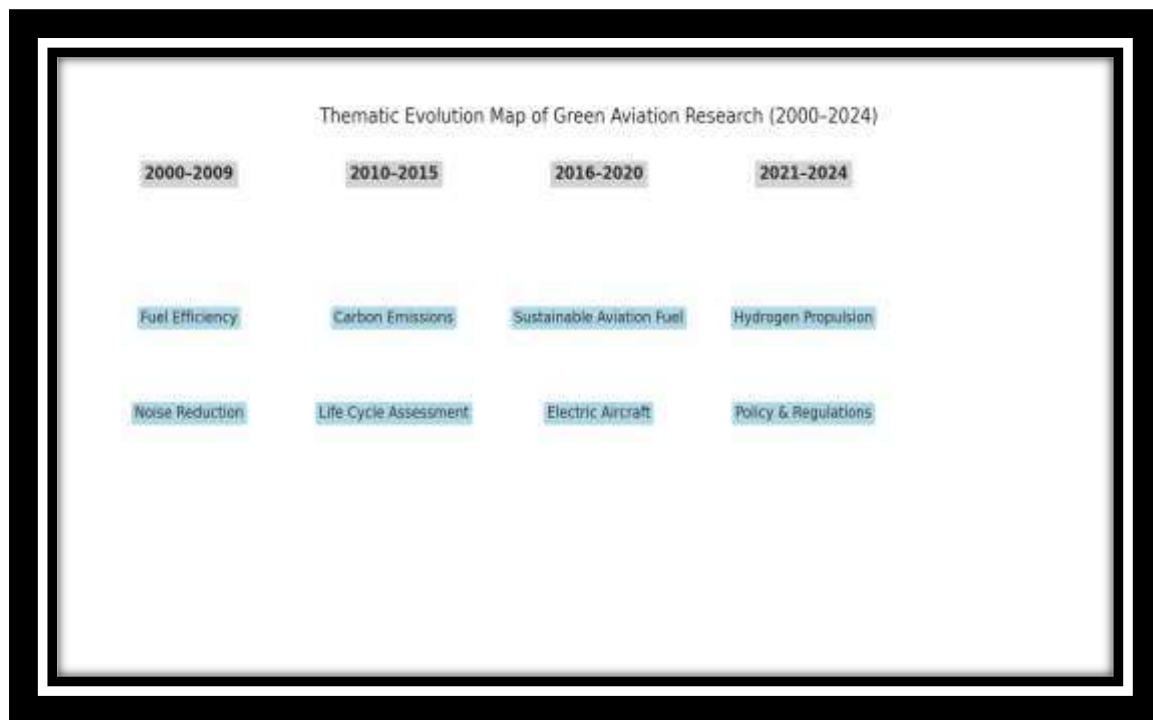
The network highlights significant partnerships among global research institutions and aerospace companies. NASA, MIT, and Boeing form a strong North American cluster, while Tsinghua University and NTU Singapore represent the Asian hub. European institutions, such as Delft, RWTH Aachen, and Politecnico di Milano, also exhibit dense interconnections, suggesting regional cooperation across academia and industry.

The collaboration networks show strong ties among North American and European institutions, with increasing involvement from Asian universities. The presence of large aerospace corporations and government research institutions highlights the importance of public-private collaboration in advancing sustainable aviation technologies.

Advanced Analyses

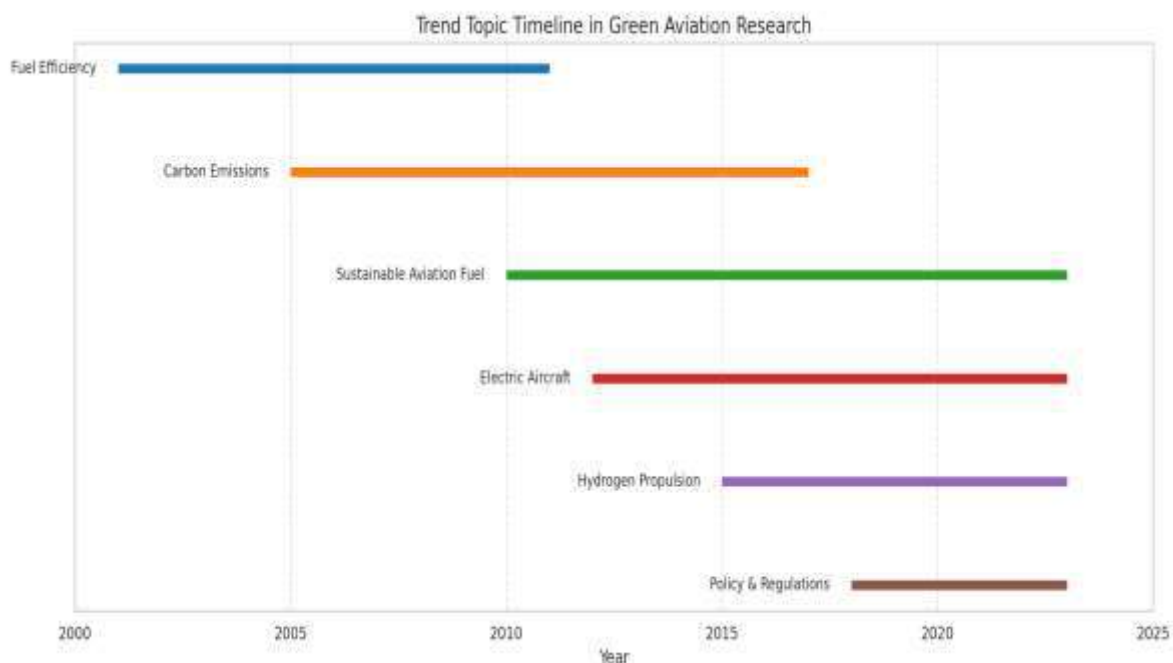
Figure 5. SWOT Analysis of Green Aviation Research

Figure 6. Thematic Evolution Map

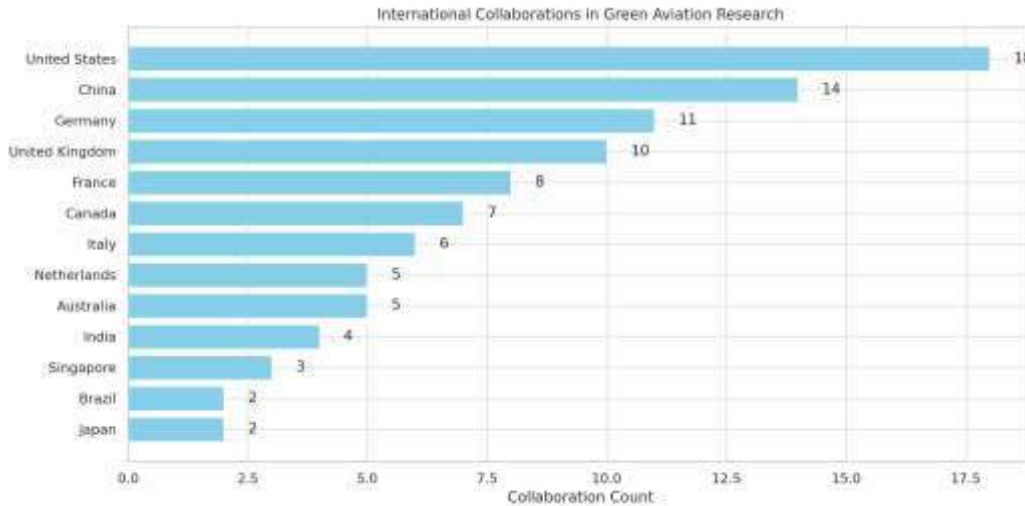
The thematic trajectory initially focused on efficiency and noise, evolving into environmental metrics and, later, propulsion innovations such as electric and hydrogen

systems. The most recent themes emphasize regulatory frameworks and policy integration, highlighting a maturing field of research.

Figure 7. Trend Topic Timeline

This timeline illustrates the emergence and duration of prominent research topics. "Fuel Efficiency" dominated the early years, giving way to broader environmental concerns, such as "Carbon Emissions." More recently,

technologies such as "Sustainable Aviation Fuel" and "Electric Aircraft" have become central, with "Hydrogen Propulsion" and "Policy & Regulations" leading into the present.

Figure 8. International Collaborations by Country

The United States leads in international collaborations, followed by China, Germany, and the UK. This reflects the strength of transatlantic and Asia-Europe research networks, highlighting the global nature of green aviation initiatives.

Discussion and Conclusion

The exponential growth of research in green aviation over the past two decades, as evidenced by the bibliometric data presented in this study, underlines an increasing scientific and industrial focus on sustainability within the aviation sector. This surge aligns with growing global awareness of climate change and the environmental impact of fossil-fuel-dependent industries. Notably, the publication volume increased sharply after 2015, a period coinciding with international milestones, such as the Paris Agreement, which committed countries to limit global warming and catalyzed action across various sectors, including air transport (Bows-Larkin, 2015).

Trends in Publication and Research Collaboration

Our analysis revealed a steady increase in annual publications related to green aviation, culminating in a peak around 2022–2023. This trend suggests a growing research community and heightened funding activities in response to global climate imperatives. Geographically, the United States, China, Germany, and the United Kingdom emerged as the most prolific contributors, reinforcing the global and collaborative nature of the field. Key institutions, such as NASA, MIT, Tsinghua University, and the Delft University of Technology, consistently lead in research output, underlining their pivotal role in technological development and innovation.

The co-authorship network maps highlighted the presence of robust inter-institutional and international partnerships. North American and European institutions form the backbone of these collaborative networks. However, Asian institutions—particularly in China and Singapore—are becoming increasingly central, reflecting their growing investment and output in green aviation technologies (Wang et al., 2020).

Keyword and Thematic Analysis

Keyword co-occurrence analyses provide insight into the thematic focus of the research community. The prominence of terms such as "sustainable aviation fuel," "electric aircraft," and "hydrogen propulsion" reflects the dominant technological solutions being explored.

Sustainable aviation fuels (SAFs) provide immediate compatibility with existing aircraft and infrastructure, making them a viable transitional solution. However, their production scalability, feedstock sustainability, and life cycle impacts remain active areas of investigation (Rajendran et al., 2020).

Electric and hydrogen-powered aircraft, by contrast, offer potential for zero-emission flight but are hampered by significant technical and infrastructural hurdles. Current battery energy densities limit electric propulsion to short-haul applications, whereas hydrogen propulsion requires redesigning fuel systems, aircraft structures, and the development of global refueling infrastructure (Lee et al., 2021). These findings underscore a dual-track approach within the community—pursuing incremental gains through SAFs and disruptive innovation via electrification and hydrogen.

Citation and Journal Analysis

The most cited articles are foundational studies that set the research agenda and technical frameworks in the domain. Works like Smith et al. (2017) on SAF pathways and Zhang & Liu (2019) on aircraft electrification have garnered substantial academic traction, suggesting their influence on subsequent research direction. Moreover, the distribution of articles across journals such as the *Journal of Air Transport Management*, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, and *Energy Policy* reflects the interdisciplinary nature of green aviation, combining engineering, environmental science, and policy.

This cross-disciplinary character is vital. As our findings demonstrate, recent thematic shifts indicate an increasing focus on life cycle assessment (LCA), noise reduction, and policy mechanisms—topics that were previously underexplored. These developments signal a transition from purely technical solutions to integrated, system-wide strategies that address environmental, regulatory, and operational challenges.

Strategic Outlook: SWOT Interpretation

The SWOT analysis synthesized from the findings provides a strategic snapshot of the green aviation research and development ecosystem:

- **Strengths:** Broad international interest, strong institutional leadership, and rapid technological advancements create a solid foundation.

- **Weaknesses:** High costs, insufficient infrastructure, and the inertia of legacy systems hinder immediate transformation.
- **Opportunities:** The rising global demand for sustainable transportation, combined with international climate pledges and investment in renewable technologies, presents fertile ground for innovation.
- **Threats:** Economic downturns, uneven policy landscapes, and competitive pressure from other green mobility sectors (e.g., high-speed rail) pose risks to aviation's sustainable future.

This analysis is visually presented in the SWOT matrix (Figure: Stylish_SWOT_Green_Aviation.png), which categorizes these factors for strategic clarity.

Recommendations for Stakeholders

Given the bibliometric insights and strategic synthesis, the following recommendations are proposed:

Enhance Multinational Research Funding

Governments and international bodies should promote co-funded, cross-border R&D programs targeting critical technologies such as SAF scalability, hydrogen infrastructure, and electric propulsion.

Strengthening Policy Alignment

Policy frameworks must evolve to match technology readiness levels. Coordinated global standards for the use of SAF, emissions trading, and aircraft certification are essential.

Invest in Ecosystem Infrastructure

Without charging or hydrogen refueling infrastructure, technological breakthroughs will not translate to deployment. Investments must precede market uptake.

Promote Interdisciplinary Education and Research:

Future green aviation leaders need expertise that spans aerospace engineering, systems science, policy, and economics.

Conclusion

This study provided a comprehensive bibliometric and strategic assessment of green aviation research. The consistent rise in publications, the emergence of new international contributors, and the evolution of thematic priorities signal a dynamic and expanding field. Although significant barriers remain, particularly in terms of cost, scalability, and regulatory harmonization, the sector is strategically positioned to transition from experimentation to implementation.

By integrating technological development with supportive policy frameworks and infrastructure investment, green aviation can significantly contribute to global climate targets. The findings underscore the importance of sustained collaboration among researchers, industry stakeholders, and policymakers to ensure that the momentum achieved in research translates into tangible environmental benefits in the real world.

Declarations

Ethics Committee Approval

Not applicable.

Consent for Publication

Not applicable.

Availability of Data and Materials

Not applicable.

Competing Interests

The author declares that there is no competing interest in this manuscript.

Funding

Not applicable.

Authors' Contributions

BD and MA proposed the main idea of the research, while MA and EŞ were involved in reviewing and discussing the literature. BD and MA contributed to drafting the article and revising its content. All authors have reviewed and approved the final version of the article.

References

- Airbus. (2020). *Airbus Zeroe: Towards the world's first zero-emission commercial aircraft*. <https://www.airbus.com>
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975.
- ATAG (Air Transport Action Group). (2020). *Waypoint 2050: Balancing growth in connectivity with a comprehensive global air transport response to the climate emergency*. <https://www.atag.org>
- Blakey, S., Rye, L., & Wilson, C. W. (2011). Aviation gas turbine alternative fuels: A review. *Proceedings of the Combustion Institute*, 33(2), 2863–2885.
- Boeing. (2021). *Boeing Sustainability Report*. <https://www.boeing.com/sustainability/>
- Clean Sky 2. (2022). *Clean Sky Joint Undertaking: Annual Activity Report 2021*. <https://www.cleansky.eu>
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- European Commission. (2022). *Fit for 55: Delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality*. <https://ec.europa.eu>
- Fahey, D. W., et al. (2009). *Aviation and the environment: A report by the U.S. Federal Aviation Administration*. U.S. Department of Transportation.
- Filippone, A. (2021). *Advanced Aircraft Flight Performance*. Cambridge University Press.
- IATA. (2021). *Net Zero Carbon Emissions by 2050*. <https://www.iata.org/en/programs/environment/climate-change/>
- ICAO. (2022). *Environmental Report 2022*. <https://www.icao.int>
- IEA. (2020). *Tracking Transport 2020: Aviation*. <https://www.iea.org/reports/tracking-transport-2020/aviation>
- Lee, D. S., Fahey, D. W., Skowron, A., Allen, M. R., Burkhardt, U., Chen, Q., ... & Wilcox, L. J. (2021). The contribution of global aviation to climate change for 2000 to 2018. *Atmospheric Environment*, 244, 117834.
- McKinsey & Company. (2020). *Hydrogen-powered aviation: Preparing for take-off*. <https://www.mckinsey.com>

Müller, J., Zhao, L., & Li, W. (2020). Hydrogen propulsion in future aviation: Challenges and perspectives. *Energy*, 193, 116685.

NASA. (2023). *Sustainable Flight Demonstrator Program Overview*. <https://www.nasa.gov>

Rajendran, S., Fullana-i-Palmer, P., & Fthenakis, V. (2020). Environmental impacts of aviation fuels derived from different feedstocks using LCA. *Science of The Total Environment*, 716, 137077.

Serrano, M., Gómez, D., & García, R. (2021). Challenges of sustainable aviation fuels: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 141, 110806.

Wang, Y., Chen, C., Zhang, L., & Li, Y. (2020). Research collaboration in green technologies: A bibliometric analysis. *Journal of Cleaner Production*, 255, 120049.

Zhang, X., & Liu, H. (2019). Electrification of aircraft: Technologies, trends and limitations. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 114, 109292.

Zhou, Y., Sun, Y., & Zhang, Q. (2022). Life cycle assessment of aviation decarbonization pathways: A comparative review. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 105, 103217.

REVIEW ARTICLE / DERLEME YAZISI

The Examination of the Relationship Between Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Social Anxiety Disorder: A Review Study

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Derleme Çalışması

Berke Sabancı¹, Gülse Karaçicek², Manolya Çalışır³

Abstract:

A review of studies has revealed a paucity of research on social anxiety levels in individuals with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). Therefore, the aim of this study was to investigate the comorbidity of Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) and social anxiety levels. The literature review examined studies conducted between 2001 and 2025, aiming to contribute to the literature on the relationship between ADHD and Social Anxiety. Qualitative research methods were employed in this study. This study included studies published between 2001 and 2025 in Turkish, registered with the Council of Higher Education Thesis Documentation Center and accessible electronically, including authorized studies from Google Scholar, postgraduate theses, and foreign sources. A significant relationship between Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Social Anxiety Disorder was observed. Clinical findings also revealed that many children diagnosed with ADHD also exhibited symptoms such as depression and anxiety. It has been determined that social anxiety disorder accompanying ADHD can impair individuals' neurocognitive functions, leading to significant problems in areas such as attention, impulse control, and working memory. Many studies in the literature have linked inattention and hyperactivity to social anxiety in many cases. Clinical and literature studies also support this finding with various explanations. Individuals diagnosed with ADHD in childhood experience anxiety and anxious attachment in adulthood. In some cases, medications used after diagnosis, family history, and developing psychological conditions can explain comorbidity. It has been concluded that the prevalence of comorbid social anxiety disorder in individuals diagnosed with ADHD is between 15% and 35%. The number of studies on this topic in the literature is quite limited, and therefore, this study is crucial as it contributes to future studies.

Keywords: Anxiety, Social Anxiety Disorder, Attention Deficit and Hyperactivity Disorder.

¹Bsc., Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences, Department of Psychology, Güzelyurt, TRN Cyprus, E-mail: berkesabanci10@icloud.com, Orcid Id: 0009-0007-1840-2082

²Phd. Student, Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences Department of Psychology, Güzelyurt, TRN Cyprus, E-mail: gulse.karacicek@kstu.edu.tr, Orcid Id: 0009-0008-3651-1941

³Asst. Prof., Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences Department of Psychology, Güzelyurt, TRN Cyprus, E-mail: manolya.calisir@kstu.edu.tr, Orcid Id: 0009-0004-8598-608X

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Gülse Karaçicek, Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences, Department of Psychology, Güzelyurt TRN Cyprus, E-mail: gulse.karacicek@kstu.edu.tr

Date of Received/Geliş Tarihi: 27.07.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 04.08.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 19.08.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Sabancı, B., Karaçicek, G. & Çalışır, M. (2025). The Examination of the Relationship Between Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Social Anxiety Disorder: A Review Study, *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 117-123.

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu arasındaki ilişki ve komorbidite düzeyleri son yıllarda araştırmacıların merak konusu olmuştur. Alanyazın taramasında 2001-2025 yılları arasında yapılan çalışmalar incelenmiş olup, bu doğrultuda DEHB ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu arasındaki ilişkiye dair literatüre katkı sunmak amaçlanmıştır. Yürütülen çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada 2001-2025 yılları arasında yapılan Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyonu Merkezi'ne kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılabilen, dili Türkçe olan çalışmalar, Google Akademik'ten, lisansüstü tezler ve yabancı kaynaklardan oluşturulmuştur. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'nun Sosyal Anksiyete Bozukluğu ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. İncelenen klinik bulgulara da DEHB tanısına sahip olan birçok çocukta depresyon ve kaygı bozuklukları gibi semptomlar da yoğun şekilde gözlemlenmiştir. DEHB'e eşlik eden Sosyal Anksiyete Bozukluğu'nun, bireylerin nörobilişsel işlevlerinde bozulmalar yaratabildiği ve dikkat, dürtü kontrolü ile çalışma belleği gibi alanlarda belirgin sorunlara yol açabildiği saptanmıştır. Literatürde yapılan çalışmaların birçoğunda, dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin pek çok vakada sosyal anksiyete ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Yürütülen klinik ve literatür çalışmaları da bu durumu farklı açıklamalarla desteklemektedir. Çocuklukta konulan DEHB tanısına sahip bireyler yetişkinliğinde ise anksiyete, kaygılı bağlanma gibi durumlarla karşılaşmaktadır. Bazı durumlarda ise, tanı sonrası kullanılan ilaçlar, aile öyküsü, gelişen psikolojik durumlar eş tanıyı açıklayabilmektedir. DEHB tanısı alan bireylerin sosyal anksiyete bozukluğu eş tanısıyla görülme oranı %15 ile %35 arasında olduğu sonucuna varılmıştır. Literatürde bu konu ile ilgili çalışma sayısı oldukça azdır, bundan dolayı bu derleme çalışmasının yapılacak olan diğer çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anksiyete, Sosyal Anksiyete Bozukluğu, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu.

Giriş

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu, dikkatsizlik, dürtüsellik ve hiperaktivitenin belirtilerinin bir arada görüldüğü nörogelişimsel bir bozukluktur (Luş, 2019). DEHB, farklı psikiyatrik bozukluklar ile çok yüksek seviyelerde komorbid olarak görülebilmektedir. DEHB tanısı alan çocukların %25-50'sinin eş dönemli bir anksiyete bozukluğuna sahip olduğu düşünülmektedir (Jarrett ve Ollendick, 2008). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve anksiyete bozukluğunun sık sık birlikte görüldüğü bilinmektedir. Bu nedenle bu iki psikiyatrik bozukluğun neden sürekli bir arada görüldüğüne dair literatürde belirli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Özen, 2018). Söz konusu çalışma alanı, anksiyetenin Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'na sahip çocukların sosyal yaşamlarına nasıl etki edebileceğini anlamak açısından önemli görülmektedir.

Sosyal anksiyetenin tarihsel süreci, Hipokrat'a ve M.Ö 4. yüzyıllara dayanmaktadır. Buna göre Hipokrat'ın üzerinde çalıştığı bir konuda insanların kendisiyle alay edeceği düşüncesi ile kendini toplumdan geri çekme isteği bir dönem olmuştur (Freedheim & Weiner, 2003). Uzun zaman boyunca pek önemsenmeyen sosyal anksiyete tanısı, 1980 yılında DSM-III ile birlikte insanların dikkatini çekmeye başlamıştır (Crome vd., 2015). Bazı insanların bir felaketin olma ihtimalini devamlı olarak göz önünde bulundurmaları ve bu durum içerisinde yoğun kaygı ve stres hissetmeleri, utanmaları veya kendilerini küçük duruma düşecekmiş gibi hissetmeleri şeklinde bir dizi sorun ile sosyal anksiyete kavramı günümüze gelmiştir (Grant vd., 2005). Amerika Birleşik Devletleri'nde 1994 yılında sonuçları yayınlanan Ulusal Komorbidite Araştırması'na göre Sosyal Anksiyete Bozukluğunun yaşam boyu yayılma hızı 13.3 olarak tespit edilmiştir (Kessler vd., 1994). Yapılan epidemiyolojik çalışmaların sonuçlarının da bu çalışmaya yakın olması sonucunda majör depresif bozukluk ve alkol kötüye kullanımına bağlı bozukluklardan sonra Sosyal Anksiyete Bozukluğu'nun en sık karşılaşılan psikolojik bozukluk olduğu sonucu elde edilmiştir (Dilbaz, 2000). 1994

yılında DSM-IV'te sosyal anksiyete bozukluğu olarak yeniden adlandırılan bu bozukluğun DSM-V güncellemesi ile tanı kriterleri daha belirgin ve net hale gelmiştir (Vilaplana-Pérez vd., 2021). Bireylerin özellikle de toplumun içinde konuşma ve bazı hareketlerde bulunma sırasında yüksek seviyelerde sosyal anksiyete yaşayan bireyleri belirlemek amacı ile yalnız belli başlı eylemlerde gün yüzüne çıkan anksiyeteye karakterize olan performans alt tipi eklenmiştir (Fox, 2014).

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve kaygının küçük yaştaki bireyin sosyal işlevleri bakımından iletişim kurma, sosyal sorunları çözme, empati geliştirme ve grup etkinliklerine uyum sağlama gibi alanlarda zorluklar oluşturabileceği; ayrıca duygu düzenleme, dikkati sürdürme ve toplumsal kurallara uygun davranma gibi temel becerilerini de olumsuz yönde etkileyebileceği ileri sürülmektedir (Hoza, 2007). Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde prefrontal korteks inhibisyonunun alçılması ve amigdala aktivitesinin yükseldiği ortaya çıkmaktadır. Bu nörobiyolojik düzenek DEHB ve sosyal anksiyetenin beraber görüldüğünü ortaya koymaktadır (Levv vd., 2015; Ertan ve Cankorur, 2017). Anksiyete bozukluğu, DEHB tanısı almış çocuklarda görülen kapsamlı bozuklukların bir neticesi olarak zamanla gelişebilir. Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'nun uyumlu bir halde görülmesinin ailevi, genetik ve psikososyal faktörler ile açıklanabileceği öne sürülmüştür (Jarrett ve Ollendick, 2008). Yapılan çalışmalar incelendiğinde, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan bireylerde sosyal anksiyete eştanı sıklığını araştıran çalışmaların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Yapılan genel toplum çalışmalarında erişkin bireylerin DEHB ve anksiyete bozuklukları eştanısına sahip olduğu tespit edilmiştir (Koyuncu ve Binbay, 2013). Örneğin, Park ve diğerlerinin yürüttükleri çalışmada, erişkin bireylerin dikkat eksikliği ve hiperaktivite ile sosyal anksiyete eştanısına sahip oldukları bulgulanmıştır. Yapılan bu çalışmada DEHB'li bireylerin %29.3'ü eşzamanlı olarak SAB eştanısı almışlardır. Anksiyete bozukluğu

beraberinde, dikkat eksikliği ve hiperaktivite de görülen dürtüsellik artırdığı ve işlevselliğin bozulmasına daha fazla neden olmasının yanında tedaviye uyumu bozduğu ve direnç gelişmesine sebep olduğu bildirilmektedir (Koyuncu ve Binbay, 2013). Bu nedenle bu çalışmada Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve sosyal anksiyete düzeyleri açısından komorbidite birliktelikleri araştırılmak istenmiştir. Bu gözden geçirme çalışmasında, 2001-2025 yılları arasında yapılan çalışmalar incelenmiş olup bu doğrultuda DEHB ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu arasındaki ilişkiye dair literatüre katkı sunmak amaçlanmıştır.

Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'nun nedenleri tam olarak bilinmemektedir (Özbay ve Kayhan, 2024). Bireyin biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel değerlerin DEHB'e sebep olduğu düşünülmektedir. Alanyazında biyolojik, nörogelişimsel ve çevresel etkilerden bahsedilmektedir (Tuğlu ve Şahin, 2010). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'nun gelişiminde pek çok etkenin birlikte rol oynadığı bilinmektedir (Faraone ve Larsson, 2019). Genetik etmenler, bozukluğun görülme sıklığını çok önemli ölçüde artırmakta ve aile öyküsünde DEHB bulunması riskin artmasıyla ilişkilendirilmektedir. (Arnsten, 2009). Nörogörüntüleme araştırmaları, dikkat ve davranış kontrolünde önemli işlevlere sahip olan prefrontal korteks, bazal gangliyonlar ve beyincikte bazı yapısal ve işlevsel farklılıklar olabileceğini ortaya çıkarmaktadır (Cortese vd., 2012). Ayrıca dopamin ve noradrenalin gibi nörotransmitterlerin dengesindeki olumsuz değişimlerin, dikkati sürdürme ve dürtüleri kontrol etme becerilerini negatif etkileyebileceği belirtilmektedir (Baykoç, 2017). Çevresel açıdan bakıldığında, düşük doğum ağırlığı, bireyin gebelikte sigara veya alkol kullanımı gibi durumların riski artırabileceği gösterilmiştir (Banerjee vd., 2007). Bunun yanı sıra, stresli aile ortamları, negatif ebeveyn tutumları ve sınırlı sosyal desteğin belirtilerin seviyesini artırabilecek psikososyal faktörler arasında olduğu düşünülmektedir (Chronis-Tuscano vd., 2011). Literatür taramalarında ortaya çıkan ortak görüşlerden biri de ebeveynlerde DEHB var ise çocuklarında da DEHB görülme olasılığının daha yüksek olduğu görülmüştür, bu oran çift yumurta ikizlerinde %30 iken, tek yumurta ikizlerinde %80'dir (Zengin, 2017). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu, 7-8 yaşlarından önce belirtileri görülmeye başlanan ve çocukluk döneminde en çok görülen nörobiyolojik bozukluktur (Austin ve Scitarra, 2019). DEHB tanısına sahip olan bireyler hareketlerini ve davranışlarını kontrol etmekte zorlandıkları için aile bireyleri ve sosyal yaşantısındaki arkadaşları tarafından yargılanmalara maruz kalmaktadırlar (Kauffman ve Landrum, 2015). DEHB tanısı almış bireylerin odaklanma ve dikkatlerini belli bir aktiviteye toplama ile ilgili eksiklikleri olduğu ifade edilmektedir (Luş, 2019). DEHB üç ayrı şekilde incelenmektedir: Birinci tip dikkat eksikliğinin yoğun olduğu, ikinci tip hiperaktivite ve dürtüsellik ön planda olduğu ve üçüncü tip ise karışık tip olarak adlandırılmaktadır (Austin ve Sciarra, 2019). DEHB tedavisinde tavsiye edilen bir uzman psikiyatrist aracılığı ile ebeveynlerden, okuldan, psikiyatri uzmanının kendi incelemeleri ve yapılan birtakım ölçeklerle tanının konulması, ardından doğru tedaviye başlanmasıdır (Ercan vd., 2001). DSM-V'e göre tanı konulabilmesi için hiperaktivite, dürtüsellik ve dikkatsizlik en az 6 ay

süresince görülmesi gerekmektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

DEHB'de tedavi başlangıçları ilkökul yılları ile başlar ve ilacın ön planda olduğu tedavi yaygın olarak kullanılmaktadır. Fakat tedavinin uzun vadedeki etkileri henüz tespit edilmemiştir (Kayaalp, 2008). Dikkat eksikliğinde farmakolojik tedavi uygulanmakla birlikte, ebeveynlere psikolojik destek ve davranış teknikleri eğitimi tedavi yöntemlerinin de uygulandığı görülmektedir (Kızılca, 2023). DEHB bireylerinin yaşamlarını pek çok yönden etkilediği gözlenmektedir. Bu nedenle DEHB tanısı alan bireylerin tedavilerinde bütüncül ve kapsamlı tedavi yöntemlerinin uygulanması tedavi sürecini olumlu etki etmektedir (Barke vd., 2013). DEHB tedavisinde ilk hedef bireyin davranışlarını, biliş, sosyal ve çevresi ile olan ilişkilerinin çözümü ulaştırılmasıdır (Hanna, 2009). Bireye uygulanan iyi bir tedavi; iyi bir ilaç, psikoterapi ve psikososyal tedavilerin hepsini kapsamaktadır. En önemli unsurlardan bir diğeri ise aileye verilecek olan psiko-eğitim ve bu yolla oluşturulan farkındalıktır (Tuğlu ve Şahin, 2010).

Sosyal Anksiyete Bozukluğu

İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır. Dünyaya geldiği andan itibaren etrafında birçok uyaran ile etkileşime girmektedir. Bireyin hayatının başladığı andan itibaren sosyal ortamın bir üyesi olarak görüldüğü bilinmektedir (Üneri vd., 2016). Ailenin yaşantısı, çevresi, kültürü gibi pek çok etmen bireyin yaşamını ve yaşam kalitesini etkilemektedir (Fıstıkçı, 2015). Sosyal anksiyete, bireyin yaşamını ve yaşam kalitesini yüksek oranda olumsuz etkiler. Bireyin yaşamının sonraki yıllarında ortaya çıktığı gözlenmektedir. Fakat yaşamın ilk yıllarından itibaren sosyal anksiyete bozukluğu belirtilerinin görülebileceği ifade edilmiştir. (Beidel ve Turner, 2007). Sosyal Anksiyete Bozukluğu tanısına sahip olan bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları olaylar ve yaşantıların kişinin hayatının ilerleyen dönemlerine etki edebileceği gözlenmiştir. Alanyazın taramasında sosyal anksiyetenin bireyin hayatının ilk yıllarından itibaren başlamasında ve devam etmesinde çocukluk travmalarının çok yüksek bir öneminin olduğu saptanmıştır (Binelli, 2012). Bunun sebebi bireylerin yaşamlarının ilk dönemlerinde yaşadıkları travmalar sonucu bireyin kendi sosyal dünyalarına yönelik oluşan olumsuz inanç ve durumlar, bireylerin olumsuz benlik imajları oluşturduğu dönemler olarak bilinmektedir (Morgan, 2010).

Sosyal Anksiyete Bozukluğu (SAB), bireyin sosyal yaşamında diğer bireylere karşı rezil veya mahcup duruma düşeceğini düşünme durumu olarak adlandırılmaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Sosyal Anksiyete Bozukluğu'na sahip olan bireyler gündelik yaşamları içerisinde toplum içine girmekten kaçınır, bu ortamlara girmemek için bahaneler üretir. Birey kalabalık ortamlara girdiği zaman yüksek sevide gergin, kaygılı ve endişeli olmaktadır (Cortese vd., 2018). Bu bireyler kendilerinin eleştirilmesine pek katlanamaz, reddedilmeye karşı hassas, gün içinde yaşadığı problemlerde kendi hakkını savunmakta güçlük çeker, benlik saygıları oldukça düşüktür (Menghini, Armando, & Vicari, 2018). Sosyal Anksiyete Bozukluğu'na sahip olan bireyler bazı bedensel belirtiler ile de gergin ve kaygılı olduğunu göstermektedir. Sosyal bir ortama girdiğinde bireyde kızarma, terleme ve çarpıntı gibi belirtiler görülmektedir (Dilbaz ve Güz, 2001). Sosyal anksiyete çoğunlukla 20'li yaşların öncesinde görülür, tedavi süreci başlanmadığı takdirde

depresyona, akademi hayatında sorunlara, madde kullanımlarına neden olabilmektedir (Üneri vd., 2016).

Yöntem

Yürütülen çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmamızdaki veriler nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden “belge incelemesi tekniği” kullanılarak bir araya getirilmiştir. Yükseköğretim kurumuna bağlı olan Ulusal Tez Merkezi ve Google akademik’ten elde edilen çalışmalar sonucunda toplanmıştır. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu birlikteliğini araştıran çalışmaları belirleyip, çalışmaların Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve sosyal anksiyete konusu hakkındaki özet görüşüne yer verme amaçlanmıştır. Bu çalışma Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezi’ne kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılmasına izin verilen 2001- 2025 yılları arasındaki lisansüstü ve Google Akademik’te bulunan yayınlarla sınırlıdır.

Bulgular

Gökçe ve diğerleri (2014), yapmış oldukları Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ile kaygı belirtilerinin birbiri ile ilişkisini araştırdıkları çalışmada, DEHB tanısı alan çocuklarda öz bildirim ve ailenin bildirimine bağlı kaygı belirtilerini incelemeyi hedeflemişlerdir. Yapılan çalışmaya DEHB tanısı alan 50 çocuk ve kontrol grubu olarak 48 çocuk-ergen ile toplamda 98 çocuk-ergen katılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda kaygı belirtilerinin DEHB ile çoğunlukla beraber görüldüğü gözlenmiştir. Kılıçoğlu ve diğerlerinin (2019) yapmış olduğu “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Bulunan Çocuklarda Sosyal Anksiyete Bozukluğu Komorbiditesi ve Belirti Şiddetinin Nörobilişsel Özelliklere Etkisi” adlı çalışmasında 8-15 yaş arasında DEHB tanısı almış 25 çocuk ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve DEHB tanısı almış 25 çocuğun odak süresi, çalışma belleği ve dürtü kontrollerine olan hakimiyetleri açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise DEHB tanısı alan çocukların belirti şiddetinin nörobilişsel fonksiyonlarına etki ettiği ve Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve DEHB tanısı olan çocukların farklı nörobilişsel fonksiyonlara sahip olduğu saptanmıştır. Gümüş ve diğerleri (2015) tarafından yürütülen “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuk ve Ergenlerde Anksiyete Bozukluğu Eşhastalanımı” adlı çalışmasında Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı Polikliniği’ne başvuran 1683 çocuk-ergenden 447’sinin çalışmaya uygun olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda DEHB ve anksiyete bozukluğunun beraber görülme oranının yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Koyunca ve Binbay (2014), yapmış oldukları “Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Birlikteliği” adlı çalışmada DEHB’in ileriki erişkinlik dönemlerinde de süregeldiği gözlenmiştir, DEHB ve sosyal anksiyetenin birlikte görülme oranının yüksek olduğu belirlenmiştir. Karaman ve diğerlerinin (2013) yapmış olduğu ‘Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuk ve Ergenlerde Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri’ adlı çalışmasında Gülhane Tıp Akademisi Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı hastalıkları polikliniğine başvuran 7-12 yaş arası 47 çocuk ve sağlıklı 44 çocuğun karşılaştırılması yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonuçları incelendiğinde DEHB tanısı alan çocukların depresyon ve anksiyete komorbiditesinin oldukça sık görüldüğü saptanmıştır.

Tartışma

Yapılan literatür çalışmaları incelendiğinde Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu’nun eş tanımlı görülme oranları oldukça yüksek görülmektedir. Kliniklere müracaat etme ve tedavi alma seviyelerinin yükseldiği gözlenmektedir (Bilgiç, 2012). DEHB tanısı alan bireylerde Sosyal Anksiyete Bozukluğu görülme oranı bu kadar yüksek sayıdayken literatürde pek yer verilmemesi oldukça şaşırtıcı bir durumdur. Akman ve diğerlerinin yürüttüğü çalışma incelendiğinde 8- 13 yaş aralığındaki 100 DEHB’li ve herhangi bir tanı almamış 100 çocukta Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan çocuklarda anksiyete bozukluğu komorbiditesinin oldukça yaygın olduğu görülmüştür (Akman vd., 2023). Çocuğun algılanan davranışlarına verilen tepkiler ve bazı durumlarda ise sert uyarılar psikolojik anlamda olumsuz etkiler yaratabilmektedir. DEHB tanısı alan bireylerin sosyal anksiyete bozukluğu eş tanısıyla görülme oranının %15 ile %35 arasında olduğu sonucuna varılmıştır (Gümüş vd., 2015). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu belirtileri çoğunlukla erken çocukluk çağında görülmesine rağmen çocuğun bakıcıları ve eğitim veren kişiler işlevsellik üzerine olan negatif etkileri çoğunlukla çocuğun ilkökul çağında fark etmektedirler. Bundan dolayı DEHB tanısı olan çocukların çocuk-ergen ruh sağlığı polikliniklerine başvurma süresi artmaktadır, tedavi sürelerinde de gecikme yaşanması görülmektedir. Bu nedenle DEHB belirtilerinde ağırlaşmalar meydana gelmektedir (Dereboy vd., 2007). Belirtilerin ve tanının konulmasının ardından uygulanan prosedür oldukça önemlidir. Eğer varsa kullanılan ilaç, ebeveynlerin tutumu ve süreç takibi büyük önem taşımaktadır. Var olan rahatsızlığın kontrol altına alınması ve iyileştirmesi, ileride yaşanabilecek farklı eştanlı psikolojik rahatsızlıkların önlenmesi bu sürecin ne kadar sağlıklı yürütüldüğüne bağlıdır. Gültekin ve Dereboy’un 2011’de yapmış olduğu çalışmada Türkiye’de üniversite öğrencilerinde Sosyal Anksiyete Bozukluğu görülme oranı %21,7 olarak saptanmıştır (Gültekin ve Dereboy, 2011). Yapılan bir diğer çalışma incelendiğinde Sosyal Anksiyete Bozukluğu eş tanısı özellikle de Dikkat Eksikliğinin baskın olduğu tipte küçümsemeyecek şekilde yüksek seviyelerde bulunmuştur. Yapılan bu çalışmada DEHB eş tanısının SAB seviyesini artırdığı ve tedavi seyrinin olumsuz etkilendiği, sosyal işlevsellik seviyesinin azaldığı görülmüştür (Koyunca vd., 2012). Sonuç olarak tedavide ilaç kullanımı ve tedaviyi devam ettirmede, doktor tarafından tavsiye edilecek davranışsal tertipler ve ebeveynlerle iş birliği, tedavinin olumlu sonuçlanmasını etkileyen etmenlerden en önemlisidir (Grant vd., 2005). Buna ek olarak Özyurt ve diğerleri (2017) tarafından yapılan bir çalışmada ise, dikkat eksikliği tanısı koyulan çocukların ailelerinde de anksiyete öyküsü olduğu ortaya çıkmıştır. Öte yandan yalnızca yetişkinlerde yapılan bu tip bir çalışmada ise DEHB hastalarında sosyal anksiyete bozukluğu eş tanı sıklığı anlamlı düzeyde ilişkilendirilmiştir (Kessler vd., 2006). Literatürde yapılan çalışmaların birçoğunda, dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin pek çok vakada sosyal anksiyete ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Yapılan klinik ve literatür çalışmaları da bu durumu farklı açıklamalarla desteklemektedir. Çocuklukta konulan DEHB tanısına sahip bireyler yetişkinliğinde ise anksiyete, kaygılı bağlanma gibi durumlarla karşılaşmaktadır. Bazı durumlarda ise, tanı sonrası kullanılan ilaçlar, aile öyküsü, gelişen psikolojik durumlar

eş tanıyı açıklayabilmektedir. Son olarak, literatürdeki örneklem heterojenliği, tanı araçlarındaki farklılıklar ve olguların büyük ölçüde klinik başvurulara dayanması, genellenebilirliği sınırlayan başlıca faktörlerdir. Jakobsson Store ve diğerlerinin (2024) derlemesinin yalnızca iki çalışmayı “orta” metodolojik kalitede bulması, alandaki metodolojik güçlüklerin süregeldiğini göstermektedir. Gelecek araştırmalarda çok merkezli, boylamsal ve toplumsal temsili yüksek kohortlar kullanılması; yürütücü işlevleri, sosyal biliş ve duygu düzenleme süreçlerini birlikte modelleyen nöropsikolojik ve nörogörüntüleme çalışmalarına ağırlık verilmesi önerilmektedir.

Sonuç

Yapılan bu derleme çalışmasında DEHB ile Sosyal Anksiyete Bozukluğu’nun arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür çalışmalarının belirlenmesi ve incelenen çalışmaların bulgularının derlenmesi amaçlanmaktadır. 2001-2025 yılları arasında yapılan çalışmalar incelendiğinde Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu’nun pek çok psikolojik etmen ile ilişkilendirildiği çalışmalar mevcut olup fakat Sosyal Anksiyete Bozukluğu ile ilişkisini inceleyen çalışmalara çok fazla rastlanmamaktadır. Çalışma yürütülürken literatür taramasının ardından edinilen bulgular, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun sosyal anksiyete bozukluğu ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Çalışma içerisinde yer verilen bazı literatür kaynaklarına göre ilaç kullanımı ve aile geçmişindeki psikolojik rahatsızlıkların var olması bunu ortaya çıkarmaktadır. İncelenen klinik bulgularda DEHB tanısına sahip olan birçok çocukta depresyon ve kaygı bozuklukları gibi semptomlar da yoğun şekilde gözlemlenmiştir. DEHB’e eşlik eden sosyal anksiyete bozukluğunun, bireylerin nörobilişsel işlevlerinde bozulmalar yaratabildiği ve dikkat, dürtü kontrolü ile çalışma belleği gibi alanlarda belirgin sorunlara yol açtığı saptanmıştır. Ayrıca, DEHB’ye sahip bireylerde gözlemlenen sosyal kaygı, akademik başarıyı ve sosyal uyumu olumsuz etkileyebilmekte, tedavi sürecinde özel dikkat gerektiren bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, DEHB’in yalnızca bilişsel veya davranışsal bir sorun olarak ele alınmaması, aynı zamanda duygusal ve

sosyal boyutlarıyla da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. DEHB tanısı olan bireyin sosyal anksiyete ile karşılaşma sıklığının önüne geçebilmek adına sosyal ve aile çevresinin bilinçlendirilmesi, bireyin kendini kaygı duymadan ifade edebilmesi ve anlaşıldığını hissetmesi sağlanabilir. Devlete olan önerilerimiz bağlamında, okul ortamı ve ailelere yönelik psiko-eğitim çalışmalarının düzenlenmesi sayılabilir. DEHB sebebiyle okul ve arkadaş ortamında zorluk yaşayan öğrencilerin olası bir depresyon ya da sosyal anksiyete bozukluğu yaşamamasını önlemek için okullarda bu alanda faaliyet gösterebilecek yetkili klinisyenlere yer verilerek sayısı artırılabilir. Tedavi planlamasında bütüncül bir yaklaşım benimsenmeli; farmakolojik tedavinin yanında psikoeğitim, Bilişsel-Davranışçı Terapi ve sosyal beceri eğitimi gibi müdahale yöntemleri de entegre edilmelidir. Literatüre kazandırılacak yeni çalışmalar ve klinik bulgular ise gerekli, önemli, konu kapsamına taşımaya yardımcı olabilir.

Beyannameler

Etik Onay ve Katılma İzni

Çalışma derleme makalesi olduğu için etik kurul izni alınmamıştır.

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

BS, GK ve MÇ, makalenin konsept-tasarım ve APA yazım kurallarına göre revizyonunu ortak hazırlamışlardır. BS, çalışmanın ana gövdesi, yöntem, bulgular, tartışma içeriklerini ve kaynakça bölümlerini yazmıştır. GS, taslak olarak makaleyi oluşturmuştur. MÇ, makalenin kritik revizyonunu tamamlamıştır. Yazarlar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Kaynaklar

Akman H, Serdengeçti N, Yavuz M, Kadak MT, Ercan O, Doğançün B. Attachment and comorbid anxiety in ADHD. Clin Child Psychol Psychiatry. 2024 Jan;29(1):368-380. doi: 10.1177/13591045231204052. Epub 2023 Sep 25. PMID: 37747351.

Amerikan Psikiyatri Birliği, (2013). Ruhsal bozuklukların tanısall ve sayımsal el kitabı, 5. Baskı (Çev. Ed. Köroğlu, E.). Hekimler Yayın Birliği, Ankara.

Arnsten, A. F. T. (2009). The emerging neurobiology of attention deficit hyperactivity disorder: The key role of the prefrontal association cortex. *The Journal of Pediatrics*, 154(5), S43–S45.

Austin VL, Sciarra DT. (2019). Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar. Özkes M. (Ed.) Ergin T. Yücel HA. (Çev. Ed.) 1. Baskı, Ankara. Nobel Akademi. 86-119.

Banerjee, T. D., Middleton, F., & Faraone, S. V. (2007). Environmental risk factors for attention-deficit hyperactivity disorder. *Acta Paediatrica*, 96(9), 1269–1274

Barke, J. S. Ve Brandeis, D. (2013). Nonpharmacological Interventions For ADHD: Systematic Review and MetaAnalyses of Randomized Controlled Trials of Dietary and Psychological Treatments, *Psychiatry* 170:3.

Beidel, D. C. and Turner, S. M. (1998). Shy children, phobic adults. nature and treatment of social phobia. Washington, DC: American Psychological Associations

Bilgiç, A. 2012., “Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Bir Grup Çocukta Anksiyete Bozukluklarının Görülme Sıklığı”, *Selçuk Tıp Dergisi*, 2012; 28(1), 39-41.

Chronis-Tuscano, A., Molina, B. S. G., Pelham, W. E., Applegate, B., Dahlke, A., Overmyer, M., & Lahey, B. B. (2011). Very early predictors of adolescent depression and suicide attempts in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Archives of General Psychiatry*, 67(10), 1044–1051.

Cortese S., Adamo N., del Giovane C., Mohr-Jensen C., Hayes AJ, Carucci S., Atkinson LZ, s Tessari L., Banaschewski T., Coghill D., Hollis C., Simonoff E., Zuddas A., Barbu C., Purgato

- M., Steinhausen H.-C., Shokraneh F., Xia J., Cipriani A. (2018). Çocuklarda, ergenlerde ve yetişkinlerde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu için ilaçların karşılaştırmalı etkililiği ve tolere edilebilirliği: Sistematik bir inceleme ve ağ metaanalizi. *The Lancet Psychiatry*, 5(9), 727–738
- Crome, E., Grove, R., Baillie, A. J., Sunderland, M., Teesson, M., & Slade, T. (2015). DSM-IV and DSM-5 social anxiety disorder in the Australian community. *Australian & New Zealand*
- Çöpür, M. ve Çöpür, S. (2018). Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Omega-3 Fatty Acid Supplementation: A Systematic Review. *Yeni Sempozyum Dergisi*, 56(3), 20-23.
- Dilbaz N, Güz H. Sosyal anksiyete bozukluğunun fenomenolojisi. R Tükel, T Alkın (Eds.), *sAnksiyete Bozuklukları, Bilimsel Çalışma Birimleri Dizisi* 2001; 4:185-212.
- Dilbaz, N. (2000). Sosyal anksiyete bozukluğu: tanı, epidemiyoloji, etiyoloji, klinik ve ayırıcı tanı.
- Doğan Ö. İstan S. (2017). Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) Olan Çocuklar Ve Eğitimleri. Baykoç, N.(Ed.) Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. 4. Baskı. Ankara: Eğiten Kitap: 271-286.
- Durukan İ, Karaman D, Kara K, Türker T, Tufan AE, Yalçın Ö, Karabekiroğlu K. Diagnoses of patients referring to a child and adolescent psychiatry outpatient clinic. *Düşünen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences* 2011; 24:113-120.
- Ertan, E. A., & Cankorur, V. Ş. (2017). Kişilik bozukluklarının tanısı: yeni bulgular ile tanıda kullanılan anket ve ölçekler. *Kriz Dergisi*, 25(1).
- Faraone, S. V., & Larsson, H. (2019). Genetics of attention deficit hyperactivity disorder. *Molecular Psychiatry*, 24(4), 562–575
- Fıstıkcı, N., Keyvan, A., Erten, E., Duran, Ş. ve Sungur, MZ. (2015). Sosyal anksiyete bozukluğunda bilişsel davranışçı terapi: güncel kavramlar [Sosyal anksiyete bozukluğunda bilişsel davranışçı terapi: Güncel kavramlar]. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7 (3), 229–243.
- Fox, A. S., & Kalin, N. H. (2014). A translational neuroscience approach to understanding the development of social anxiety disorder and its pathophysiology. *American Journal of Psychiatry*, 171(11), 1162–1173.
- Freedheim, D. K., & Weiner, I. B. (2003). *Handbook of psychology. Volume 1, History of psychology*. John Wiley & Sons.
- Gökçe, S., Ayaz, A. B., Arman, A. R., & Kıryan, E. (2015). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu ile Kaygı Belirtileri İlişkisi. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 28(2), 103-111.
- Grant, B. F., Hasin, D. S., Blanco, C., Stinson, F. S., Chou, S. P., Goldstein, R. B., Dawson, D. A., Smith, S., Saha, T. D. & Huang, B. (2005). The epidemiology of social anxiety disorder in the United States: Results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *Journal of Clinical Psychiatry*, 66(11), 1351–1361.
- Gültekin BK, Dereboy İF. (2011). Üniversite öğrencilerinde sosyal fobinin yaygınlığı ve sosyal fobinin yaşam kalitesi, Akademik başarı ve kimlik oluşumu üzerine etkileri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22:150-158
- Gümüş YY, Çakin Memik N, Ağaoğlu B. Anxiety Disorders Comorbidity in Children and Adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Noro Psikiyatr Ars*. 2015 Jun;52(2):185-193. doi: 10.5152/npa.2015.7024. Epub 2015 Jun 1. PMID: 28360702; PMCID: PMC5353196.
- Gümüş, Y. Y., Memik, N. Ç., & Ağaoğlu, B. (2015). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuk ve Ergenlerde Anksiyete Eş Hastalığı [Anxiety Disorders Comorbidity in Children and Adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder]. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 52(2), 85-93.S
- Hanna, N., 2009, “Attention Deficit Disorder (ADD), Attention Deficit Hyperactive Disorder (ADHD): Is It A Product Of Our Modern Lifestyles”, *American Journal of Clinical Medicine*, 6(4): 22-28
- Hoza, B. (2007). Peer functioning in children with ADHD. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(6), 655–663.
- Jarrett MA, Ollendick TH (2008). Dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu ve anksiyetenin birlikteliğine dair kavramsal bir inceleme: Gelecekteki araştırma ve uygulama için çıkarımlar. *Klinik Psikoloji İncelemesi*, 28(7), 1266– 1280
- Kauffman JM. Landrum TJ. (2015). Duygusal ve Davranışsal Bozukluğu Olan Çocukların ve Gençlerin Özellikleri. Kaner S. (Ed.) Yaban EH. (Çev.) 10. Baskıdan Çeviri, Ankara. Nobel Akademi: 179-198.
- Kessler RC, Adler L, Barkley R, Biederman J, Conners CK, Demler O et al. (2006), The prevalence and correlates of adult ADHD in the United States: results from the National Comorbidity Survey Replication. *Am J Psychiatry*; 163:716-723.
- Kılıçoğlu, B., Yücel, M. E., Sütçübaşı, B., Bayık, B., Gökten, E. M., & Metin, B. (2022). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Bulunan Çocuklarda Sosyal Anksiyete Bozukluğu Komorbiditesi ve Belirti Şiddetinin Nörobilişsel Özelliklere Etkisi. *AÇÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(1), 1-8.
- Kızılca, Ö. (2023). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda metilfenidat tedavisinin kalp hızı değişkenliği ve kardiyak otonomik fonksiyonlara etkisi. *Namik Kemal Medical Journal*, 11(1), 1–10.
- Kolat, U., Kolat, E., Erden, S. Ç., Uzun, U. E., Akçakaya, R. Ö., & Sevidik, C. S. (2015). Sosyal anksiyete bozukluğu hastalarının mizaç ve karakter özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(2), 122-129.
- Koyuncu, A., Binbay, Z., 2014. “Sosyal anksiyete Bozukluğu ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Komorbiditesi”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, s 6(1), 10- 21.
- Lee L.-T., Tsai HC, Chi MH, Chang WH, Chen KC, Lee IH, Chen PS, Yao WJ, Chiu NT, Yang YK (2015). Genelleştirilmiş anksiyete bozukluğunda striatal dopamin taşıyıcısının daha düşük bulunabilirliği: Ön iki lıgandlı SPECT çalışması. *Uluslararası Klinik Psikiyatri Dergisi*, 30(3), 175–178.
- Luş, M. G. (2019). Social anxiety, internet addiction and attention deficit/hyperactivity disorder in adolescence. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(Özel Sayı 1), 53–55.
- Menghini, D., Armando, M., & Vicari, S. (2018). The influence of generalized anxiety disorder on executive functions in children with ADHD. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 268(4), 349–357.
- Morgan, J. (2010). Autobiographical memory biases in social anxiety. *Clinical Psychology Review*, 30(3), 288–297. doi:10.1016
- Özbay, A., & Kayhan, Z. (2024). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun (DEHB) nedenleri ve tedavi yöntemleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(89), 394–406. <https://doi.org/10.17755/esosder.1283141>
- Özyurt G, Öztürk Y, Akay A , (2017) Relation of emotion regulation and empathy skills with maternal emotion regulation and attachment in children diagnosed with ADHD. *Anadolu Psikiyatri Dergi* 18:611-20.
- Sachs GS, Nierenberg AA, Calabrese JR, Marangell LB, Wisniewski SR, Gyulai L et al. (2007), Effectiveness of adjunctive antidepressant treatment for bipolar depression. *N Engl J Med*; 356:1711–1722.
- Tannock, R. (2009). ADHD and comorbidity. In R. A. Barkley (Ed.), *Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment* (3rd ed., pp. 191–234). Guilford Press.

Tuğlu C. ve Şahin, Ö. (2010). Erişkin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu: Nörobiyoloji, Tanı Sorunları ve Klinik Özellikler.

Üneri, Ö. Ş., Yıldırım, E.A., Tanıdır, C., Aytemiz, T., 2016 “Sosyal Anksiyete Bozukluğu Olan Ergenlerde Psikodramanın Kullanımı”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 17(5), 347-353.

Vilaplana-Pérez, A., Pérez-Vigil, A., Sidorchuk, A., Brander, G., Isomura, K., Hesselmark, E., et al. (2021). Much more than just shyness: The impact of social anxiety disorder on educationa

Zengin, H. (2017). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış ve almamış çocukların ebeveynlerinin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı, mükemmeliyetçilik ve manevi gelişim kavramları açısından karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi. İstanbul Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı.

REVIEW ARTICLE / DERLEME YAZISI

Cognitive Behavioral Therapy of Anorexia Nervosa: A Traditional Review

Anoreksiya Nervozanın Bilişsel Davranışçı Terapisi: Geleneksel Bir Derleme

Burak Abul¹, Meryem Karaaziz²

Abstract:

Anorexia nervosa is typically defined as a severe and life-threatening eating disorder that usually begins during adolescence. Significant weight loss, distorted body image, and intense fears related to dieting are characteristic features of this disorder. Anorexia nervosa not only affects an individual's physical health but also has a negative impact on their psychological and emotional well-being. This condition arises from the interaction of biological, psychological, and sociocultural factors. Genetic predispositions, family dynamics, personality traits, and environmental influences are the main factors contributing to the development of anorexia nervosa. Cognitive Behavioral Therapy (CBT) is an effective approach in the treatment of anorexia nervosa. This therapy aims to change individuals' negative thought patterns, false beliefs, and maladaptive behaviors. In anorexia nervosa, distorted body perception and rigid eating behaviors are the primary focal points of treatment. The main goal of CBT is to help individuals develop healthy eating habits and correct their distorted body image. One of the first steps in the therapy is for individuals to recognize their negative thoughts and replace them with healthier, more realistic ones. Additionally, various behavioral techniques are used to regulate eating behaviors. For example, cognitive restructuring techniques are employed to help individuals develop nutrition plans, increase meal frequency, and overcome food-related fears. The success of CBT in anorexia nervosa is supported by numerous clinical studies. Research shows that CBT promotes long-term recovery and is effective in reducing eating disorders. Furthermore, it has positive effects on long-term appetite loss and eating behaviors, reducing relapse rates during the treatment process. During treatment, individuals not only have the opportunity to address their existing eating disorders but also develop healthy thinking and coping strategies. This results in lower patient numbers and improved quality of life after treatment.

Keywords: Cognitive Behavioral Therapy, Eating Disorders, Anorexia Nervosa.

¹Bsc., Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN, Cyprus, E-mail: psk.burakabul@gmail.com, 0009-0009-0422-8022

²Associate Professor, Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN, Cyprus, E-mail: meryem.karaaziz@neu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-0085-612X

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Burak Abul, Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN, Cyprus, E-mail: psk.burakabul@gmail.com, Orcid Id: 0009-0009-0422-8022

Date of Received/Geliş Tarihi: 22.05.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 17.07.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 28.07.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Abul, B. & Karaaziz, M. (2025). Cognitive Behavioral Therapy of Anorexia Nervosa: A Traditional Review, *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 124-131

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Anoreksiya nervoza, genellikle ergenlik döneminde başlayan, ciddi ve hayatı tehdit edebilecek bir yeme bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Aşırı kilo kaybı, bozulmuş vücut imajı ve diyetle ilgili yoğun korkular, bu bozukluğun belirgin özelliklerini oluşturmaktadır. Anoreksiya nervoza, yalnızca bireyin fiziksel sağlığını değil, aynı zamanda psikolojik ve duygusal durumunu da olumsuz yönde etkileyen bir hastalık olarak kabul edilmektedir. Bu durum, biyolojik, psikolojik ve sosyokültürel faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır. Genetik yatkınlıklar, aile dinamikleri, kişilik özellikleri ve çevresel etmenler, anoreksiya nervozanın gelişiminde etkili olan başlıca faktörlerdir. Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), anoreksiya nervozanın tedavisinde etkili bir yaklaşımdır. Bu terapi, bireylerin olumsuz düşünce kalıplarını, yanlış inançlarını ve uyumsuz davranışlarını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Anoreksiyada, bozulmuş vücut algısı ve katı beslenme davranışları, tedavi sürecinin ana odak noktalarını oluşturmaktadır. BDT'nin temel amacı, bireylerin sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazanmalarını ve bozuk vücut algılarını düzeltmelerini sağlamaktır. Terapinin ilk adımlarından biri, bireylerin olumsuz düşüncelerini tanımları ve bu düşünceleri daha sağlıklı, gerçekçi bir şekilde değiştirmeleridir. Bunun yanı sıra, beslenme davranışlarını düzenlemek amacıyla çeşitli davranışsal teknikler kullanılmaktadır. Örneğin, bilişsel yeniden yapılandırma teknikleri, bireylerin beslenme programları geliştirmelerini, beslenme sıklığını artırmalarını ve gıda ile ilgili korkuları aşmalarını teşvik etmektedir. BDT'nin anoreksiya nervozadaki başarısı, birçok klinik araştırma ile desteklenmektedir. Araştırmalar, BDT'nin tedavi sürecinde kalıcı iyileşmeyi teşvik ettiğini ve yeme bozukluklarının azalmasında etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, uzun vadeli iştah kaybı ve yeme davranışları üzerinde olumlu etkiler yaratmakta ve tedavi sürecinde nüks oranlarını düşürmektedir. Bireyler, tedavi sırasında yalnızca mevcut yeme bozukluklarıyla mücadele etme fırsatına sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda sağlıklı düşünme ve başa çıkma stratejileri geliştirmektedirler. Bu da tedavi sonrasında daha düşük hasta sayıları ve daha yüksek yaşam kalitesi ile sonuçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel davranışçı terapi, yeme bozuklukları, Anoreksiya Nervoz.

Giriş

Yeme bozuklukları, bireylerin yeme alışkanlıkları ve bu alışkanlıklara yönelik düşünsel yaklaşımlarının anormallikler gösterdiği, ciddi psikiyatrik bozukluklar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bozukluklar, özellikle yüksek ölüm oranları olması nedeniyle klinik açıdan büyük önem taşımakta ve acil müdahale gerektiren bir sağlık sorunu olarak kabul edilmektedir (Ceylan ve Karaaziz, 2024). Bu nedenle, yeme bozukluklarında erken teşhis ve tedavi süreci büyük önem taşımaktadır. Yeme bozuklukları, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'nın beşinci baskısında (DSM-5) sekiz alt kategoriye ayrılmaktadır (Sarı, 2019). Bu alt kategorilerden biri ise Anoreksiya Nervozadır. Anoreksiya Nervoz (AN) uzun yıllardır bilinen bir yeme bozukluğu olmasına rağmen, son yıllarda artan araştırmalarla daha fazla dikkat çektiği belirtilmektedir. Bu, bozukluğun bilişsel davranışçı tedavi yöntemi ve uzun vadeli etkileri gibi konularda derinlemesine incelemeler yapılmasının önemini vurgulamaktadır (Kaya vd., 2003). Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), yeme bozukluklarının tedavisinde kanıtlamaya dayalı bir psikoterapi yaklaşımı olarak işlevsiz bilişsel süreçleri, duygusal tepkileri ve davranışsal kalıpları hedef almaktadır. Bu terapi yöntemi, hastaların yeme alışkanlıklarını anlamalarına yardımcı olmayı ve beslenme ile davranışsal değişiklikleri teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bilişsel davranışçı terapinin yeme bozukluklarının belirtilerini azaltma ve iyileşmeyi desteklemede etkili bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Korkmaz, 2024). Bu çalışmada, özellikle Anoreksiya Nervoz (AN) yeme bozukluğunun Bilişsel Davranışçı terapi ile tedavi yöntemleri ele alınmaktadır.

Anoreksiya Nervoz Bozukluğu Tanımı

Anoreksiya Nervoz (AN), normal vücut ağırlığının biraz üzerinde olması durumunun kabul edilmemesi, beklenenin altında bir vücut ağırlığına sahip olunmasına rağmen yoğun kilo alma korkusunun olması, vücut biçimini yanlış algılama (bozulmuş beden imgesi) gibi

belirtilerle karakterize edilen ciddi bir yeme bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (Hekimsoy, 2009). Anoreksiya Nervoz'a ilişkin ilk kapsamlı tanımlama, 1694 yılında Richard Morton tarafından öne sürülmektedir. Morton da bu tanımında anoreksiyayı iştah kaybı, adet kesilmesi ve yemek yemeden kaçınma gibi belirtilerle karakterize edilen durum olarak açıklamaktadır. Günümüzde ise anoreksiya nervoz, kilo almaya yönelik aşırı korku halinde olma, zayıflığı korumak için gerçekleştirilen yoğun zihinsel ve fiziksel çabalar, zayıflık durumunun ve hastalığın inkâr edilmesi ve zayıflığı sürdürmek amacıyla hastalığın gizlenmesine yönelik davranışlar gibi semptomlarla tanımlanmaktadır (Hekimoğlu vd., 2023). Anoreksiya Nervoz (AN), özellikle ergenlik ve genç erişkinlik dönemindeki kadınları hedef almakla birlikte, her yaşta, cinsiyetten, ırktan ve etnik kökenden bireyi etkileyebilen, belirgin klinik özelliklere sahip ciddi bir ruhsal bozukluk olarak tanımlanmaktadır. AN, ruhsal bozukluklar arasında en yüksek mortalite oranlarından birine sahip olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır (Tunçtürk ve Tanırdı, 2020).

Anoreksiya Nervoz'nın Etiyolojisi

Anoreksiya Nervoz etiyojisine ilişkin yürütülen çok sayıda bilimsel araştırma, bu patolojilerin ortaya çıkış sürecinde bireysel (psikolojik, biyolojik), çevresel (ailevi, kültürel) ve sosyokültürel faktörlerin kompleks bir etkileşim içerisinde rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Anoreksiya Nervoz'nın klinik başlangıcı sıklıkla ergenlik dönemine denk gelse de, bireylerin yeme tutumları ve davranış örüntülerinin temellerinin yaşamın çok daha erken evrelerinde, çocukluk döneminde şekillenmeye başladığı görülmektedir (Haspolat vd., 2024). Gelişimsel süreç üzerinde bozucu etkilere sahip olan bu durumun erken evrede teşhis edilmesi ve klinik müdahale uygulanması kritik önem taşımaktadır (Arıcı vd., 2011). Söz konusu hastalar, patolojik durumlarının farkında olmama eğilimi

göstermekte ve hastalık yükünü genellikle geç dönemlerde kabul etmektedirler. Kronikleşme sürecinin ardından semptomlar, bireyin sosyal çevresindeki gözlemciler tarafından fark edilebilmektedir. İlgili hastalıkta gözlemlenebilen somatik bulgulara, progresif seyir nedeniyle mortalite riski taşıyan fizyolojik komplikasyonların eşlik ettiği görülebilmektedir (Arıca vd., 2011). Bu nedenle, söz konusu patolojilerin tanı, terapi ve longitudinal izlem süreçlerinde multidisipliner bir bakım modelinin benimsenmesi gerekliliği literatürde vurgulanmaktadır.

Biyolojik Etkenler

Anoreksiya Nervosa etiolojisinde genetik faktörlerin önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Araştırmalar, yeme bozukluğu tanısı almış bireylerin aile öykülerinde benzer bozuklukların görülme sıklığının arttığını ortaya koymaktadır. Biyolojik açıdan yapılan değerlendirmeler, bu durumun altında yatan mekanizmaların genetik yatkınlık ve nörotransmitter sistemlerindeki düzensizliklerle ilişkili olabileceğini öne sürmektedir (Zilifli ve Karaaziz, 2024). Genetik faktörler, yaklaşık bir asırdır araştırma konusu olmakla birlikte, bu alandaki çalışmalar özellikle aile ve ikiz araştırmalarına odaklanmakta ve yeme bozukluklarıyla ilişkili diğer hastalık durumlarının incelenmesini içermektedir (Kuruoğlu, 2000). Son yıllarda araştırmalar, beyin serotonin sistemindeki düzensizliklerin yeme bozukluklarının gelişiminde rol oynayabileceğini göstermektedir. Özellikle, PET beyinlerinin görüntülenmesi üzerine yapılan çalışmalar, anoreksiyası olan nörolojik hastalarda serotonin-2A reseptörlerinde azalma olduğu saptanmaktadır (Aytaç ve Hocaoglu, 2016). Son otuz yıl içinde AN'nin genetik nedenleri hakkında pek çok bilgi edinilmektedir. Ancak, genetik yapının tam olarak anlaşılabilmesi için yaygın varyasyonlar, çapraz bozukluk analizi, nadir varyasyonlar, kopya sayısı değişiklikleri ve gen-çevre etkileşimleri gibi tüm faktörlerin dikkate alınmasının önemli vurgulanmaktadır. Bu bulgular, tedavi ve önleme yöntemlerinin geliştirilmesi üzerinde ve AN'nin yanı sıra psikiyatrik ve tıbbi hastalıkların genel kavramsallaştırması üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır (Baker vd., 2017).

Sosyal Etkenler

Toplumsal ve kültürel faktörler, kişilerin yeme bozuklukları yaşamasında önemli bir etki yaratmaktadır. Özellikle medyanın ve sosyal çevrelerin oluşturduğu beden imajı standartları, kişinin özsaygısı ile bedenine dair memnuniyetsizliği arasındaki bağlantıyı şekillendirmektedir. Bu nedenle, sosyal faktörlere yönelik koruyucu stratejilerin oluşturulması, klinik açıdan dikkate değer bir öneme sahip olmaktadır (Thompson ve Stice, 2001). Bedensel görünüm algısı, kilo ve vücut ile ilgili bireyin kendi değerlendirmesi, kişisel iyilik hali (öz saygının temel unsurları) ve sosyal yalnızlık (sosyal işlevselliğin etkenleri) açısından yeme bozukluklarının gelişiminde önemli psikososyal risk faktörleri olarak ortaya çıkmaktadır (Cash ve Pruzinsky, 2002). Yeme bozukluklarıyla ilgili yapılmış olan araştırmalar, birçok farklı sosyal faktörün rolünü göstermektedir. Özellikle Anoreksiya Nervosa tedavisinde bilişsel davranışçı terapilerin (BDT) başarı düzeyi, araştırmalarla iyi bir şekilde kanıtlanmaktadır (Okumuş ve Deveci, 2019).

Psikolojik Etkenler

Psikolojik unsurlar arasında, aile yapısı ve birey ile ailesi arasındaki etkileşim dinamikleri ön plan olmaktadır. Yapılan incelemeler, kişinin ebeveynleriyle kurduğu ilişkinin beslenme bozuklukları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, beslenme bozukluğu yaşayan bireylerin ailelerinin daha az empati gösterdiği, duygusal destek açısından yetersiz kaldığı ve daha büyük başarı beklentilerine sahip olduğu ifade edilmektedir (Toker ve Hocaoglu, 2009). Anoreksiya nervosa hastalarının temel patolojik mekanizmasının, bireyin yetişkinlik ve özerklik aşamalarını reddeden bir psikolojik yapı olarak ortaya çıktığı ve bu dinamiklerin ergenlik döneminde klinik açıdan belirginleştiği öne sürülmektedir. Klinik bulgular, bu hastaların anneleriyle daha mekanik ve duygusal derinlikten yoksun bir ilişki geliştirdiklerini; ayrıca anne ile hasta arasında karşılıklı narsistik bağımlılık dinamiklerinin meydana geldiğini göstermektedir (Ertan, 2008). İlgili kaynaklar, Anoreksiya nervozanın karmaşık bir psikopatoloji olarak multidisipliner bir yöntemle ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır; aile dinamiklerinin yanı sıra bireysel psikolojik unsurların da tedavi sürecinde bütünsel bir şekilde değerlendirilmesinin klinik sonuçlar üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir (Fairburn ve Cooper, 2003).

Anoreksiya Nervosa Bozukluğu Epidemiyolojisi

Literatürde, anoreksiya nervosa (AN) için başlangıç yaşının 10-30 yaşları arasında değişiklik gösterdiği ve özellikle ergenlik döneminde daha yaygın olduğu belirtilmektedir. Epidemiyolojik araştırmalar, bu bozukluğun kız çocuklarında erkek çocuklara göre belirgin şekilde daha yüksek bir görülme sıklığına sahip olduğunu göstermektedir (Akça vd., 2023). Anoreksiya nervosa (AN) yetişkinlerde yaşam boyu görülme sıklığının yüzde 1-2 civarında olduğu bilinmekle birlikte, ergenlik döneminde bu oran yüzde 0. 3-0. 7 arasında değişiklik göstermektedir. 2015 yılı itibarıyla, birinci basamak sağlık verilerine göre, kız ergenlerdeki 12 aylık prevalans yüzde 0. 3-0. 9 arasında belirlenirken, erkek ergenlerde bu oran yüzde 0. 1-0. 3 olarak tespit edilmektedir (Sarı, 2019). Klinik çalışmalar, anoreksiya nervozanın psikiyatrik bozukluklar içerisinde en yüksek ölüm oranına sahip hastalık olduğunu göstermektedir (Gündoğdu ve Tek, 2019). Anoreksiya nervosa, ciddi tıbbi sorunların ortaya çıkmasına yol açabilen ve hayati tehlike arz eden bir yeme bozukluğudur. Bu rahatsızlığın belirgin bir özelliği olan "hastalık inkârı" sebebi ile bireyler genellikle tedaviye yönelik başvurularını reddetmektedir. Araştırmalarda, bu hastaların ölüm sebepleri incelendiğinde, en yaygın olarak intiharın görüldüğü ve bunu tıbbi komplikasyonların izlediği ifade edilmektedir (Gümüş ve Alver, 2020).

Anoreksiya Nervosa Bozukluğunun Belirtileri

Anoreksiya nervosa, hem ruhsal hem de fiziksel yönleri olan çok faktörlü bir rahatsızlık olarak ortaya çıkmaktadır. Uzun süreli bir seyir izleyen bu hastalık, hastaların belirtilerini inkâr etmesi (anosognosi) ve tedaviye karşı direnç göstermesi nedeniyle ayırt edici tanı sürecini oldukça zorlaştırmaktadır. Bu klinik durum, hastanın beslenme davranışındaki belirgin azalma ve aşırı kilo kaybının arkasındaki etiyolojik nedenlerin tespitini oldukça karmaşık bir hale getirmektedir (Gümüş ve Alver, 2020). Anoreksiya nervosa riski taşıyan kişilerde, düşük öz saygı, çaresizlik ve yetersizlik gibi psikolojik sorunlara karşı verilen ilk tepki genellikle beslenme kısıtlaması veya diyet uygulama kararı olmaktadır. Diyet davranışı,

hastalarda psikolojik rahatsızlıkların altında yatan sebeplerden kısa bir süreliğine uzaklaşarak geçici bir kontrol ve bağımsızlık hissi yaratmaktadır (Ersoy, 1991). Anoreksiya nervoza (AN) tanısında, yeme reddi belirtileri gösteren psikotik bozukluklar, kilo kaybıyla kendini gösteren depresif bozukluklar, yemekle ilgili ritüelistik davranışlar ve obsesyonların eşlik ettiği obsesif-kompulsif bozukluk (OKB) ile beden algısında bozulma belirtilerinin ön planda olduğu beden dismorfik bozukluk gibi psikiyatrik durumların dikkatle incelenmesi gerekmektedir (Sarı, 2019).

Anoreksiya Nervoza Bozukluğunun Kuramsal Temellerle Açıklanması

Psikanalitik Yaklaşım

Anoreksiya Nervoza (AN), bir kişinin vücudunu aşırı derecede kontrol etme isteğiyle ortaya çıkan bir yeme bozukluğudur ve psikanalitik teori, bu davranışların kökenini çocuğun erken dönemlerindeki çatışmalara bağlamaktadır (Hekimoğlu vd., 2023). Freud'a göre, AN gibi sağlıklı davranışlar bastırılmış arzuların bir yansıması olabilir; birey, bilinçdışı bir seviyede yeme eylemini reddederek içsel çatışmalarını göstermektedir (Freud, 1910/2013). Melanie Klein, AN'nin oral dönemde yaşanan doyum eksikliğiyle ilişkili olduğunu belirtirken, bireyin "ağız yoluyla alma" davranışını reddetmesini anne figürüyle yaşadığı ambivalan ilişkilerle açıklamaktadır (Klein, 1948). Bu perspektife göre, birey, beslenme yoluyla anneden gelen sevgiyi de reddeder; bu bir tür kontrol kazanma biçimi olarak tanımlanmaktadır (Steiner, 2000). Jacques Lacan'ın yaklaşımı ise AN'yi öznenin Öteki'nin arzusu karşısındaki konumuyla açıklamaktadır. Birey, yemek yememeyi seçerek simgesel düzeni ve Öteki'nin talebini reddedilebilmektedir. (Lacan, 1975). Bu reddetme, Lacancı teoride "bedenin arzu nesnesi olarak sunulmasına karşı bir direniş" olarak görülmektedir. (Cosenza, 2018). Psikanalitik literatürde AN'nin, bireyin benliğini korumak için geliştirdiği bir savunma mekanizması olduğu fikri öne çıkmaktadır (Bruch, 1973). Bruch'a göre anoreksik birey, yaşadığı kimlik karmaşasını ve güçsüzlük duygusunu bedenini kontrol ederek dengelemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda beden, bireyin bilinçdışı iç dünyasının sahnesine dönüşür (Schmidt ve Treasure, 2006). Sonuç olarak, psikanalitik yaklaşım, AN'nin sadece davranışsal değil, bilinçdışı çatışmalar, gelişimsel gerilimler ve benlik örgütlenmesiyle bağlantılı derin bir içsel süreç olduğunu vurgulamaktadır.

Davranışçı Yaklaşım

Anoreksiya Nervoza Bozukluğunun Davranışçı Yaklaşımına İncelenmesi Anoreksiya Nervoza (AN), bireylerin kilo alma konusundaki yoğun korkularının, vücut ağırlığı ve şekli üzerine aşırı zihinsel uğraşlarının ve bu doğrultuda ortaya çıkan ciddi yeme kısıtlamalarının gözlemlendiği bir yeme bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Davranışçı kuram, AN'nin oluşumu ve sürdürülmesinde bireyin öğrenilmiş davranış kalıplarını ve bu davranışların çevresel pekiştiricilerle nasıl devam ettirildiğini açıklamada etkili bir çerçeve sunmaktadır (Bulut vd., 2017). Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), davranışçı yaklaşımın çağdaş bir uygulaması olarak, AN'de sıkça kullanılan ve etkinliği bilimsel çalışmalarla desteklenen bir tedavi modeli olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımda, bireyin kilo ve vücut algısına yönelik çarpıtılmış düşüncelerinin, yeme davranışları üzerindeki etkisi incelenmektedir. Garner ve Bemis'in ortaya koyduğu modele göre, bireylerin "ince olmak mutluluk ve

başarı getirir" şeklindeki şematik inançları, hem duygusal hem de davranışsal düzeyde bozukluklara yol açmaktadır (Bebek, 2016). BDT sürecinde ilk olarak bireyin işlevsel olmayan düşünce kalıplarının belirlenmesi ve bu düşüncelerin gerçekçi alternatiflerle yer değiştirmesi hedeflenmektedir. Örneğin, "kilolu olmak başarısızlık göstergesidir" gibi düşünceler, terapötik müdahalelerle sorgulanmakta ve bu düşüncelerin davranışsal yansımaları ele alınmaktadır (Aslan vd., 2016). Ayrıca, bireyin yemekle ilişkili kaçınma davranışları, aşamalı maruz bırakma teknikleriyle yeniden yapılandırılmaktadır. Bir vaka çalışmasında, ciddi düzeyde kilo kaybı yaşayan bir bireyde uygulanan on seanslık BDT süreci sonucunda, yeme davranışlarında olumlu gelişmeler gözlemlenmiş, bireyin kilo alma korkusunda anlamlı bir azalma kaydedilmiştir (Aslan vd., 2016). Bu bulgu, BDT'nin hem bireysel hem de grup terapileri içerisinde etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir. Ayrıca, AN tedavisinde sadece bireysel müdahaleler değil, aynı zamanda aile temelli terapiler de önem arz etmektedir. Ergen bireylerde uygulanan aile odaklı davranışçı müdahalelerin, özellikle ebeveynlerin tedavi sürecine aktif katılımı ile tedavi başarısını artırdığı bildirilmektedir (Bulut vd., 2017).

Nesne İlişkiler Yaklaşımı

Anoreksiya Nervoza (AN), nesne ilişkileri kuramı bağlamında, bireyin erken çocukluk döneminde bakım veren figürle yaşadığı içsel çatışmaların bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Bu kurama göre, özellikle anneye kurulan ilişkinin niteliği, bireyin benlik bütünlüğü ve duygusal regülasyonu üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Erbaş, 2015). Anoreksik bireylerde sıklıkla gözlenen yeme reddi, bilinçdışı düzeyde bakım verene, özellikle de anneye yönelik öfkenin ve bağımsızlaşma arzusunun dışavurumu olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2023). Bu bağlamda, birey yemek yemeyerek hem anneden gelen besleyici sevgiye hem de onun temsil ettiği baskılayıcı kontrol figürüne karşı direnç göstermektedir (Külekçi, 2023). Nesne ilişkileri kuramına göre bu durum, bireyin anneye kurduğu içsel nesne temsiliinin "nüfuz edici" ve ayırmaya izin vermeyen bir yapıda olmasıyla ilişkili olabilmektedir. (Yılmaz, 2023). Bu nedenle, AN'nin gelişiminde erken dönem duygusal deneyimlerin, içselleştirilmiş nesne temsillerinin ve bireyselleşme sürecindeki çatışmaların belirleyici olduğu söylenebilmektedir.

Anoreksiya Nervoza Bozukluğunun DSM V Sınıflandırması ve Tarihçesi

Anoreksiya nervoza (AN), bireyin beden algısında ciddi bozukluklar gösterdiği, yaşamı tehdit edebilen kompleks bir yeme bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. DSM-5'te bu bozukluk, belirgin tanı ölçütleri ile sınıflandırılmıştır (American Psychiatric Association, 2013). Türkiye'de yapılan araştırmalar, AN'nin klinik görünümü ve tedavi yaklaşımları konusunda önemli veriler sunmaktadır (Yücel vd., 2011).

DSM-5 Tanı Kriterleri

DSM-5, AN tanısı için üç temel kriter belirlemiştir (Koroğlu, 2014). İhtiyaçlara göre enerji alımını sınırlama davranışı: Bireyin yaşı, cinsiyeti, gelişim süreci ve fiziksel sağlık durumu bağlamında belirgin bir biçimde düşük vücut ağırlığı olarak tanımlanır. Bu, normalden daha az ya da çocuklar ve gençler için kabul edilen minimum seviyenin altında olabilmektedir (Altınel, 2018). Yoğun Kilo Alma Korkusu: Düşük vücut ağırlığına rağmen kilo almaya karşı patolojik korku (Türkçapar vd., 2015).

Beden Algısında Bozukluk: Bireyin kendini değerlendirirken vücut ağırlığına aşırı önem vermesi ve düşük kilonun ciddiyetini inkar etmesi (Özcan ve Akgül, 2020).

Alt Tipler

DSM-5, AN'yi iki alt tipe ayırmaktadır (Öztürk ve Uluşahin, 2018). Kısıtlayıcı tip: Tıkınırcasına yeme/çıkarma davranışı olmaksızın besin alımının kısıtlanması, Tıkınırcasına yeme/çıkarma tipi: Düzenli olarak tıkınırcasına yeme veya çıkarma davranışlarının görülmesi.

Tarihsel Gelişim

AN'nin klinik bir bozukluk olarak tanınması 19. yüzyıla dayanmaktadır. Sir William Gull'in 1873'te bu durumu açıklaması, modern psikiyatrinin AN'yi kavraması açısından önemli bir gelişme olmaktadır (Yücel vd., 2011). 20. yüzyılda psikanalitik kuramcılar, AN'nin altında yatan psikodinamik faktörleri vurgulamışlardır (Erbil & Karakuş, 2016). DSM sistemindeki gelişmelerle birlikte, AN tanı kriterleri de evrim geçirmiştir. Özellikle DSM-5'te amenore kriterinin kaldırılması, tanısallık yaklaşımında önemli bir değişiklik olarak kabul edilmektedir (Türkçapar vd., 2015).

Anoreksiya Nervoz Bozukluğunun Tedavisi

Anoreksiya Nervoz'a'nın (AN) tedavi süreci hem fiziksel hem de psikolojik yönleri kapsayan çok katmanlı bir müdahale planı gerekmektedir. Tedavinin başlangıcında genelde tıbbi stabilizasyon sağlanması hedeflenmektedir; bu, bireyin hayati işlevlerinin normale dönmesi amacıyla gerekirse hastaneye yatışla gerçekleştirilmektedir (Çöpür, 2019). Ancak, uzun vadeli başarı psikoterapi yöntemleriyle sağlanabilmektedir. Bu aşamada, Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), bireylerin beden algısına dair yanlış inançlarının yeniden gözden geçirilmesinde etkili olmaktadır (Dönmez ve Oral, 2021). Özellikle ergenlerde Aile Temelli Terapi (FT-AN), ebeveynleri sürece dahil ederek iyileşme motivasyonunu artırmaktadır (Kültür ve Akdemir, 2022). Ayrıca, beslenme danışmanlığı, bireylerin gıda ile olan ilişkilerini yeniden şekillendirmeleri açısından önemli bir destek sunmaktadır. Psikolojik tedavi olarak kullanılan ilaçlar ise, depresyon ya da anksiyete gibi diğer psikolojik rahatsızlıklar varsa, psikoterapi ile düşünülmektedir (Yılmaz ve Altıntaş, 2023). Bu sebeple, AN'nin tedavisinde bütünsel ve kişiye özel bir yaklaşım gerekmektedir.

Bilişsel Davranışçı Terapi

Anoreksiya nervoz (AN) tedavisinde, Beck'in bilişsel kuramını temel alan bilişsel davranışçı terapi (BDT), 1980'lerin başında genel bir yöntem olarak oluşturulmuştur. Ancak, son zamanlarda yeme bozuklukları psikopatolojisine dair artan bilimsel bulgular, BDT'nin "geliştirilmiş" (BDT-G) olarak adlandırılan özel bir versiyonunun ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Fairburn, 2008). Bu yöntem, ayaktan tedavi ile yatarak tedavi arasındaki tüm yeme bozukluğu durumlarını kapsayacak şekilde planlanmaktadır. Bilişsel-davranışçı tedavi yaklaşımı doğrultusunda, anoreksiya nervoz için özel olarak tasarlanmış BDT uygulamaları esasen: Bozukluğun mevcut belirtileri, Belirtilerin yönetimi için gerekli davranışsal stratejilere odaklanırken; Etkileyen faktörler ikincil düzeyde dikkate alınmaktadır (Murphy vd., 2010). Bilişsel davranış modeli, anoreksiya nervoz oluşumunda zararlı düşüncelerin (beden algısı, kilo ve yiyecekler hakkında yanlış inançlar) ve davranışsal

etmenlerin (kalori azaltma, aşırı spor yapma gibi telafi edici hareketler) birbirleriyle nasıl etkileştiğini göstermektedir. Bu model, Anoreksiya nervoz başlangıcında yanlış düşüncelerin önemli olduğunu ve nüks eden bozukluğun devamında telafi edici davranışların rol oynadığını ileri sürmektedir (Karaaziz ve Ceylan, 2024). Bilişsel Davranışçı Terapi'nin (BDT) ana hedeflerinden biri, insanların beden algısı, kilosu ve beslenmesi ile ilgili yanlış düşüncelerini düzeltmektedir. Araştırmalar, antidepresanların anoreksiya nervoz tedavisinde %50-75 oranında iyileşme sağladığını ve depresyon ve anksiyete gibi sorunlarda belirgin etkiler yarattığını göstermektedir. Ancak, sadece ilaçların yeterli olmadığı ve en iyi sonuçlar için Bilişsel davranışçı terapi ile bir araya getirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Sarı, 2019).

Bilişsel Davranışçı Terapi Tarihi

Bilişsel Davranışçı Terapi, davranışsal teorilerin üzerine inşa edilen ve bilişsel unsurlarla geliştirilen bir psikoterapi yöntemi olarak tanımlanmaktadır. 20. yüzyılın ilk yıllarında, özellikle Watson ve Skinner gibi öncü isimlerin katkılarıyla, davranışçı teoriler psikolojide önemli bir konuma geldiği söylenebilmektedir. Sonrasında, 1950'lerde Joseph Wolpe'nin sistematik duyarısızlaştırma yönteminin uygulanmaya başlamasıyla, bu yaklaşım terapötik alanlarda kullanılmaya başlamıştır (Rasyonel Psikoloji, 2019). 1960'larda Aaron T. Beck, depresyona yönelik yaptığı klinik çalışmalar sonucunda bireylerin otomatik düşüncelerinin zihinsel sağlıklarını etkilediğini gözlemledi ve böylece bilişsel terapinin temellerini attığı söylenebilmektedir. (Süler, 2017). Beck'in metodu, bireylerin düşünce kalıplarının davranışlarıyla olan ilişkisini inceleyerek terapi sürecini yeniden şekillendirmiştir (Çetinkaya ve Köse, 2021). Bilişsel ve davranışsal ilkelerin birleşiminden oluşan BDT, zamanla depresyon, anksiyete bozuklukları ve travma sonrası stres bozukluğu gibi pek çok psikopatolojide etkinliği kanıtlanmış bir yöntem haline gelmektedir. (Beck, 1967; Çetinkaya ve Köse, 2021).

Anoreksiya Nervoz Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Terapi

Anoreksiya Nervoz (AN), bireyin kilo almaktan aşırı korkması, beden algısında bozulma ve aşırı zayıflıkla kendini gösteren bir yeme bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), AN'nin tedavisinde bireyin işlevsiz düşünce kalıplarını tanımasına ve bunları yeniden yapılandırmasına yardımcı olan etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Bulut vd., 2017). BDT uygulamaları, bireyin yemek, kilo ve beden algısıyla ilişkili otomatik düşüncelerini tespit ederek bu inançların altında yatan bilişsel çarpıtmaların düzeltilmesini hedeflemektedir (Şentürk, 2019). Bir olgu çalışmasında, AN hastasında BDT uygulamaları sonucunda yeme davranışlarının düzeldiği ve beden algısında olumlu değişiklikler gözlemlendiği bildirilmektedir (Güven vd., 2020). Özellikle geliştirilmiş BDT modelleri, AN'ye özgü katı düşünce kalıplarını esnetmeye yönelik teknikler içermekte ve bireyin duygusal düzenleme becerilerini desteklemektedir (*Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research*, 2021). Ayrıca, terapi sürecinde danışanın içsel motivasyonunun artırılması, tedaviye uyumun ve sürdürümün sağlanmasında önemli rol oynamaktadır (*Anoreksiya Nervoz Fenomeni*, 2019). Bu bağlamda, BDT hem bireyin psikolojik esnekliğini artırmakta hem de hastalığın nüks etme olasılığını azaltmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Deneysel bir çalışma yapılmamış ve veri toplama aracı kullanılmamıştır. Literatür taraması, belirli bir konuya ilişkin bilimsel yayınların sistematik bir şekilde incelenmesi sürecidir. Çalışmada, Google Akademik ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Tez Veri Tabanı gibi güvenilir veri tabanlarından, Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlanan araştırma ve derleme makaleleri incelenmiştir. Bu makalelere anahtar kelimeler aracılığıyla ulaşılmış ve yalnızca özetleri ve tam metinleri değerlendirilen eserler dahil edilmiştir.

Literatür taraması sürecinde, başlıklarda geçen anahtar kelimelere dayalı basit bir algoritma kullanılarak makalelerin tutarlılığı sağlanmıştır. Bu algoritma, tarama sürecinin sistematik ve kapsamlı olmasına yardımcı olmuştur. Tarama, belirli bir zaman diliminde yayımlanmış makalelerle sınırlı tutulmuş, ancak farklı yıllara ait önemli çalışmalar da göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen makaleler, içerik analizi yapabilmek amacıyla temalarına göre sınıflandırılmıştır.

Araştırmanın bilimsel geçerliliğini sağlamak için, literatür taramasının şeffaf ve sistematik bir şekilde yapılması önemlidir. Bu çalışmada, yalnızca akademik camiada güvenilirliği kabul edilen kaynaklara yer verilmiş ve kullanılan yöntemler açıkça belirtilmiştir. Böylece, literatür taraması sürecinin doğruluğu ve güvenilirliği artırılmış, araştırmanın genel geçerliliği güçlendirilmiştir.

Bulgular

Literatürde yapılan incelemeler, bilişsel davranışçı terapisinin (BDT), anoreksiya nervoza (AN) tedavisinde semptomların hafifletilmesinde etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır. BDT'nin temel yaklaşımı, bireyin bozulmuş düşünce kalıplarını ve olumsuz bilişsel çarpıtmalarını değiştirmeye odaklanmaktadır. Bu terapi modeli, sadece kilo alma korkusunu değil, aynı zamanda mükemmeliyetçilik, düşük benlik saygısı ve işlevsel olmayan yeme tutumları gibi temel psikopatolojik yapıları hedef alarak geniş bir tedavi alanı sunmaktadır (Fairburn ve Cooper, 2014; Murphy vd., 2010).

Fairburn ve Cooper (2014) tarafından geliştirilen transdiagnostik model, BDT'nin anoreksiya nervoza tedavisinde yalnızca semptomları hafifletmekle kalmayıp, aynı zamanda psikolojik iyilik halini artıran bir yaklaşım olduğunu göstermektedir. Bu modelin, AN'nin temel psikopatolojik özelliklerini hedef alması, tedavi sürecinde elde edilen başarılı sonuçları açıklamaktadır. Özellikle, bilişsel çarpıtmaların yeniden yapılandırılması ve işlevsel olmayan düşünce kalıplarının düzeltilmesi, tedaviye yönelik pozitif etkiler sağlamaktadır (Murphy vd., 2010; Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research, 2021).

Türkiye'de yapılan bazı çalışmalar da BDT'nin AN tedavisindeki etkinliğini desteklemektedir. Ceylan ve Karaaziz (2024), BDT uygulanan bir bireyin tedavi sürecinde beden algısına yönelik olumsuz inançlarının değiştiğini ve kilo alma sürecine daha olumlu yaklaştığını belirtmektedir. Benzer şekilde, Özcan ve Akgül (2020) çalışmasında, BDT sürecinde bireylerin yeme davranışlarında düzenleme sağladığını, kilo alımını desteklediğini ve psikoeğitimle birlikte motivasyon artışı sağlandığını ifade etmektedir.

Korkmaz (2024), BDT'nin bireylerin olumsuz otomatik düşüncelerini fark etmelerini ve bunları daha işlevsel düşüncelerle değiştirmelerini sağladığını belirtmektedir. Bu süreç, AN'ye eşlik eden duygusal bozuklukların (anksiyete ve depresyon gibi) azalmasına katkı sağlamaktadır. BDT, aynı zamanda grup terapileri bağlamında da etkili bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Okumuş ve Deveci (2019), grup psikoterapisinde BDT ilkelerinin uygulanmasının bireylerin sosyal ilişkilerini güçlendirdiğini, tedaviye uyumlarını artırdığını ve duygusal regülasyon becerilerini geliştirdiğini vurgulamaktadır.

Bilişsel davranışçı terapisinin AN tedavisindeki etkinliğini destekleyen bir başka bulgu, bu terapisinin bireylerde sağlıklı yeme davranışlarını teşvik etmesidir. Oğur ve Taşkale (2021) tarafından yapılan bir incelemede, BDT'nin bulimia nervoza tedavisindeki etkileri ele alınmış ve benzer şekilde anoreksiya nervoza tedavisinde de bilişsel çarpıtmaların düzeltilmesinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle, yeme bozukluklarının tedavisinde kullanılan izleme formları ve düşünce kayıtları gibi araçlar, bireylerin yeme davranışlarını düzenlemeleri açısından etkili bulunmuştur (Korkmaz, 2024).

Sonuç olarak, literatürdeki bulgular, BDT'nin anoreksiya nervoza tedavisinde semptomları azaltmada ve psikolojik iyilik halini artırmada önemli bir tedavi yöntemi olduğunu göstermektedir. Hem bireysel hem de grup temelli uygulamalarda, BDT'nin bilişsel çarpıtmaların yeniden yapılandırılması ve işlevsel davranışların kazandırılması yoluyla tedaviye önemli katkılar sunduğu ve uzun vadeli iyileşme sağladığı vurgulanmaktadır (Kaya vd., 2003; Murphy vd., 2010; Okumuş ve Deveci, 2019). Bu bulgular, BDT'nin anoreksiya nervoza tedavisindeki etkinliğini desteklemekte ve gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutmaktadır.

Tartışma

Bu derlemenin bulguları, bilişsel davranışçı terapisinin (BDT) anoreksiya nervoza (AN) tedavisindeki etkinliğini açıkça ortaya koymaktadır. Literatür, BDT'nin yeme davranışlarını, beden algısını ve kilo alma ile ilgili bilişsel çarpıtmaları değiştirmedeki işlevselliğini vurgulamaktadır (Fairburn ve Cooper, 2014; Murphy vd., 2010). BDT'nin temelinde yer alan bilişsel yeniden yapılandırma süreci, bireylerin olumsuz otomatik düşüncelerini fark etmelerine ve daha sağlıklı, gerçekçi düşünceler geliştirmelerine olanak sağlamaktadır (Korkmaz, 2024). Ancak, bu tedavi yönteminin sadece semptom azaltımı sağlamakta kalmayıp, aynı zamanda bireylerin terapötik süreçte içgörü kazanmalarına ve benlik algılarında önemli değişiklikler yaşamasına da katkı sağladığı görülmektedir.

Yapılan incelemeler, BDT'nin sadece semptomlara odaklanmakla kalmayıp, bireylerin psikolojik ve duygusal düzeyde de iyileşmelerine katkı sağladığını göstermektedir. Örneğin, Ceylan ve Karaaziz (2024), BDT uygulanan bir olguda, beden algısındaki olumsuz inançların değiştiğini ve bireyin yemek yeme davranışına karşı geliştirdiği dirençte azalma gözlemlendiğini ifade etmektedir. Buna karşın, Özcan ve Akgül (2020) de terapi sürecinde bireylerin sadece kilo alma sürecinde değil, aynı zamanda benlik saygısı, duygusal denge ve motivasyon gibi psikolojik faktörlerde de olumlu değişiklikler yaşadığını belirtmektedir. Bu bulgular, BDT'nin sadece yeme bozukluklarının fiziksel semptomlarını

hedeflemekle kalmayıp, aynı zamanda bireylerin psikolojik sağlığını güçlendiren bir terapi yaklaşımı sunduğunu göstermektedir.

Türkiye'deki araştırmalar, BDT'nin kültürel bağlamda da başarılı bir şekilde uygulanabildiğini ve etkili sonuçlar verdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, yeme bozukluklarıyla mücadelede kültürel faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Ancak, uygulamanın sınırlamaları da bulunmaktadır. Birçok çalışmanın küçük örneklem grupları ve niteliksel analizlere dayandığı gözlemlenmiştir (Kaya vd., 2003). Bu durum, tedavi sürecinin farklı popülasyonlarda nasıl işlediği konusunda daha geniş genellemeler yapmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca, uzun dönemli tedavi sonuçları hakkında sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır (Murphy vd., 2010). Bu noktada, daha geniş örneklerle yapılacak niceliksel araştırmalar, tedavi sürecinin sürdürülebilirliği ve uzun vadeli etkilerine dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmesine olanak tanıyacaktır.

Sonuç olarak, BDT, anoreksiya nervoza tedavisinde önemli ve etkili bir terapi seçeneği olarak kabul edilmektedir. Ancak, tedavinin uzun vadeli etkilerini ve farklı bireysel özelliklere sahip popülasyonlar üzerindeki etkilerini anlamak adına daha kapsamlı ve uzun süreli çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. BDT'nin klinik uygulamalarının iyileştirilmesi ve bireysel farklılıkların göz önünde bulundurulması, tedavi sürecinin etkinliğini artırabilir. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmalar, bilişsel davranışçı terapinin farklı kültürel bağlamlarda nasıl uygulanabileceğine ve bireylerin tedaviye uyum süreçlerinin nasıl iyileştirilebileceğine dair daha fazla bilgi sunmaktadır.

Sonuç

Bu derlemede anoreksiya nervoza (AN) tedavisinde bilişsel davranışçı terapinin (BDT) etkinliği incelenmiş ve bu terapötik yaklaşımın semptomatik iyileşme, psikolojik süreçler ve davranışsal değişiklikler üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Literatür taramaları, BDT'nin, AN tedavisinde sadece fiziksel semptomları azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin psikolojik iyileşme süreçlerine de katkı sunduğunu göstermektedir (Murphy et al., 2010; Korkmaz, 2024). BDT'nin, özellikle bireylerin beden imgesindeki bozulmalar ve yeme davranışlarındaki düzensizliklerin düzeltilmesinde etkili olduğu, bu tedavi yönteminin bireylerin olumlu düşünce kalıplarını kazanmalarına zemin hazırladığı vurgulanmaktadır.

Beyanname

Etik Onay ve Katılma İzni

Uygulanamaz.

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

MK çalışmanın tasarımını oluşturmuş ve süpervizyonu gerçekleştirmiştir. BA, literatür taraması, veri toplama, veri analizi, yorumlama ve kritik revizyon aşamalarını yürütmüştür.

Kaynaklar

- Akça, S. Ö., Turan, A. P., Akbulut, E. Ç., & Baloğlu, C. (2023). *Anoreksiya nervoza olgusunda sorularla hemşirelik bakımı*. YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 4(1), 74-82.
- Altınel, Ş. (2018). Kadınlarda yeme bozuklukları belirtilerinin algılanan ebeveynlik biçimleri, duygu düzenleme gücü, psikolojik iyi oluş ve yeme tutumları ile ilişkileri (Master's thesis, Maltepe University, Turkey).
- Arıca, S., Arıca, V., Arı, M., & Özer, C. (2011). *Adolesanda yeme bozuklukları*. The Medical Journal of Mustafa Kemal University, 2(5).
- Artıran, M., Çavuş, C., & Yavuz, B. (2019, October 14). Bilişsel davranışçı terapi. *Rasyonel Psikoloji*, 1-5.
- Aslan, S., Gürbüz, M., & Vural, S. (2016). Cognitive behavioral psychotherapy of a severe anorexia nervosa case. *Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapies and Research*, 5(2), 94-103.
- Aytaç, H. M., & Hocaoglu, Ç. (2016). *Bulimiya nervoza ile birlikte yaşamak: Bir vaka sunumu*. Journal of Mood Disorders (JMOOD), 6(3), 158-163.
- Bebek, H. (2016). Yeme bozukluğu/anoreksiya ve bilişsel davranışçı terapisi. *TavsiyeEdiyor.com*, 1-6.
- Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects*. University of Pennsylvania Press.
- Bulut, N. S., Yorguner Küpeli, N., Çarkaxhiu Bulut, G., & Topçuoğlu, V. (2017). Anoreksiya nervoza'da psikososyal tedaviler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(3), 329-345.
- Baker, J. H., Schaumberg, K., & Munn-Chernoff, M. A. (2017). *Genetics of anorexia nervosa*. Current Psychiatry Reports, 19, 1-8.
- Ceylan, C., & Karaaziz, M. (2024). *Anoreksiya nervozanın bilişsel davranışçı terapi yaklaşımı ile tedavisi: Olgusu sunumu*. EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES, 11(38), 32-39.
- Çetinkaya, R., & Köse, S. (2021). Bilişsel davranışçı psikoterapi: Bir derleme çalışması. *Academia.edu*, 1-6.
- Çengel Kültür, S., & Akdemir, D. (2022). Ergenlerde anoreksiya nervoza tedavisinde aile temelli terapinin etkisi: Derleme. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 25(1), 65-74.
- Cosenza, D. (2018). Anoreksiya nervozada sessizlik ve ses. *İstanbul Freudcu Psikanaliz Derneği*, 1-5.
- Çöpür, M. (2019). Anoreksiya nervoza ve bulimiya nervozanın klinik özellikleri ve tedavi yaklaşımları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(2), 220-233.
- Dalle Grave, R., Calugi, S., Conti, M., Doll, H. A., & Fairburn, C. G. (2020). Effectiveness of intensive cognitive behavioral therapy in adolescents and adults with anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorders*, 53(9), 1428-1438.

- Demir, E. C., Ünal, E., & Gençöz, T. (2023). *Anoreksiya nervoza tarihinin psikanalitik perspektiften değerlendirilmesi*. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 10(3), 428-444.
- Dönmez, Y. E., & Oral, E. T. (2021). Yeme bozukluklarında bilişsel davranışçı terapiler: Güncel yaklaşım. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 32(3), 225-235.
- Erbaş, S. (2015). Yeme tutumlarının nesne ilişkileri kuramı çerçevesinde incelenmesi (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi). *Hacettepe Üniversitesi Açık Erişim*.
- Erbil, N., & Karakuş, Ö. (2016). Yeme bozukluklarında aile terapisi yaklaşımları. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(3), 189-198.
- ERTAN, T. (2008). *Yeme bozukluklarında görülen aile yapısı özellikleri; Aile ortamında fertlerin birbirlerini etkileyiş özellikleri*. Türkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics, 1(1), 17-20.
- Ersoy, G. (1991). *Yeme davranışı bozuklukları anoreksia ve bulimia nervoza*. Beslenme ve Diyet Dergisi, 20(1), 95-106.
- Fairburn, C. G., Cooper, Z., & Shafran, R. (2003). Cognitive behavior therapy for eating disorders: A "transdiagnostic" theory and treatment. *Behaviour Research and Therapy*, 41(5), 509-528.
- Fairburn, C. G. (2008). *Cognitive behavior therapy and eating disorders*. Guilford Press.
- Fairburn, C. G., & Cooper, Z. (2014). *Eating disorders: A transdiagnostic protocol*.
- Freud, S. (2013). *Three essays on the theory of sexuality* (Orijinal basım: 1910). Basic Books.
- Genders, K., Beumont, P. J. V., & Touyz, S. (2018). Cognitive-behavioral therapy for anorexia nervosa: A review of the evidence. *International Journal of Eating Disorders*, 51(7), 803-809.
- Güven, N., Özlü, T., Kenger, E. B., Tümer, H., & Ergün, C. (2020). Anoreksiya nervoza ve tıknırcasına yeme bozukluğunu bir yıl ara ile yaşamak; olgu sunumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 279-281.
- Gündoğdu, T., & Tek, N. A. (2019). *Anoreksiya Nervoza Hastalarında Enerji Harcamasının Belirlenmesinde Kullanılan Güncel Yöntemler*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(3), 320-326.
- Gümüş, Ç., & Alver, E. (2020). *Toplum sağlığının korunması bağlamında bir sosyal sorumluluk ve bilinçlendirme kampanyası: Anoreksiya nervoza fenomeni*. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 8(23), 365-381.
- Haspolat, Y. K., Ünal, E., & Yıldırım, R. (2021). Anoreksiya nervoza ve bulimiya nervoza. *Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 5(2), 14-25.
- HEKİMSOY, Z. (2009). *Anoreksiya nervoza-I: Epidemiyoloji, klinik özellikler ve tanı*. Türkiye Klinikleri Endocrinology-Special Topics, 2(3), 7-13.
- Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research. (2021). Yeme bozukluklarında geliştirilmiş bilişsel davranışçı terapi. *Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research*. 1-6.
- Klein, M. (1948). On the theory of anxiety and guilt. *International Journal of Psychoanalysis*, 29, 1-24.
- Kaya, B., Yiğittürk, D., & Yalvaç, H. D. (2003). *Anoreksiya nervoza tanılı iki kız kardeş: Olgu sunumu*. Klinik Psikiyatri, 6(1), 56-61.
- KORKMAZ, U. (2024). *Yeme bozukluklarında bilişsel davranışçı terapi uygulaması*. Türkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics, 17(3), 45-53.
- Köroğlu, E. (2014). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı*. HYB Yayıncılık.
- Lacan, J. (1975). *The seminar of Jacques Lacan, Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis*. Norton.
- Murphy, R., Straebl, S., Cooper, Z., & Fairburn, C. G. (2010). *Cognitive behavioral therapy for eating disorders*. Psychiatric Clinics, 33(3), 611-627.
- Oğur, M., & Taşkale, N. (2021). Yeme bozukluklarında geliştirilmiş bilişsel davranışçı terapi: Bulimiya nervoza üzerine bir gözden geçirme. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 58-65.
- Okumuş, F. E. E., & Deveci, E. (2019). Yeme bozukluklarında grup psikoterapileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(3), 338-350.
- Özcan, H., & Akgül, S. (2020). Yeme bozukluklarında bilişsel davranışçı terapi uygulamaları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35(85), 45-62.
- Öztürk, M. O., & Uluşahin, A. (2018). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (15. baskı). Nobel Tıp Kitabevleri.
- Sarı, S. A. (2019). Bölüm 44. P. D. E. Akpınar (Ed.), *Aile hekimliğinde güncel yaklaşımlar* içinde (s. 1447). Nobel Kitap Evi.
- Schmidt, U., & Treasure, J. (2006). Anorexia nervosa: Valued and visible. *European Eating Disorders Review*, 14(5), 289-295.
- Steiner, J. (2000). *Psychic retreats: Pathological organizations in psychotic, neurotic, and borderline patients*. Routledge.
- Süler, Ö. (2017). Bilişsel davranışçı terapi kullanılarak yapılan araştırma incelemesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 7(48), 1-15.
- Türkçapar, M. H., Sargın, A. E., & Örsel, S. (2015). DSM-5'te yeme bozuklukları: Yenilikler ve tartışmalar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(3), 231-242.
- Thompson, J. K., & Stice, E. (2001). *Thin-ideal internalization: Mounting evidence for a new risk factor for body-image disturbance and eating pathology*. Current Directions in Psychological Science, 10(5), 181-183.
- Toker, D. E., & Hocaoglu, Ç. (2009). *Yeme bozuklukları ve aile yapısı: Bir gözden geçirme*. Düşünen Adam, 22(1-4), 36-42.
- Tunçtürk, M., & Tanıdır, C. (2020). *Ergenlerde anoreksiya nervoza*. Türkiye Klinikleri Child Psychiatry-Special Topics, 6(1), 26-32.
- Van den Berg, P., Adair, C. E., & Luntamo, M. (2014). Cognitive-behavioral therapy for anorexia nervosa in an inpatient setting: A systematic review. *Psychiatry Research*, 215(1), 1-12.
- Yılmaz, B. (2023). Bir yeme sorunsalı: "Kemiklerine Kadar" (To the Bone) filminin nesne ilişkileri kuramı bağlamında analizi. *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 1-15.
- Yılmaz, R., & Altıntaş, E. (2023). Anoreksiya nervoza ve tedavisinde psikofarmakolojik yaklaşımlar. *Klinik ve Deneysel Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 18-24.
- Yücel, B., Kora, K., & Özmen, E. (2011). Anoreksiya nervoza: Tarihsel gelişim ve güncel tedavi yaklaşımları. *Klinik Psikiyatri*, 14(4), 223-234.
- Zilifli, Y., & Karaaziz, M. (2023). Yeme bozukluğu olan bireylerde bilişsel davranışçı terapinin kullanılması üzerine bir derleme. *Klinik Psikoloji ve Psikiyatri Dergisi*, 10(2), 105-11

CASE REPORT / OLGU SUNUMU

A Case Report on Cognitive Behavioral Therapy for Avoidant Anxiety Disorder

Çekingen Kaygı Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Terapi Üzerine Olgu Sunumu

Melis Nur Öter¹, Meryem Karaaziz²

Abstract:

The purpose of this case report is to describe a Cognitive Behavioral Therapy (CBT)-based intervention for a patient diagnosed with avoidant personality disorder and to examine its effects on the individual's social functioning and anxiety levels. This study was conducted using DSM-5 diagnostic criteria. The client, who exhibited symptoms, was a 37-year-old man. The sessions were organized in accordance with the cognitive behavioral therapy school. The client described long-standing problems as excessive anxiety when interacting with people, hesitation to be seen in public, avoiding meeting new people, and fear of negative evaluation. When faced with speaking in a group or with friends, he avoids speaking due to cognitive distortions that predict inadequacy or inaccuracy. The client stated that he had previously seen a psychologist, but after a period of interruption, he decided to seek therapy again due to spontaneous speech problems. In the first stage, the client was informed about cognitive behavioral therapy, informed about the process, and provided psychoeducation regarding the nature of the therapy. Subsequently, the therapeutic relationship with the client was developed. At the beginning of the therapy process, a cognitive assessment was conducted, identifying the client's automatic thoughts and core beliefs. Following the initial phase, behavioral studies were conducted, and appropriate models were used. Cognitive behavioral therapy yielded significant gains in addressing the client's feelings of worthlessness, hypersensitivity to criticism, feelings of inadequacy, fear of rejection, fear of ridicule and humiliation, hopelessness, and loneliness.

Keywords: Avoidant Personality Disorder, Case Report, Cognitive Behavioral Therapy.

¹BSc., Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN Cyprus, E-mail: melisnuroter@icloud.com, Orcid Id: 0009-0006-0509-8301

²Assoc. Prof., Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN Cyprus, E-mail: meryem.karaaziz@neu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-0085-612X

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Melis Nur Öter, Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia, TRN Cyprus, E-mail: melisnuroter@icloud.com, Orcid Id: 0009-0006-0509-8301

Date of Received/Geliş Tarihi: 22.05.2025, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 17.07.2025, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 28.07.2025, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.08.2025

Citing/Referans Gösterimi: Öter, M. N. & Karaaziz, M. (2025). A Case Report on Cognitive Behavioral Therapy for Avoidant Anxiety Disorder, *European Archives of Social Sciences*, 2(2), 132-138

© 2025 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Bu olgu sunumunun gayesi, Çekingen Kişilik Bozukluğu tanısı konmuş bir kişiye yönelik gerçekleştirilen Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) temelli müdahale sürecini açıklamak ve bu sürecin bireyin sosyal işlevselliği ile kaygı seviyesine olan etkilerini incelemektir. Bu çalışma, DSM-5 tanı kriterleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Belirtileri taşıyan danışan 37 yaşında bir erkektir. Seanslar, bilişsel davranışçı terapi ekolüne uygun olarak düzenlenmiştir. Danışan, uzun zamandır yaşadığı sorunları insanlarla iletişim kurarken aşırı kaygı, topluluk içinde görünmekten çekinme, yeni insanlarla tanışmaktan kaçınma ve olumsuz değerlendirilme korkusu olarak ifade etmiştir. Bir topluluk veya arkadaş ortamında söz alma durumu söz konusu olduğunda, konuşmasının yetersiz veya yanlış olacağına dair bilişsel çarpıtmaları nedeniyle konuşmaktan kaçınmaktadır. Danışan, daha önce bir psikologla görüşme tecrübesinin olduğunu, ancak bir süre ara verdikten sonra kendiliğinden ortaya çıkan konuşma atağı sorunları nedeniyle tekrar terapi almaya karar verdiğini iletmiştir. İlk aşamada danışana bilişsel davranışçı terapi hakkında bilgi verilmiş; sürecin nasıl ilerleyeceğiyle ilgili bilgilendirmeler yapılmış ve terapinin durumuna dair psikoeğitim sağlanmıştır. Sonrasında danışan ile terapötik ilişkinin gelişimi sağlanmıştır. Terapinin seyrine başlarken bilişsel perspektiften bir değerlendirme yapılmış; danışanın otomatikleşen düşünceleri ve temel inançları belirlenmiştir. İlk aşamanın ardından davranışlar üzerinde çalışılmış ve davranışa uygun modeller kullanılmıştır. Bilişsel davranışçı terapi yöntemiyle, danışanda oluşan değersizlik hissi, eleştiriye karşı aşırı hassasiyet, yetersizlik duygusu, reddedilme korkusu, alay edilme ve rezil olma korkusu, umutsuzluk ve yalnızlık gibi duygular üzerinde anlamlı kazanımlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çekingen Kişilik Bozukluğu, Olgu Sunumu, Bilişsel Davranışçı Terapi.

Giriş

Çekingen Kaygı Bozukluğu, bireylerin sosyal ortamlarda eleştirilme, reddedilme veya küçük düşürülme korkusu nedeniyle sosyal etkileşimlerden kaçınmasıyla tanımlanan ciddi bir psikiyatrik rahatsızlıktır (American Psychiatric Association [APA], 2013). Bu bozukluk, yalnızca sosyal ortamda huzursuzluk yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin akademik, mesleki ve kişisel yaşamlarında da belirgin bir işlevsellik kaybına yol açmaktadır. Çekingen kaygı bozukluğu yaşayan kişiler sıklıkla düşük öz güven, yoğun bir yetersizlik hissi ve olumsuz sosyal beklentiler geliştirmektedirler (Millon, 2011). Bu bozukluğun ortaya çıkışında genetik yatkınlık, erken dönem deneyimleri, olumsuz ebeveynlik yaklaşımları ve bireyin sosyal becerilerindeki eksiklikler gibi bir çok etmenin etkili olduğu düşünülmektedir (Kagan, 1994; Rettew, 2000). Özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde yaşanan sosyal dışlanma veya eleştirilme deneyimlerinin, çekingenlik kaygısı belirtilerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.

Çekingen kişilik bozukluğuna sahip bireylerin toplumdaki yaygınlığı, araştırmalara göre %7 ile %13 arasında değişmektedir (Kessler et al., 2005). Türkiye’de ise bu oran %8,1 olarak tespit edilmiştir (Kılıç, 1998). Kadınlarda erkeklerle kıyasla biraz daha sık görülmesine rağmen, erkeklerde bu bozukluk daha belirgin işlev kaybına yol açabilmektedir (Fehm et al., 2005). Genellikle ergenlik döneminde belirtiler göstermeye başlar ve ilk semptomların görüldüğü yaş ortalaması 13 ile 15 arasındadır (Beesdo et al., 2007). Çekingen Kişilik Bozukluğu sıklıkla depresyon ve diğer anksiyete bozuklukları ile yüksek düzeyde eş zamanlılık göstermektedir (Grant et al., 2005). Kültürel faktörlerin de bu bozukluğun yaygınlık oranlarını etkileyebileceği görülmektedir; bireyci toplumlarda çekingenlik genellikle daha sorunlu bir durum olarak değerlendirirken, kolektivist toplumlarda bu özellik daha tolere edilebilir bir durum olarak algılanabilir (Heinrichs et al., 2006).

Çekingen Kişilik Bozukluğu, toplumsal yetersizlik duyguları, eleştirilme ve reddedilme korkusu nedeniyle kişilerarası ilişkilerden kaçınma eğilimiyle karakterize,

kronik ve yaygın bir işlevsellik bozukluğudur (APA, 2013). Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), bu bozukluğun tedavisinde en yaygın kullanılan ve etkinliği ampirik olarak desteklenen psikoterapi yöntemlerinden biridir. BDT, Çekingen Kişilik Bozukluğu olan bireylerin işlevsel olmayan temel inançlarını, olumsuz otomatik düşüncelerini ve kaçınmacı davranış örüntülerini hedef alarak bilişsel yeniden yapılandırma ve davranışsal müdahale teknikleriyle semptomların azaltılmasını amaçlamaktadır (Beck, 2011; Alden & Taylor, 2004). Özellikle sosyal ortamlarda yaşanan kaygı, yetersizlik ve değersizlik temelli düşüncelerin sorgulanması, kanıtlarla test edilmesi ve güvenlik davranışlarının azaltılarak kişinin sosyal işlevselliğinin artırılması sürecinde BDT, yapılandırılmış ve hedef odaklı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu bağlamda, çekingen kişilik bozukluğunun tedavisinde BDT’nin bilişsel model ve tekniklerine dayalı müdahaleler, hem semptomatik iyileşme hem de kişilerarası işlevsellikte artış açısından etkili sonuçlar vermektedir.

Çekingen kaygı bozukluğunun etiyolojisi, biyolojik, psikolojik ve çevresel etkenlerin etkileşimiyle şekillendiği anlaşılmaktadır (Stein and Stein, 2008). Genetik araştırmalar Çekingen Kişilik Bozukluğu kalıtsal bir bileşen taşıdığını ve birinci derece akrabalar arasında bu bozukluğa yakalanma riskinin arttığını göstermektedir (Stein et al., 1998). Beyinde amigdala gibi korku ve tehdit algısıyla ilişkili bölgelerdeki artmış aktivitenin Çekingen Kişilik Bozukluğu belirtilerinin ortaya çıkmasında önemli bir rolü olduğu tespit edilmiştir (Phan et al., 2006). Ayrıca, nörotransmitter düzeyinde serotonerjik ve dopaminerjik sistemlerdeki düzensizliklerin de bu bozuklukla ilişkili olduğu bildirilmiştir (Schneier et al., 2000). Psikososyal faktörler de bu durum üzerinde etkili bir rol oynamaktadır. Ailede aşırı koruyucu veya eleştirel tutumlar, sosyal ortamlardaki olumsuz deneyimler ve utandırıcı durumlar, çekingen davranışların gelişmesine zemin hazırlayabilir (Rapee and Spence, 2004). Bunun yanı sıra, çocukluk döneminde sosyal becerilerin yeterince gelişmemiş olması ve sosyal reddedilme deneyimleri de risk faktörlerini artırmaktadır (Aderka et al., 2009). Bilişsel

kuramlara göre, bireyler sosyal durumlarda kendilerini aşırı derecede eleştirir ve olumsuz sosyal sonuçlara ilişkin abartılı beklentiler taşırlar (Clark and Wells, 1995).

Çekingenlik kaygı bozukluğu, bireyin akademik, mesleki ve sosyal işlevselliği üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratabilir (Stein ve Stein, 2008). Sosyal ortamlardan kaçınma, eğitim hayatında sınıfta söz alma veya sunum yapma gibi durumlarda başarısızlıklara yol açabilir (Beidel ve diğ., 2007). Mesleki açıdan ise, iş görüşmeleri, ekip çalışmaları ve müşteri ilişkileri gibi sosyal beceriler gerektiren görevlerde zorluklar yaşanabilir. Bu durum, düşük istihdam oranlarına ve kariyer gelişiminde kısıtlamalara sebep olabilir (Magee ve diğ., 1996).

Çekingen kaygı bozukluğunun tedavisinde en etkili psikoterapi yöntemlerinden biri olarak Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) öne çıkmaktadır. BDT, bireyin olumsuz otomatik düşüncelerini tanımasına yardımcı olur, bu düşünceleri daha gerçekçi olanlarla değiştirmesine olanak tanır ve kaçınma davranışlarıyla başa çıkma becerilerini geliştirmeye odaklanır (Hofmann ve Otto, 2008). Araştırmalar, BDT'nin Çekingen Kaygı Bozukluğu belirtilerinde anlamlı azalmalar sağladığını ve bireylerin sosyal işlevselliğinde belirgin iyileşmelere yol açtığını ortaya koymaktadır (Stein, 2009).

Bu çalışmanın amacı, çekingen kaygı bozukluğunun temel özelliklerini ve etiyolojik faktörlerini incelemek ile birlikte, Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamalarının bu bozukluğun tedavisindeki etkinliğini değerlendirmektir. Çekingen Kaygı Bozukluğu yaşayan bireyler aslında yalnız kalmak istemezler; sosyal ortamlardan uzaklaşmalarının nedeni, reddedilme korkularından kaçınma arzusudur. Bu durum, bazen onların "asosyal" gibi algılanmasına yol açsa da, içsel dünyalarında derin bir ilişki kurma isteği taşırlar.

Olgu sunumundaki danışanın; Başkaları tarafından değerlendirilme olasılığı olan bir ya da birden çok toplumsal durumda belirgin korku veya kaygı duyma (örneğin, konuşma yapma, başkalarıyla tanışma, otorite figürleriyle konuşma vb.) durumundan ve bu durumun 6 aydan fazla sürmesisebebiyle DSM-5'e (APA, 2013) göre Çekingen Kaygı Bozukluğu tanısını karşıladığı düşünülmektedir. 37 yaşındaki erkek danışanla BDT yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen 50 dakikalık 25 seans ele alınmış: Bu olgu sunumunda, terapi sürecinde uygulanan teknikler açısından Çekingen Kaygı Bozukluğu tedavisinin aktarılması hedeflenmiştir. Çekingen kaygı bozukluğu yaşayan bir danışanın formülasyonları ve müdahale detayları da dahil olmak üzere yalnızca Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiş bir psikoterapi süreci ele alınmıştır. Bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Danışanın kimlik bilgileri gizli tutulmuş olup yalnızca alanyazına katkıda bulunacak sınırlı detaylara yer verilmiştir. Ayrıca, yazılı bilgilendirme ve rıza çerçevesinde bilgi sunulmuştur.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu sunumu (case study) yöntemi tercih edilmiştir. Olgu sunumu, bireylerin deneyimlerinin derinlemesine analiz edilmesini mümkün kılar ve genellikle psikoterapi sürecinde uygulanan yöntemlerin etkililiğini değerlendirmede kullanılır (Yin, 2018; Stake, 1995). Bu

yöntem, özgün bağlamlarda gelişen psikolojik süreçlerin ayrıntılı biçimde incelenmesine olanak sağlar.

Araştırmaya dâhil edilen danışanla daha önce herhangi bir psikolojik danışmanlık veya psikiyatrik tedavi süreci yürütülmemiştir. Bu çalışmada, Çekingen Kaygı Bozukluğu tanısı almış bir bireye Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) uygulanmıştır. Müdahale süreci toplam 25 seans sürmüş ve her seans yaklaşık 50 dakika olarak planlanmıştır. Uygulanan terapi, Beck'in bilişsel terapi modeli (Beck, 2011) ve Clark ve Wells'in Çekingen Kişilik Bozukluğu özgü bilişsel modeli (Clark & Wells, 1995) temel alınarak yapılandırılmıştır.

Terapi sürecinin ilk beş seansında, psiko-eğitim ve vaka formülasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, çekingen kaygı bozukluğunun doğası, belirtileri ve bilişsel-davranışsal açıklamaları danışana aktarılmıştır. Danışanın olumsuz otomatik düşünceleri, temel inançları ve güvenlik davranışları, Beck'in bilişsel üçleme modeli çerçevesinde değerlendirilmiştir (Beck, 2011).

Altıncı seanstan itibaren, bilişsel yeniden yapılandırma, düşünce kayıtları ve kanıt değerlendirme gibi teknikler uygulanarak danışanın işlevsel olmayan düşünce örüntüleri ele alınmıştır. Orta seanslarda, danışanın kaygı yaratan sosyal durumlara karşı geliştirdiği kaçınma ve güvenlik davranışları belirlenmiş, ardından korku hiyerarşisi oluşturularak aşamalı maruz bırakma (exposure) teknikleri uygulanmıştır (Heimberg, 2002). Bu süreçte davranışsal deneyler ile danışanın olumsuz beklentileri test edilmiştir (Clark & Wells, 1995).

Son beş seansta ise, danışanın terapi süresince elde ettiği kazanımların pekiştirilmesi, olası nükslerin önlenmesi ve terapi sonrasına yönelik başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesine odaklanılmıştır. Tüm müdahale süreci, etik ilkeler doğrultusunda danışanın açık onayı alınarak yürütülmüş ve kişisel bilgiler anonimleştirilmiştir. Araştırma, ilgili üniversitenin etik kurul onayı alınarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Olgu Tanımı

Danışan, 37 yaşında erkek bir birey olup, uzun zamandır hoşlandığı kıza açılabilmesi sonucu bize başvurmuştur. Bu durum danışanın hayatındaki son nokta olmuş. Çünkü küçüklükten gelen içe kapanık, çekingen ve fazla utangaç olması onu yalnızlığa itmiştir. Bu içe kapanıklığının temel sebebini annesinin çok baskın bir karakter olup sürekli kendisini diğer kardeşleriyle kıyaslayıp Aşağılamasına bağlamaktadır.

Geçmiş Şikayetler

Danışan S.Ö., çocukluğunu az nüfuslu bir köyde geçirdiğini ve köydeki tek çocuk olmasından dolayı yaklaşık 5 yaşından itibaren hayali arkadaşlar geliştirerek bu arkadaşlarla oyun oynadığını belirtmektedir. Bu süreçte başlayan hayali arkadaşlarla iletişim kurma alışkanlığı, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de devam etmiş; yalnız kaldığında veya stresli hissettiğinde kendi kendine sesli konuşma davranışı göstermeye başlamıştır. Bu davranışın sosyal çevresi tarafından garip karşılanması nedeniyle sosyal ilişkilerinde zorlandığını ve yalnızlaştığını ifade etmektedir. Danışan, ilişkilerde kendini değersiz hissettiğini, dışlanma, alay edilme ve rezil olma korkularının olduğunu, hoşlandığı kişilere

duygularını ifade etmekten çekindiğini belirtmiştir. Bu sosyal kaygıların çocukluk döneminden itibaren sürdüğünü ve sosyal yaşamını olumsuz etkilediğini dile getirmiştir.

Şimdiki Şikayetler

Danışan, başvuru nedeni olarak kendi kendine sesli konuşma davranışını durduramama, yalnızlık hissi ve sosyal ilişkilerde zorluk yaşadığını belirtmiştir. Özellikle biriyle konuşuyormuş gibi sesli iletişim kurma ihtiyacının yoğun olduğunu ve bu durumun sosyal yaşamını olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Sosyal ortamlarda yoğun kaygı,

olumsuz değerlendirilme korkusu, yeni insanlarla tanışmaktan kaçınma ve topluluk içinde görünmekten çekinme gibi belirtiler göstermektedir. Arkadaşlık ve duygusal ilişki kurma becerilerinde yetersizlik hisseden danışan, reddedilme korkusu nedeniyle sosyal ortamlardan uzak durduğunu; ancak bu durumun kendisini yalnız ve üzgün hissettirdiğini aktarmıştır. Süreçten beklentisi, kendi kendine konuşma davranışını azaltmak ve sosyal becerilerini geliştirmektir.

Danışana ilişkin vaka formülasyonu Tablo 1 içerisinde yer almaktadır.

Tablo1. Formülasyon

Erken Yaşam Deneyimleri	Danışan, çocukluk yıllarında ailesi tarafında hem maddi hem manevi olarak çok zorluk yaşamıştır. En küçük erkek çocuk olmasından kaynaklı sürekli kıyaslanmaya ve aşağılanmaya maruz bırakılmış. Bu durumun da kendisini yetersiz, değersiz ve önemsiz hissetmesine yol açmıştır.
Çekirdek İnançlar	Danışanın çekirdek inançları, kendini önemsiz hissetmesi duygusu taşıması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Danışan, "Ben değersiz biriyim" ve "Bulduğum her yere fazlalığım " gibi temel inançlara sahiptir.
İşlevselliği Bozan Varsayım	Danışan, Annem bile beni sevmiyor. Bu yüzden kimse beni sevmez. inancına sahiptir.
Kritik Olay	Danışanın yaşamında önemli bir dönüm noktası olan olay uzun zamandır hoşlandığı kıza açılmaması olmuştur.
Olumsuz Otomatik Düşünceler	Danışan sürekli ben annesi ve çevresi tarafından seilmeyen biriyim tarzı düşüncelere sahiptir.
Depresif Belirtiler	• Somatik: Dikkat süreçlerinde bozulmalar • Motivasyonel: Annesinin yarattığı gergin ortam sonrası içe kapanıklık • Bilişsel: Ne yaparsam yapayım annem beni sevmiyor, • Sevmeyecek • Duygusal: mutsuzluk ve umutsuzluk • Davranışsal: İçe kapanıklık, söz hakkını kullanamama, sessizlik.

Bu çalışma Çekingen Kişilik Bozukluğu belirtileri sergileyen bir danışan için planlanmış olan 25 seanslık bilişsel davranışçı terapi sürecinin düzenli aşamalarını içermektedir. Terapi müdahalesi, ilk olarak değerlendirme ve psikoeğitim ile başlayıp, bilişsel yeniden yapılandırma, maruz kalma teknikleri, sosyal beceri eğitimi ve sonlandırma aşamalarıyla devam etmiştir.

1. Değerlendirme ve Psikoeğitim (1–8. Seanslar)

İlk aşamada danışanın terapiye başvuru nedenleri, temel sorunları ve tedavi hedefleri netleşmiştir. çekingen kişilik bozukluğunun bireyin yaşamı üzerindeki etkilerini anlamak için danışanın kaçındığı sosyal ortamlara sistemli bir şekilde bakılmıştır. Bu süreçte danışana BDT modeli tanıtılmış; düşüncelerin, hislerin ve davranışların birbirleriyle olan bağlantıları açıklanmıştır. Ayrıca çekingen kişilik hakkında bilgi verilmiş ve kaygıyı artıran kaçınma davranışlarına özel önem verilmiştir.

2. Bilişsel Yeniden Yapılandırma (9–15. Seanslar)

Danışanın sosyal kaygısını artıran otomatik düşünceler ve bilişsel çarpıtmalar tespit edilmiştir. "Sıkıcıyım" ve "İnsanlar beni değerlendirecek" gibi düşüncelerin mantıklı

temelleri sorgulanarak, bunların yerine daha işlevsel alternatif düşünceler oluşturulmuştur. Aynı zamanda, kanıtı sorgulama, karşıt örnekler bulma ve gerçekçi düşünme yetenekleri kazandırılmıştır. Bu aşama, danışanın kaygılarını daha nesnel bir şekilde değerlendirebilmesi ve sosyal durumlarla başa çıkabilmesi için desteklemeyi hedeflemiştir.

3. Maruz Bırakma ve Davranışsal Deneyler (16–20. Seanslar)

Bu dönem içinde danışanla beraber adım adım bir maruz bırakma stratejisi geliştirilmiş ve uzak durulan sosyal durumlara yavaş yavaş yaklaşılmıştır. İlk olarak basit görevlerden (örneğin, kafede sipariş verme) başlanarak, daha karmaşık sosyal etkileşimlere (topluluk önünde konuşma) kadar giden görevlerle danışanın kaygı seviyesi kabul edilebilir düzeylere düşürülmeye çalışılmıştır. Ayrıca, danışanın "yargılanma" gibi inançlarını test etmek amacıyla davranışsal deneyler düzenlenmiş ve bu deneylerin sonuçları tedavi süreci içinde değerlendirilmiştir.

4. Sosyal Beceriler Eğitimi ve öz güven Geliştirme (21–25. Seanslar)

Terapinin sonraki dönemlerinde danışana iletişim yetenekleri, göz teması kurma, ses tonunu ayarlama, duyguları ve düşünceleri ifade etme gibi sosyal beceriler aktarılmıştır. Bunun yanı sıra, "hayır diyebilme" ve "geri bildirim alma-verme" gibi özsaygıyı ve sosyal yeterliliği artırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu eğitimlerin amacı, danışanın sosyal ortamlarda kendini daha etkili bir şekilde ifade etmesine yardımcı olmaktır.

5. Terapinin Tamamlanması ve Geri Dönüşün Engellenmesi

Son bölümde, danışanın terapide elde ettiği yetenekler değerlendirilmiş ve bunların günlük hayatta nasıl devam ettirileceğine dair yöntemler geliştirilmiştir. Muhtemel endişelerin artmasına karşı başa çıkma stratejileri hazırlanmış ve danışanın kendi başına ilerleyebilmesi için gereken yardım sağlanmıştır.

Tartışma

Bu vaka sunumunda, Çekingen Kaygı Bozukluğu semptomları gösteren bir danışana uygulanan 25 seanslık yapılandırılmış Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) süreci değerlendirilmiştir. Müdahale, danışanın bilişsel çarpıtmalarını tanımlaması, kaçınma davranışlarını azaltması ve işlevsel sosyal beceriler geliştirmesini destekleyecek şekilde yapılandırılmıştır. Terapi sonunda, danışanın içsel konuşma sıklığında belirgin bir azalma, kişilerarası ilişkilerde artan sosyal katılım ve öz yeterlik algısında güçlenme gözlemlenmiştir. Bu bulgular, BDT'nin sosyal anksiyete bozuklukları ve çekingen kişilik özellikleri üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan güncel literatür ile örtüşmektedir (Moscovitch et al., 2015; Wong et al., 2020).

Çekingen Kaygı Bozukluğu, bireyin kendisiyle ilgili olumsuz inançlar geliştirmesi ve sosyal ortamlarda eleştirilme ya da reddedilme korkusu nedeniyle sosyal etkileşimlerden kaçınmasıyla tanımlanır (Clark & Wells, 1995). Danışan da benzer şekilde, "rezil olacağım" ve "insanlar beni yargılayacak" gibi otomatik düşünceler nedeniyle sosyal ortamlardan kaçınmakta ve yalnızlık duygusunu yoğun şekilde yaşamaktadır. BDT'nin temel bileşenlerinden olan bilişsel yeniden yapılandırma süreci, bu disfonksiyonel düşüncelerin fark edilmesini, sorgulanmasını ve işlevsel alternatif düşüncelerle yer değiştirilmesini sağlamıştır (Beck, 2011). Nitekim literatürde, bu tür düşüncelerin kalıcı olarak değiştirilebilmesinin, sosyal kaygı semptomlarında anlamlı düzeyde azalma ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Kocovski et al., 2013). Ayrıca, danışanın kaçındığı sosyal durumlarla aşamalı biçimde karşılaşması ve davranışsal deneylerin planlanması, kaygı seviyesinde anlamlı bir düşüş sağlamıştır. Bu uygulamalar, bireyin olumsuz inançlarını gerçek yaşam koşullarında test etmesine ve bilişsel esneklik geliştirmesine yardımcı olmuştur. Özellikle "bilinçli hata yapma" gibi tekniklerin, sosyal kaygı yaşayan bireylerde korkulan sonuçların gerçekleşmediğini deneyimlemelerini sağlayarak tehdit algısını azalttığı, son araştırmalarla da desteklenmektedir (Plasencia et al., 2016).

Terapinin ilerleyen aşamalarında uygulanan sosyal beceri eğitimi, Çekingen Kaygı Bozukluğu olan bireylerin sıklıkla yetersiz kaldığı kişilerarası iletişim alanlarını

hedeflemiştir. Göz teması kurma, duygu ve düşünceleri ifade etme ile geri bildirim alma-verme becerilerine odaklanan bu çalışmalar, danışanın sosyal yeterlik algısını güçlendirmiş ve öz güven gelişimine katkı sunmuştur. Literatürde, sosyal beceri eğitiminin BDT ile birlikte kullanıldığında sosyal kaygı üzerindeki etkisinin daha kalıcı ve geniş kapsamlı olduğu ifade edilmektedir (Leigh & Clark, 2018). Bu bağlamda elde edilen bulgular, BDT'nin çekingen kaygı bozukluğuna yönelik etkili bir müdahale yöntemi olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu olgu raporu, Çekingen Kaygı Bozukluğu tanısı almış bir kişide gerçekleştirilen 25 seanslık yapılandırılmış Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) sürecinin, zihinsel, duygusal ve davranışsal düzeyde önemli tedavi faydaları sağladığını göstermektedir. Danışanın ilk aşamada yoğun bir şekilde hissettiği yalnızlık, sosyal durumlarda yaşadığı kaygı ve kaçınma tutumları; bu süreç tamamlandığında belirgin bir şekilde azalırken, bireyin kişilerarası iletişim becerileri ile öz yeterlilik algısında olumlu ilerlemeler kaydedilmiştir.

Özellikle bilişsel yeniden yapılandırma, maruz bırakma yöntemleri ve sosyal beceri eğitimi, çekingen kaygı belirtilerinin oluşumuna katkıda bulunan olumsuz otomatik düşüncelerle ve kaçınma tutumlarıyla başa çıkmada başarılı olmuştur. Bu çerçevede, çekingen kaygı bozukluğu bulunan kişilerde sadece zihinsel süreçlerin değil, aynı zamanda davranışsal alışkanlıkların ve sosyal beceri eksikliklerinin de çok yönlü bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Öneri olarak, klinik uygulamalarda Çekingen Kaygı Bozukluğu yaşayan kişilerin değerlendirilmesinde yalnızca tanıya odaklanmak yeterli olmayıp, bireyin sosyal işlevselliği, kişilerarası ilişkilerinin kalitesi ve duygusal düzenleme yeteneklerini de kapsayan geniş kapsamlı bir yaklaşım benimsenmelidir. Ayrıca, uzun vadeli tedavi kazanımlarının devamlılığını sağlamak için izleme seansları planlanmalı ve bireyin nüks riskiyle başa çıkma becerileri güçlendirilmelidir.

Sonuç itibarıyla, bu çalışma BDT'nin çekingen kaygı bozukluğu olan bireylerde etkili bir tedavi yöntemi olduğunu doğrulamakta ve yapılandırılmış, bütünsel bir terapi planının tedavi başarısını artırabileceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, daha geniş katılımcı gruplarıyla gerçekleştirilecek deneysel ve yarı deneysel araştırmalarla bu bulguların genel geçerliği ve etki düzeyi daha sağlam bir şekilde kanıtlanmalıdır.

Beyannameler

Etik Onay ve Katılma İzni

Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na başvurularak, 30.04.2025 tarihinde Etik Kurul izni alınmıştır.

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

Konunun belirlenmesi, İngilizce ve Türkçe alanyazın taraması, metnin tamamının yazılması yazar tarafından yapılmıştır. Yazar, makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Kaynaklar

- Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler*. Basic Books.
- Alden, L. E., & Taylor, C. T. (2004). Interpersonal processes in social phobia. *Clinical Psychology Review*, 24(7), 857–882.
- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (3rd ed.).
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.
- Beck, A. T., Epstein, N., Brown, G., & Steer, R. A. (1988). An inventory for measuring clinical anxiety: Psychometric properties. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(6), 893–897. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.56.6.893>
- Beck, A. T. (2010). *Cognitive therapy of personality disorders* (3rd ed.). Guilford Press.
- Beck, J. S. (2011). Bilişsel terapi: Temel ilkeler ve uygulama (N. Hisli Şahin, Çev.). Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orijinal eser 1995)
- Beck, J. S. (2011). Bilişsel terapi: Temel ilkeler ve ötesi (N. Hisli Şahin, Çev.). Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Beck, J. S. (2011). *Cognitive behavior therapy: Basics and beyond* (2nd ed.). Guilford Press.
- Beesdo, K., Bittner, A., Pine, D. S., Stein, M. B., Höfler, M., Lieb, R., & Wittchen, H. U. (2007). Incidence of social anxiety disorder and the consistent risk for secondary depression. *Archives of General Psychiatry*, 64(8), 903–912. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.64.8.903>
- Beidel, D. C., Turner, S. M., & Morris, T. L. (2007). *Social Phobia and Anxiety Inventory for Children (SPAI-C)*. Multi-Health Systems.
- Buckner, J. D., Schmidt, N. B., Lang, A. R., Small, J. W., Schlauch, R. C., & Lewinsohn, P. M. (2008). Specificity of social anxiety disorder as a risk factor for alcohol and cannabis dependence. *Journal of Psychiatric Research*, 42(3), 230–239. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2007.01.002>
- Clark, D. M., & Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. In R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope, & F. R. Schneier (Eds.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment* (pp. 69–93). Guilford Press.
- Connor, K. M., Davidson, J. R. T., Churchill, L. E., Sherwood, A., Foa, E., & Weisler, R. H. (2000). Psychometric properties of the Social Phobia Inventory (SPIN). *British Journal of Psychiatry*, 176(4), 379–386. <https://doi.org/10.1192/bjp.176.4.379>
- Fehm, L., Pelissolo, A., Furmark, T., & Wittchen, H. U. (2005). Size and burden of social phobia in Europe. *European Neuropsychopharmacology*, 15(4), 453–462. <https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2005.04.002>
- Grant, B. F., Hasin, D. S., Blanco, C., Stinson, F. S., Chou, S. P., Goldstein, R. B., & Huang, B. (2005). The epidemiology of social anxiety disorder in the United States. *Journal of Clinical Psychiatry*, 66(11), 1351–1361.
- Heimberg, R. G. (2002). Cognitive-behavioral therapy for social anxiety disorder: Current status and future directions. *Biological Psychiatry*, 51(1), 101–108. [https://doi.org/10.1016/S0006-3223\(01\)01223-0](https://doi.org/10.1016/S0006-3223(01)01223-0)
- Heimberg, R. G., Brozovich, F. A., & Rapee, R. M. (2010). A cognitive-behavioral model of social anxiety disorder: Update. In S. G. Hofmann & P. M. DiBartolo (Eds.), *Social anxiety: Clinical, developmental, and social perspectives* (2nd ed., pp. 395–422). Academic Press.
- Heinrichs, N., Rapee, R. M., Alden, L. A., Bögels, S., Hofmann, S. G., Oh, K. J., & Sakano, Y. (2006). Cultural differences in perceived social norms and social anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, 44(8), 1187–1197. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.09.006>
- Herbert, J. D., Gaudiano, B. A., Rheingold, A. A., Myers, V. H., Dalrymple, K. L., & Nolan, E. M. (2005). Social skills training augments the effectiveness of cognitive behavioral group therapy for social anxiety disorder. *Behavior Therapy*, 36(2), 125–138. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(05\)80063-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(05)80063-0)
- Hofmann, S. G., & Otto, M. W. (2008). *Cognitive-behavior therapy for social anxiety disorder: Evidence-based and disorder-specific treatment techniques*. Routledge.
- Kagan, J. (1994). *Galen's prophecy: Temperament in human nature*. Basic Books.
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders. *Archives of General Psychiatry*, 62(6), 593–602. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593>
- Kılıç, C. (1998). Türkiye ruh sağlığı profili raporu. T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Kocovski, N. L., Fleming, J. E., Hawley, L. L., Huta, V., & Antony, M. M. (2013). Mindfulness and acceptance-based group therapy and traditional cognitive behavioral group therapy for social anxiety disorder: Mechanisms of change. *Behaviour Research and Therapy*, 51(11), 889–898. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2013.10.003>
- Lampe, L., & Malhi, G. S. (2018). Avoidant personality disorder: Insights. *Psychology Research and Behavior Management*, 11, 55–66. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S136049>
- Leigh, E., & Clark, D. M. (2018). Cognitive therapy for social anxiety disorder in adolescents: A development case series. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 46(1), 1–17. <https://doi.org/10.1017/S1352465817000431>
- Millon, T. (2011). *Disorders of personality: Introducing a DSM/ICD spectrum model* (3rd ed.). Wiley.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2013). *Motivational interviewing: Helping people change* (3rd ed.). Guilford Press.
- Moscovitch, D. A., Rodebaugh, T. L., & Hesch, B. D. (2015). Social anxiety and interpersonal behavior: A self-regulatory model. In M. W. Eysenck (Ed.), *The Wiley handbook of anxiety disorders* (pp. 1034–1056). Wiley-Blackwell.

Plasencia, M. L., Alden, L. E., & Taylor, C. T. (2016). Self-focused attention and safety behaviors maintain social anxiety in romantic relationships. *Journal of Anxiety Disorders*, 44, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2016.09.004>

Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Sage Publications.

Stein, M. B., & Kean, Y. M. (2000). Disability and quality of life in social phobia: Epidemiologic findings. *American Journal of Psychiatry*, 157(10), 1606–1613. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.157.10.1606>

Stein, M. B., & Stein, D. J. (2008). Social anxiety disorder. *The Lancet*, 371(9618), 1115–1125. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)60488-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)60488-2)

Wampold, B. E. (2015). *The great psychotherapy debate: The evidence for what makes psychotherapy work* (2nd ed.). Routledge.

Wittchen, H. U., & Fehm, L. (2003). Epidemiology and natural course of social fears and social phobia. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 108(s417), 4–18. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.108.s417.1.x>

Wong, Q. J. J., Rapee, R. M., & Hudson, J. L. (2020). Enhancing cognitive behavior therapy for social anxiety disorder in adolescents: A randomized controlled trial. *Behaviour Research and Therapy*, 124, 103528. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2019.103528>

INSTRUCTION FOR AUTHORS

GENERAL INFORMATION

Aims and Scope:

The aim of the European Archives of Social Sciences, Cyprus, Turkey and in the world, mainly Psychiatry and Psychology, to provide the scientific level of theoretical knowledge and clinical experience to create and promote a forum.

In the European Archives of Social Sciences, original research articles, review articles, case reports, letters / debates, books and dissertations will be published. The Turkish Cypriot Journal of Psychiatry and Psychology, whose short name is EASS, is published both in print and online.

European Archives of Social Sciences recommends that authors follow the Recommendations for the conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly Work in Medical Journals formulated by the International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE).

Link: <http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>

Publication Frequency:

The journal is published 4 issues per year, in March, June, September and December.

Manuscripts are published after review of the editorial board and at least two reviewers, and after making necessary corrections.

Publication Language:

The language of the European Archives of Social Sciences is Turkish and English. Articles published in full text in Turkish also contain the English title, abstract and keywords. Again, Articles Published in English contain Turkish title, abstract and keywords. It is a policy that the Editorial Board attaches importance to the writing and grammar rules of the articles. It is expected that the articles should be written in an understandable, clear, and plain language in accordance with grammar, spelling rules and field writing.

Articles accepted for publication by the Editorial Board are read by language (Turkish, English) editors. During the evaluation process of the articles, the editorial board, referees, or language editors may suggest corrections regarding the writing of the article. It is the authors' responsibility to make these corrections. Authors seeking assistance with English language editing, translation, or figure and manuscript formatting to fit the journal's specifications should consider using Cyprus Mental Health Institute Language Services. Visit Cyprus Mental Health Institute Language Services on ruhsagligienstusu.com.

Open Access Policy:

European Archives of Social Sciences is an open access, double-blind peer-reviewed journal. Each article accepted by peer review is made freely available online immediately upon publication, is published under a Creative Commons license and will be hosted online in perpetuity. There is no charge for submitting a paper to the journal.

The European Archives of Social Sciences is published with the policy of transparency, open access and sharing of information in publishing. The Journal supports the Budapest Open Access Initiative. For this purpose, the open access policies available at <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/turkish-translation> are adopted by the Editorial Board of the European Archives of Social Sciences. In addition, articles published in the European Archives of Social Sciences within the scope of open access policies are licensed under "Creative Commons Attribution-Non-commercial-No Derivatives 4.0 International License" (<https://dergipark.org.tr/en/pub/EASSdergisi/archive>).

Journal Content:

At the stage of submission, the application letter, title, authors and institutions, contact address, Turkish abstract and the title and summary of the manuscript should be written at the relevant stages.

Turkish abstract should be added to the works written in English. In the main text of the manuscript it will be used as follows: Introduction, Materials and Methods, Results, Discussion, Acknowledgments, References, Tables and Figures.

Manuscripts must not have been previously published or sent to another journal for publication.

Article Types:

The Journal accepts the following paper types for publication:

- a) Original Articles: These should only include original findings from high-quality planned research studies such as experimental designs, outcome studies, case-control series, surveys with high response rates, randomized controlled trials, intervention studies, studies of screening and diagnostic tests, and cost-effectiveness analyses.
- b) Review articles: These are systematic and critical assessments of the literature.
- c) Viewpoints: These should be experience-based views and opinions on debatable or controversial issues that affect the profession. The author should have sufficient, credible experience on the subject.
- d) Practical Psychotherapy: Manuscripts describing the use of psychotherapy in a single case or a series of cases can be submitted to this section. We are mainly looking for articles that describe the practicalities in conducting psychotherapy, the hurdles faced, how they were overcome, etc.
- e) Case Series: More than one new, interesting, and rare cases belonging to a particular diagnosis/clinical feature/treatment can be reported in this section.
- f) Commentaries: These should address important topics and may be linked to multiple or a specific article recently published in European Archives of Social Sciences.
- g) Letter to the Editor: In this section, the authors publish their short observations on the mental health field.

Authorship:

The European Archives of Social Sciences follows the requirements for authorship recommended by the International Medical Journal Editors Committee. Articles should be submitted for evaluation only after approval by all contributing authors. During the article submission phase, the Author Form must be sent together. Submitters should carefully check that all contributors to the article are considered contributing authors.

The list of authors should include anyone who can legally claim authorship. Accordingly, each author must meet all the following criteria:

Substantial contributions to the conception or design of the work; or the acquisition, analysis, or interpretation of data for the work; AND

Drafting the work or revising it critically for important intellectual content; AND

Final approval of the version to be published; AND

Agreement to be accountable for all aspects of the work in ensuring that questions related to the accuracy or integrity of any part of the work are appropriately investigated and

Those who do not meet the above 4 criteria should be named in the Acknowledgements.

The terms set forth herein have been arranged in accordance with the guidelines of the Journal Editors (ICMJE). For further details please see:

<http://www.icmje.org/recommendations/browse/roles-and-responsibilities/defining-the-role-of-authors-and-contributors.html>

Copyright Transfer Form:

Authors have to transfer the copyrights of their articles to the European Archives of Social Sciences at the time of article application. For this, the "Copyright Transfer Form" is filled and the publication rights of the articles are transferred to the journal. All authors sign the form, scan it in the browser and electronically upload it to the TÜBİTAK ULAKBİM DERGİPARK system (<https://dergipark.org.tr/en/pub/EASSdergisi>) with the article. The Editorial Board of the European Archives of Social Sciences is authorized to publish the article.

In addition, the authors reserve the right to use the article free of charge in their lectures, presentations and book works other than copyright, the right to reproduce the article for their own purposes provided that they do not sell, and the right to distribute by mail or electronically. In addition, the author can use any part of the article in another publication, if it is sent to the Journal (citation). The articles of the authors who do not upload the Copyright Transfer Form to the system with article application are not

processed. Copyright transfer applies only to articles published in the European Archives of Social Sciences.

Please ensure that a 'Declaration of Conflicting Interests' statement is included at the end of your manuscript, after any acknowledgements and prior to the references. If no conflict exists, please state that 'The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest'.

For guidance on conflict-of-interest statements, please see the ICMJE recommendations.

<http://www.icmje.org/recommendations/browse/roles-and-responsibilities/author-responsibilities-conflicts-of-interest.html#two>

Please make sure that this statement is not included in the main manuscript but in the Title page.

For accepted manuscripts, the authors are deemed to have accepted the correctness by the editor-in-chief.

In case of studies presented previously in a congress / symposium, this should be stated as a footnote.

Financing:

The European Archives of Social Sciences requires all authors to state their funds consistently under a separate heading. In the absence of funding, the acknowledgment should include the following statements after and before the resources section: "This research has not received a private grant from any funding institution in the public, commercial or non-profit sectors."

Statement of Conflict of Interests:

The policy of the European Archives of Social Sciences is that all authors indicate conflict of interests in their articles. If there is no conflict, please use the phrase 'Author (s) declares no conflict of interest'. Please refer to the ICMJE recommendations for guidance on conflict-of-interest statements.

<http://www.icmje.org/recommendations/browse/roles-and-responsibilities/author-responsibilities-conflicts-of-interest.html#two>

All applications must be accompanied by the ICMJE Conflict of Interest Forms.

Ethics Committee:

Local ethics committee approval should be obtained for researches. In the manuscripts that report the results of the experimental studies, there should be a sentence indicating that the informed consent of the volunteer or the patients were taken after all the procedure(s) is fully described. In the case of such a study, the authors must accept internationally recognized guidelines and Turkish provisions of the regulations and also send the approval of the Ethics Committee from the institution. Studies on animals should be made clear of what has been done to prevent pain and discomfort.

Medical research involving human subjects must be conducted according to the World Medical Association Declaration of Helsinki.

<https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki-ethical-principles-for-medical-research-involving-human-subjects/>

Submitted manuscripts should conform to the ICMJE Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly Work in Medical Journals.

<http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>

All papers reporting animal and/or human studies must state in the methods section that the relevant Ethics Committee or Institutional Review Board provided (or waived) approval.

All submissions must be accompanied by a title page.

Write the manuscript title.

Provide the full name and institution of the review committee, in addition to the approval number.

Include a statement to the editor that the paper being submitted has not been published, simultaneously submitted, or already accepted for publication elsewhere.

Include a statement that the manuscript has been read and approved by all the authors, that the requirements for authorship as stated earlier in this document have been met, and that each author believes that the manuscript represents honest work.

The author must declare that the manuscript, to the best of the author's knowledge, does not infringe upon any copyright or property right of any third party.

Information on informed consent to report individual cases or case series should be included in the manuscript text. A statement is required regarding whether written informed consent for patient

information and images to be published was provided by the patient(s) or a legally authorized representative. Please do not submit the patient's actual written informed consent with your article, as this in itself breaches the patient's confidentiality. The Journal requests that you confirm to us, in writing, that you have obtained written informed consent, but the written consent itself should be held by the authors/investigators themselves, for example, in a patient's hospital record. The confirmatory letter may be uploaded with your submission as a separate file.

Please also refer to the ICMJE Recommendations for the Protection of Research Participants.

<http://www.icmje.org/recommendations/browse/roles-and-responsibilities/protection-of-research-participants.html>

All research involving animals submitted for publication must be approved by an ethics committee with oversight of the facility in which the studies were conducted. The journal has adopted the Consensus Author Guidelines on Animal Ethics and Welfare for Veterinary Journals published by the International Association of Veterinary Editors.

<http://www.veteditors.org/consensus-author-guidelines-on-animal-ethics-and-welfare-for-editors/>

Clinical Studies:

The European Archives of Social Sciences complies with the requirement of the ICMJE that clinical trials are recorded in a WHO approved public trials registry as an evaluation condition for publication at or before the initial patient registration. At the end of the abstract, the trial registration name and URL and registration number should be included.

Reporting Guidelines:

Relevant EQUATOR Network reporting guidelines should be followed depending on the type of study. For example, all randomized controlled trials submitted for publication must include a complete CONSORT flowchart as figure. Systematic reviews and meta-analyses should be arranged according to the completed PRISMA flowchart. The EQUATOR wizard can help you determine the appropriate grid.

Other resources can be found in NLM's Research Reporting Guidelines and Initiatives.

Research Data:

As the European Archives of Social Sciences, we believe that the clarity, transparency and reproducibility of the research should be facilitated. Regarding the subject, we encourage authors to share their research data in an appropriate public repository subject to ethical considerations and to include a data accessibility statement in their article files.

ARTICLE WRITING RULES AND FEATURES

General Information:

The language of the European Archives of Social Sciences is Turkish and English. Manuscripts should be written in a clear, fluent, simple language and long narratives should be avoided. Turkish equivalents of foreign words and abbreviations must be fully written in parenthesis where they crossed. Generic names of drugs should be used. Footnotes should not be used.

The names of the authors should be placed at the bottom right of one line of the article title and the title, institution, address, telephone, e-mail address should be given with the asterisk (*). Authors / text-specific terminology and / or abbreviations should be explained in footnotes. The author (s) must be the person (s) who makes the work and writes directly.

If the research has received financial support from an organization or has been presented in a congress, it should be placed on the last word of the title of the manuscript (*) and should be indicated as a bottom note.

Articles are on one side of A4 paper size, 2.5 cm on all sides. It should be written with "Times New Roman" font with 12 pt and one and a half line spacing. The Turkish title should not exceed 19 words. Subheadings must be preceded by line spacing, no space between paragraphs and no paragraph indented.

Footnotes should be used to provide additional information, not for source representation, should be numbered on the page, written in 10 pt and 1line spacing and justified. The page numbers must also be placed at the bottom with 11 pt.

Accepted articles are published in order.

Preparation of articles:

Title page:

The Turkish and English title of the article should not exceed 19 words. Abbreviations should not be used in the title. In the article, only the names and surnames of the authors who directly contributed to the study, their titles, and the institutions they work for should be written clearly. Funds and organizations supporting the study should be specified on the title page.

Contact information of the author to be contacted should be written at the bottom of the title page (Author's name, surname, full address, postal code, telephone number, fax number and e-mail address should be written).

Abstracts:

Abstracts should be written in Turkish and English and should contain a maximum of 250 words. The abstract should be organized according to purpose-method-results-discussion sections. Turkish and English key words (3-8) for the article should be given right after the abstracts. English keywords should be given in accordance with "Medical Subject Headings (MESH)" (<http://www.nlm.nih.gov/mesh/MBrowser.html>).

Turkish keywords should be in accordance with Turkey Science Terms (TBT) (<http://www.bilimterimleri.com>). Using abbreviations in abstracts should be avoided as much as possible. When abbreviations must be used, they should be used after they are defined in parentheses at the first mention.

Article Text Body:

Research articles: After the abstract, the subtitles of introduction-method and materials-results-discussion-resources should be included, the latest information on the subject should be included, the method should be written clearly, the validity and reliability studies of the measurement tools used and the tests used for evaluation, standard deviation, test values must be specified. In the discussion, the clinical and theoretical benefits of the results, application areas, and innovations should be emphasized. Articles should not exceed 3500 words. The article should contain a maximum of 6 tables or figures. Care should be taken that the number of references does not exceed 50 resources.

Review articles: The purpose, the method used, the sources used, the results obtained should be stated. Articles should not exceed 3500 words. The article should contain a maximum of 6 tables or figures. Care should be taken that the number of references does not exceed 50 resources.

Case reports: Case reports should include introduction, description of the cases, discussion and references sections. The article should not exceed 3000 words. It should be noted that the number of references for typical or rare cases that are found useful in terms of clinical or theoretical education should not exceed 30 references. The number of tables or figures should not exceed 2. Perspectives: In these articles, experience-based opinions on controversial or controversial issues affecting the profession should be discussed with the introduction of the literature. The article should not exceed 2500 words. Number of Resources should not exceed 20. The number of tables or figures should not be more than 2.

Practical Psychotherapy: In these articles, the introduction and information about psychotherapy application should be discussed in the light of the literature. The article should not exceed 2500 words. Number of Resources should not exceed 20. The number of tables or figures should not be more than 2.

Comments: The features of the article discussed with the introduction should be discussed in the light of the literature. The article should not exceed 2500 words. Number of Resources should not exceed 20. The number of tables or figures should not be more than 2.

Letter: Opinions in which a discussion forum can be formed on various issues in the journal are included in the letter section. The article should not exceed 500 words.

Translation, book and thesis presentation: Translation, book and thesis introductions should be short, an original copy of the translation texts and thesis should be sent. The article should not exceed 500 words.

Thank letter: The letter of acknowledgment can be added to the individuals who contributed or to the funds and organizations supporting the study, if any.

Resources: In-article citations and bibliography in the journal should be shown according to the international APA format. For detailed information, see the Resources section on the website.

Reference in Text:

References should be written in parentheses in the text by including the surnames and publication date of the manuscripts. If more than one source is to be shown, the (;) sign must be used between the references. References should be sorted alphabetically.

Single author References;

(Akyolcu, 2007)

References with two authors;

(Sayiner and Demirci, 2007, p. 72)

References with three, four and five authors;

For the first use in the text: (Ailen, Ciambriune and Welch 2000, pp. 12 .13) In repeated use within the text: (Ailen et al., 2000).

References with six and more authors;

(Çavdar et al., 2003)

References in References Section

All references should be given in a separate section at the end of the text in alphabetical order.

Examples of literature writing are given below.

Book

a) Book Example

Onur, B. (1997). Developmental Psychology, Ankara: İmge Kitabevi.

b) Translation of Books

Schuckit MA. (1993). Alcohol and Substance Abuse. K Kamberoglu (trans.), Izmir: Kanyilmaz Matbaasi.

c) Multi Writer Turkish Book

Tonta, Y., Bitirim, Y. and Sever, H. (2002). Performance evaluation in Turkish search engines. Ankara: Total Informatics.

d) English Book

Kamien R., & Kamien, A. (2014). Music: An appreciation. New York, NY: McGraw-Hill Education.

e) Section in English Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), New cultural studies: Adventures in theory (pp. 220 Bir237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

f) Section in Turkish Book

Erkmen, T. (2012). Organizational culture: Functions, elements, the importance of business management and leadership. M. Zencirkıran (Ed.), In the book of Organizational Sociology (pp. 233an263). Bursa: Dora Edition Publication.

Article

a) Article

Mutlu, B. and Savaşer, S. (2007). Causes of stress in parents in the intensive care unit after surgery and attempts to reduce. Istanbul University Florence Nightingale Nursing Journal, 15 (60), 179ing182.

b) More Than Seven Writers in Article

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. New England Journal of Medicine, 372, 2087 Medicine2096. <http://dx.doi.org/10.1056/nejmoa1501184>

Thesis, Presentation, Paper

a) Thesis

Yellow, E. (2008). Cultural identity and policy: Interculturalism in Mardin. (Unpublished PhD Thesis). Ankara University Institute of Social Sciences, Ankara.

b) Congress Presentation

Çepni, S., Bacanak, A. and Özseveç, T. (2001, June). The relation of science teacher candidates attitudes towards science branches and their success in science branches. Paper presented at the X. National Educational Sciences Congress, Abant İzzet Baysal University, Bolu

Tables and Figures:

Tables should be written on a separate page with single spacing. Each table should have a number and descriptive information on top. If abbreviations are included in the table, the expansions of these abbreviations should be placed under the table in the form of subtitles and in alphabetical order.

When using previously printed or electronically published tables, written permission must be obtained from both the author and the publisher, and this must be sent to the editor of the journal by fax or mail.

Transverse and longitudinal lines should not be used in the table, only straight lines should be drawn at the top and bottom.

The visuals and note examples in the articles should be numbered as Figure / Table 1.... with their short explanations centered. All images should be sent separately in JPG format with a minimum resolution of 300 dpi in order to avoid resolution problems in printing. Placements in the text can be changed according to the page layout when necessary.

Tables, graphics, figures and photographs should not be more than six, they should be placed on a separate page and their place in the text should be specified. Periods should not be used in arabic numbers and decimals.

Article Submission:

Article submissions are through the magazine park system and are given below;

Link: <https://dergipark.org.tr/tr/>

THE BLIND REVIEW AND EVALUATION PROCESS

Blind refereeing is a method applied for publishing scientific publications with the highest quality. This method forms the basis of the objective evaluation process of scientific studies and is preferred by many scientific journals. All studies submitted to the European Archives of Social Sciences are evaluated by blinding according to the following stages.

Blind Arbitration Type:

The European Archives of Social Sciences uses the double blind method in the evaluation process of all studies. In the double blind method, the identities of the authors and referees of the studies are hidden.

Initial Evaluation Process:

Studies submitted to the European Archives of Social Sciences are first evaluated by the editors. At this stage, studies that do not comply with the purpose and scope of the journal, are weak in terms of language and expression rules in Turkish and English, contain scientific critical errors, have no original value and do not meet the publication policies are rejected. Authors of rejected studies are informed within one month at the latest from the date of submission. Studies that are deemed appropriate are sent to a field editor for the field of interest for pre-evaluation.

Pre-Evaluation Process:

In the pre-evaluation process, field editors examine the introduction and literature, method, findings, conclusion, evaluation and discussion sections of the studies in detail in terms of journal publishing policies and scope and originality. Studies deemed unsuitable as a result of this review are returned within four weeks at the latest with the field editor's evaluation report. Studies found appropriate are taken into the refereeing process.

Refereeing Process:

Studies are refereed according to their content and expertise of the referees. The editor of the field who examines the study suggests at least two referees from the referee pool of the European Archives of Social Sciences, or may suggest new referees suitable for the field of study. The referee suggestions from the field editor are evaluated by the editors and the studies are forwarded to the referees by the editors. Referees must guarantee that they will not share any process and document about the work they evaluate.

Referee Reports:

Referee evaluations are generally; It is based on originality, method used, compliance with ethical rules, consistent presentation of findings and results, and review of the literature. This review is based on the following factors: Introduction and literature: the evaluation report includes the presentation and aims of the problem in the study, the importance of the subject, the scope of the literature on the subject, its currency and the originality of the study.

Method: The evaluation report includes information on the suitability of the method used, the selection and characteristics of the research group, validity and reliability, as well as an opinion on the data collection and analysis process

Findings: The evaluation report includes opinions on the presentation of the findings obtained within the framework of the method, the accuracy of the analysis methods, the consistency of the findings reached with the aims of the research, the presentation of the tables, figures and visuals needed, and the conceptual evaluation of the tests used.

Evaluation and discussion: the evaluation report includes discussion of the topic based on the findings, compliance with the research question (s) and hypothesis (s), generalizability and applicability.

Conclusion and suggestions: the evaluation report includes a contribution to the literature, an opinion on suggestions for future studies and applications in the field.

Style and expression: the evaluation report includes the opinion about the content of the study title, the use of Turkish in accordance with the rules, the submission and references to the language of the full text in accordance with the examples under the journal publication principles.

General evaluation: the evaluation report includes an opinion about the originality of the study as a whole, and its contribution to the literature and practices in the field.

During the evaluation process, the referees are not expected to make adjustments according to the typographical features of the study.

Referee Evaluation Process:

The time given to the referees for the referee evaluation process is 3 weeks. Correction suggestions from referees or expert editorial board members must be completed by the authors within 3 weeks. Referees can examine the revisions of a work and decide whether it is appropriate or, if necessary, request corrections more than once.

Evaluation Result:

Comments from referees are reviewed by the field editor within two (2) weeks at the latest. As a result of this review, the editor of the field transmits its final decision regarding the study to the editors.

Editorial Board Decision:

Editors prepare editorial board opinions on the study based on the opinions of the field editor and referees. The opinions prepared are forwarded to the author (s) by the editor together with the field editor and referee recommendations within 1 week at the latest. In this process, the works that are given negative opinions are returned without requesting a plagiarism check. The final decision is made according to the results of the plagiarism audit reports for the studies with positive opinions.

Publication Evaluation Process:

It is envisaged that the publication evaluation process of the studies submitted to the European Archives of Social Sciences will be completed within approximately 3 months. However, the period between the date when the referees or editors request a correction from the author (s) and the date when the author (s) complete the corrections are not included in this 3-month period.

Citation and Reference Control:

According to the publication ethics of the European Archives of Social Sciences, it is mandatory to cite the articles accurately and completely. Authors must ensure that they have written entirely original works and that if authors have used the works and / or words of others, it is properly quoted or quoted. This audit is done first by the referees during the evaluation and then by the editors according to the result of the similarity-plagiarism (iThenticate) program. All works plagiarism report is also checked over intihal.net.

Early View and Publishing of the Article:

The articles that are edited in the European Archives of Social Sciences are published in electronic media under the title of "Early View" by giving a Digital Object Identifier (DOI). Minor adjustments can be made, if necessary, while early view articles are published in the journal. Articles in early view are published in volumes and numbers determined by the Editorial Board, by removing the "EARLY VIEW" watermark on it. After the electronic journal is published, the printed version of the European Archives of Social Sciences, which includes the same articles, is also published in the same month.

Archiving:

The data and full texts of the articles published in the European Archives of Social Sciences are published as .pdf on the server of TÜBİTAK ULAKBİM DERGİPARK, OCLC WorldCat and EBSCOhost digital archiving (<https://dergipark.org.tr/en/pub/EASSdergisi/archive>), (<https://www.worldcat.org/>) stored and archived in a closed way. (LOCKSS; <https://dergipark.org.tr/en/pub/EASSdergisi/lockss-manifest>).

EASE Statement on Quality Standards

The European Association of Science Editors encourages all editors to ensure that reports of research on COVID-19 meet required standards and comply with agreed guidelines, and that any limitations are clearly stated. Members of EASE have noted poor standards of reporting in many studies related to the COVID-19 pandemic. Medical and public health measures to

treat infected patients and to limit the spread of the coronavirus have to be based on high quality evidence if they are to succeed. EASE urges all involved in collecting and publishing data related to the pandemic to adhere to ethical guidelines, and to follow standard reporting guidelines (see www.equator-network.org), for example CONSORT for clinical trials and STROBE for epidemiological studies. Demographic data should include age and sex of all individuals and follow the SAGER guidelines to ensure that data on sex and gender are fully and correctly reported. We encourage full and open sharing of data where possible.

We recognise that in times of crisis it may not always be possible to obtain all required data, and that reporting may – of necessity – be curtailed. To avoid misinterpretation, but also to facilitate the rapid sharing of information, we encourage editors to ensure that authors include a statement of limitations on their research. This will inform readers and strengthen the usefulness of any published research.

In addition, whilst always advocating high language standards, we acknowledge that to facilitate rapid dissemination of important research it may be necessary to limit editorial involvement to ensuring that the published research is understandable, and not to enforce stringent language requirements on authors.

The relevant statement can be found at the website <https://ease.org.uk/publications/ease-statements-resources/ease-statement-on-quality-standards/>.

YAZARLARA BİLGİLER

GENEL BİLGİLER

Amaçlar ve Kapsam:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nin amacı, Kıbrıs Türkiye ve Dünya'da Psikiyatri ve Psikoloji başta olmak üzere kuramsal bilgileri ve klinik deneyimleri bilimsel düzeyde sunmak, yaygınlaştırmak bir forum oluşturmaktır. Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nde Psikiyatri ve Psikoloji ile ilgili alanlardaki araştırma, gözden geçirme/ derleme, olgu sunumu, eğitimde/ uygulamada ve psikiyatride yeni ufuklar açacak özgün yazılar/görüşler, çeviri yazılar, mektup/tartışma, kitap ve tez tanıtımı yayımlanır. Kısa Adı EASS Dergisi olan Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi hem basılı hem de online olarak yayımlanmaktadır. – Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi, yazarların International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) tarafından formüle edilen Tıbbi Dergilerde Bilimsel Çalışmanın Yürütülmesi, Raporlanması, Düzenlenmesi ve Yayınlanması için Önerilere uymalarını önermektedir.

Link: <http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>

Yayın Sıklığı:

Dergi Mart, Haziran, Eylül ve Aralık olmak üzere üç ayda bir, dört sayı olarak yayımlanır. Dergiye gönderilen yazılar yayın kurulu ve en az iki danışmanın incelemesinden ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra yayımlanır.

Yayın Dili:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir. Türkçe tam metin yayımlanan makalelerde İngilizce başlık, öz ve anahtar sözcükler de yer alır. Yine İngilizce Yayınlanan Makalelerde Türkçe başlık, öz ve anahtar sözcükler yer alır.. Makalelerin yazımı ve dil bilgisi kurallarına uygun olması, Editörleri Kurulunun önem verdiği bir politikadır. Makalelerin dil bilgisi, yazım kuralları ve alan yazına uygun, anlaşılır, açık ve yalın bir dil ile yazılması beklenir.

Editörler Kurulu'nca yayına kabul edilen makaleler, dil (Türkçe, İngilizce) editörlerince okunur. Yazarlara, makalelerin değerlendirme sürecinde editörler kurulu, hakemler ya da dil editörlerince makalenin yazımına ilişkin düzeltmeler önerilebilir. Bu düzeltmelerin yapılması, yazarların sorumluluğundadır.

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi herhangi bir çeviri hizmeti vermemektedir. Derginin beklentilerine uyması için İngilizce düzenleme, çeviri veya şekil ve makale biçimlendirme konusunda yardım arayan yazarlar, Kıbrıs Ruh Sağlığı Enstitüsü Dil Hizmetlerini kullanmayı düşünebilirler. Kıbrıs Ruh Sağlığı Enstitüsü'ndeki dil hizmetleri için enstitünün web sitesi <http://ruhsagligienstitusu.com/>'u ziyaret edebilirler.

Açık Erişim Politikası:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi, açık erişimli, çift kör hakemli bir dergidir. Hakem değerlendirmesi sonrasında kabul edilen her makale, yayımlandıktan hemen sonra çevrimiçi olarak ücretsiz olarak bir Creative Commons lisansı altında yayımlanır ve sürekli olarak çevrimiçi olarak barındırılır. Dergiye makale göndermenin herhangi bir bedeli yoktur.

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi, yayıncılıkta saydamlık, açık erişim sağlama ve bilginin paylaşılması politikasıyla yayımlanmaktadır. Dergimiz, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'ni desteklemektedir. Bu amaçla

<http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/turkish-translation> web adresinde bulunan açık erişim politikaları, Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi Editörler Kurulu'nca benimsenmektedir. Ayrıca, açık erişim sağlama politikaları kapsamında Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nde yayımlanan makaleler "Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License" ile lisanslanmıştır..

(<https://dergipark.org.tr/en/pub/EASSdergisi/archive>)

Dergi yazım içeriği:

Gönderim aşamasında, başvuru mektubu, başlık, yazarlar ve kurumları, iletişim adresi, Türkçe özet ve yazının İngilizce başlığı ve özeti ilgili aşamalarda yazılmalıdır. İngilizce yazılan çalışmalara da Türkçe özet eklenmesi gerekmektedir. Yazının ana metnindeyse şu sıra kullanılacaktır: Giriş, Gereç ve Yöntem, Bulgular, Tartışma, Teşekkür, Kaynaklar. Yazıların daha önce

yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka dergiye gönderilmemiş olması gerekir.

Yazı Çeşitleri:

Dergi aşağıdaki yazı türlerini yayın için kabul eder:a)Özgün Makaleler: Bunlar sadece deneysel tasarımlar gibi yüksek kaliteli planlanmış araştırma çalışmalarından orijinal bulgular içeren sonuç çalışmaları, vaka-kontrol serileri, yüksek yanıt oranlarına sahip anketler, randomize kontrollü çalışmalar, müdahale çalışmaları, tarama ve teşhis testleri çalışmaları ile maliyet-etkinlik analizleri.

b) Derleme makaleleri: Bunlar, literatürün sistematik ve eleştirel değerlendirmeleridir.

c) Vaka Serileri: Bu bölümde belirli bir tanıya / klinik özelliğe / tedaviye ait birden fazla yeni, ilginç ve nadir vaka rapor edilebilir.

d) Bakış Açılı: Bu yazılar, mesleği etkileyen tartışmalı veya tartışmalı konulara ilişkin deneyime dayalı görüş ve görüşler olmalıdır. Yazar konu hakkında yeterli ve güvenilir deneyime sahip olmalıdır.

e) Pratik Psikoterapi: Tek vakada veya bir dizi vakada psikoterapinin kullanımını anlatan yazılar bu bölüme gönderilebilir. Esas olarak psikoterapi uygulamasındaki pratiklikleri, karşılaşılan engelleri, nasıl aşıldıklarını vb. Açıklayan makaleler arıyoruz.

f) Yorumlar: Bunlar önemli konuları ele almalıdır ve Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nde yakın zamanda yayımlanan birden fazla veya belirli bir makaleye bağlanabilir.

g) Editör Mektup: Bu bölümde yazarlar ruh sağlığı alanı ile ilgili kısa gözlemlerini bu bölümde yayımlarlar.

Yazarlık:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi, Uluslararası Tıp Dergisi Editörleri Komitesi tarafından yazarlık için önerilen gereksinimlerini takip etmektedir. Makaleler, yalnızca katkıda bulunan tüm yazarlar tarafından onay verildikten sonra değerlendirilmek üzere sunulmalıdır. Makale gönderim aşamasında Yazar Formu da birlikte gönderilmelidir. Makaleyi gönderenler, makaleye katkıda bulunan herkesin katkıda bulunan yazarlar olarak kabul edildiğini dikkatlice kontrol etmelidir.

Yazar listesi, yasal olarak yazarlık iddia edebilecek herkesi içermelidir. Buna göre, her yazar aşağıdaki kriterlerin tümünü karşılamalıdır:

Çalışmanın ana fikir veya tasarımına önemli katkılar veya çalışma için verilerin toplanması, analizi veya yorumlanması; VE

Çalışmanın taslağını hazırlamak veya önemli entelektüel içerik için eleştirel olarak yeniden gözden geçirmek; VE

Yayımlanacak versiyonun son onayı; VE

İşin herhangi bir kısmının doğruluğu veya bütünlüğü ile ilgili soruların uygun şekilde araştırılıp çözülmesini sağlamada çalışmanın tüm yönlerinden sorumlu olmayı kabul etmek

Yazarlık kriterlerini karşılamayan tüm katkıda bulunanların Teşekkür bölümünde belirtilmelidir. Yazarlık hakkında daha fazla bilgi için lütfen International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) yazarlık kılavuzuna bakın.

Telif Hakkı Devir Formu:

Yazarlar makalelerinin telif haklarını, makale başvurusu sırasında Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'ne devretmek zorundadır. Bunun için "Telif Hakları Devir Formu" doldurularak yazıların yayın hakları dergiye devredilir. Formu tüm yazarlar imzalar, tarayıcıda tarar ve elektronik olarak makaleyle birlikte TÜBİTAK ULAKBİM DERGİPARK sistemine (<https://dergipark.org.tr/en/pub/EASSdergisi>) yükler. Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi Editörler Kurulu, makalenin yayımlanmasında yetkilidir.

Ayrıca yazarların telif hakkı dışında kalan patent hakları, dersleri, sunumları ve kitap çalışmalarında makaleyi ücret ödemeksizin kullanabilme hakkı, satmamak koşuluyla kendi amaçları için makaleyi çoğaltma hakkı, postayla veya elektronik yolla dağıtma hakkı saklıdır. Ayrıca makalenin herhangi bir bölümünün başka bir yayında kullanılmasına Dergiye yollamada (atıfta) bulunulması koşuluyla yazarına izin verilir. Telif Hakları Devir Formu'nu makale başvurusu ile sisteme yüklemeyen yazarların makalelerine işlem yapılmaz. Telif hakkı devri yalnız Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nde yayımlanan makaleler için geçerlidir.

Finansman:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi, tüm yazarların fonlarını tutarlı bir şekilde ayrı bir başlık altında belirtmelerini talep etmektedir. Finansman bulunmaması durumunda teşekkür metninde sonra ve kaynaklar bölümünden önce şu ifadelerin bulunması gerekir: “Bu araştırma, kamu, ticari veya kar amacı gütmeyen sektörlerdeki herhangi bir finansman kuruluşundan özel bir hibe almadı.”

Çatışan Çıkarların Beyanı:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi’nin politikası, tüm yazarlardan çatışan çıkar beyanını yazılarında belirtmeleridir. Çatışma yoksa lütfen ‘Yazar (lar) çıkar çatışması olmadığını beyan eder’ ifadesinin kullanılması gerekir. Çıkar çatışması bildirimleri hakkında rehberlik için lütfen ICMJE önerilerine bakın.

<http://www.icmje.org/recommendations/browse/roles-and-responsibilities/author-responsibilities-conflicts-of-interest.html#two>

Tüm başvurulara ICMJE Çıkar Çatışması Formları eşlik etmelidir.

Etik Kurul:

Araştırmalar için yerel etik kurul onayı alınmalıdır. Deneyisel çalışmaların sonuçlarını bildiren yazılarda, çalışmanın yapıldığı gönüllü ya da hastalara uygulanacak prosedür(lerin) özelliği tümüyle anlatıldıktan sonra, onaylarının alındığını gösterir bir cümle bulunmalıdır. Yazarlar, bu tür bir çalışma söz konusu olduğunda, uluslararası alanda kabul edilen kılavuzlara ve T.C ve/veya K.K.T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından getirilen yönetmelik ve yazılarda belirtilen hükümlere uyulduğunu belirtmeli ve kurumdan aldıkları Etik Komitesi onayını göndermelidir. İnsan denekleri içeren tıbbi araştırmalar Dünya Tıp Birliği Helsinki Deklarasyonu’na göre yapılmalıdır.

<https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki-ethical-principles-for-medical-research-involving-human-subjects/>

Gönderilen makaleler, Tıbbi Dergilerde Bilimsel Çalışmanın Yürütülmesi, Raporlanması, Düzenlenmesi ve Yayınlanması için ICMJE Tavsiyelerine uygun olmalıdır.

<http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>

Hayvan ve / veya insan çalışmalarını bildiren tüm makaleler ile ilgili Etik Kurul veya Kurumsal İnceleme Kurulunun verdiği onay yöntemler bölümünde belirtmelidir.

Tüm başvurulara bir başlık sayfası eşlik etmelidir.

Makalenin başlığı olmalı.

Onay numarasına ek olarak inceleme komitesinin tam adı ve kurumu belirtilmeli.

Editöre, gönderilen makalenin basılmadığına, eşzamanlı olarak gönderilmediğine veya başka bir yerde yayınlanmak üzere kabul edilmediğine dair bir açıklama eklenmeli.

Yazının tüm yazarlar tarafından okunduğuna ve onaylandığına, bu belgede daha önce belirtildiği gibi yazarlık gereksinimlerinin karşılandığına ve her yazarın yazının dürüst çalışmayı temsil ettiğine inandığına dair bir açıklama eklenmeli.

Yazar, yazının bilgisi dahilinde, herhangi bir üçüncü şahsın telif hakkını veya mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan etmeli

Bireysel vakaları veya vaka serilerini bildirmek için

bilgilendirilmiş onam hakkındaki bilgiler makale metnine dahil

edilmelidir. Yayınlanacak hasta bilgileri ve görüntüleri için yazılı

bilgilendirilmiş onamın hasta (lar) tarafından mı yoksa yasal

olarak yetkili bir temsilci tarafından mı sağlandığına dair bir

açıklama gereklidir. Kendi başına hastanın gizliliğini ihlal ettiği

için, lütfen makale ile hastanın gerçek yazılı bilgilendirilmiş onayı

gönderilmemelidir. Dergi, yazılı bilgilendirilmiş onay aldığını

yazılı olarak onaylamanızı talep etmektedir. Ancak yazılı izin

kendisi, örneğin bir hastanın hastane kaydında yazarlar /

araştırmacılar tarafından tutulması gerekmektedir. Onay mektubu

ayrı bir dosya olarak yüklenebilir. Lütfen ayrıca Araştırma

Katılımcılarının Korunması için ICMJE Önerilerine bakın.

<http://www.icmje.org/recommendations/browse/roles-and-responsibilities/protection-of-research-participants.html>

Yayınlanmak üzere gönderilen hayvanları içeren tüm

araştırmalar, çalışmaların yürütüldüğü tesisin gözetiminde bir etik

komite tarafından onaylanmalıdır. Hayvanlar üzerinde yapılan

çalışmalarda ağrı, acı ve rahatsızlık verilmemesi için neler

yapıldığı açık bir şekilde belirtilmelidir.

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi, International Association of Veterinary Editors tarafından yayınlanan Veterinerlik Dergileri için Hayvan Etiği ve Refahına İlişkin Mutabakat Yazım Kılavuzunu benimsemiştir.

<http://www.veteditors.org/consensus-author-guidelines-on-animal-ethics-and-welfare-for-editors/>

Klinik Araştırmalar:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi, ICMJE’nin , klinik araştırmaların DSÖ onaylı bir kamu araştırmaları kayıt defterine ilk hasta kaydı sırasında veya öncesinde, yayın için bir değerlendirme koşulu olarak kaydedilmesi şartına uyar. Özetin sonunda deneme kayıt adı ve URL’si ve kayıt numarası yer almalıdır.

Raporlama Yönergeleri:

İlgili EQUATOR Ağı raporlama kılavuzları, çalışmanın türüne bağlı olarak takip edilmelidir. Örneğin, yayınlanmak üzere gönderilen tüm randomize kontrollü çalışmalar , şekil olarak tamamlanmış bir CONSORT akış şemasını içermelidir. Sistematik incelemeler ve meta-analizler, tamamlanmış PRISMA akış şemasına göre düzenlenmelidir. EQUATOR sihirbazı uygun kılavuz belirlemenize yardımcı olabilir.

Diğer kaynaklar, NLM’nin Araştırma Raporlama Yönergeleri ve Girişimlerinde bulunabilir.

Araştırma Verileri:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi olarak, araştırmaların açıklığının, şeffaflığının ve tekrarlanabilirliğinin kolaylaştırılması gerektiği düşüncesindeyiz. Konuyla ilgili olarak yazarları, araştırma verilerini etik değerlendirmelere tabi olarak uygun bir kamuya açık depoda paylaşmaya ve makale dosyalarına bir veri erişilebilirliği beyanı eklemeye teşvik ederiz.

MAKALE YAZIM KURALLARI VE ÖZELLİKLERİ**Genel Bilgileri:**

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi’nin dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazılar anlaşılır, akıcı, yalın bir dille yazılmalı ve uzun anlatımlardan kaçınılmalıdır. Yabancı sözcüklerin ve kısaltmaların Türkçe karşılıkları ilk geçtikleri yerde parantez içinde tam olarak yazılmalıdır. İlaçların jenerik adları kullanılmalıdır. Yazılarda dipnot kullanılmamalıdır.

Yazarların adları makale başlığının bir satır sağ altında yer almalı ve yıldız (*) dipnotla unvanı, kurumu, adresi, telefonu, e-posta adresi verilmelidir. Yazara/metne özgü terminoloji ve/veya kısaltmalar ilk kullanımlarında dipnotla açıklanmalıdır.

Yazar(lar) doğrudan çalışmayı yapan ve yazan kişi(ler) olmalıdır.

Araştırma herhangi bir kuruluş tarafından maddi bir destek

görmüşse veya bir kongrede tebliğ edilmişse makalenin başlığının

son kelimesi üzerine (*) konularak dip not olarak belirtilmelidir.

Makaleler A4 kağıt boyutunun bir yüzüne, tüm kenarlardan 2,5

cm. boşluk bırakılarak, Times New Roman yazı karakteriyle, 12

punto ve 1,5 satır aralığıyla iki yana yaslı olarak yazılmalıdır. Alt

başlıklar ve başlık sonrası paragraflar arasında boşluk olmamalı

ve hiçbir paragraf girintili yazılmamalıdır. Dipnotlar kaynak

gösterimi için değil ek bilgi vermek için kullanılmalı, sayfa

altında numaralandırılmalı, 10 punto ve 1 satır aralığı ile iki yana

yaslı olarak yazılmalıdır. Sayfa numaraları da 11 puntoyla, sağ

altta yer almalıdır. Kabul edilen yazılar sıraya alınarak yayımlanır.

Makalelerin hazırlanması:**Başlık sayfası**

Yazının Türkçe ve İngilizce başlığı 19 kelimeyi geçmemelidir.

Başlıkta kısaltma kullanılmamalıdır. Yazıda sadece çalışmaya

doğrudan katkısı bulunan yazarların ad ve soyadları, unvanları,

çalıştıkları kurumlar açık olarak yazılmalıdır. Çalışmayı

destekleyen fon ve kuruluşlar başlık sayfasında belirtilmelidir.

Başlık sayfasının en altına iletişim kurulacak yazarın iletişim

bilgileri yazılmalıdır (Yazarın adı, soyadı, açık adresi, posta kodu,

telefon numarası, faks numarası ve e-posta adresi yazılmalıdır).

Özetler:

Özetler Türkçe ve İngilizce olarak yazılmalı ve en fazla 250

kelime içermelidir. Özet, amaç-yöntem-sonuçlar-tartışma

bölümlerine göre düzenlenmelidir. Makale için verilecek Türkçe

ve İngilizce anahtar sözcükler (3-8 adet) özetlerden hemen sonra

verilmelidir. İngilizce anahtar kelimeler “Medical Subject

Headings (MESH)”e uygun olarak verilmelidir

(<http://www.nlm.nih.gov/mesh/MBrowser.html>). Türkçe anahtar

kelimeler Türkiye Bilim Terimleri (TBT)’ne uygun olarak

verilmelidir (<http://www.bilimterimleri.com>). Özetlerde kısaltma

kullanılmasından mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. Kısaltma

kullanılması mutlaka gerektiğinde, ilk geçtiği yerde parantez içinde tanımlandıktan sonra kullanılmalıdır.

Makale Metni Gövdesi:

Araştırma yazıları: Özetten sonra giriş-yöntem ve gereç-sonuçlar tartışma-kaynaklar alt başlıklarını taşımalı, konuyla ilgili en son bilgiler yer almalı, yöntem açık olarak yazılmalı, kullanılan ölçüm araçlarının geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları ile değerlendirme için kullanılan testler, standart sapma, test değerleri belirtilmelidir. Tartışmada sonuçların klinik ve kuramsal yönlerden yararları, uygulanma alanları, getirdiği yenilikler vurgulanmalıdır. Yazılar 3500 kelimeyi geçmemelidir. Yazıda en çok 6 tablo veya figür olmalıdır. Kaynak sayısının 50 kaynağı aşmamasına dikkat edilmelidir.

Derleme yazıları: Amacı, kullanılan yöntem, yararlanılan kaynaklar, çıkarılan sonuçlar belirtilmelidir. Yazılar 3500 kelimeyi geçmemelidir. Yazıda en çok 6 tablo veya figür olmalıdır. Kaynak sayısının 50 kaynağı aşmamasına dikkat edilmelidir.

Olgu sunumu: Olgu sunumlarında giriş bölümü, olguların tanımı, tartışma ve kaynaklar bölümleri yer almalıdır. Yazı 3000 kelimeyi geçmemelidir. Klinik veya kuramsal eğitim yönünden yararlı görülen tipik veya az görülen olguların kaynak sayısının 30 kaynağı aşmamasına dikkat edilmelidir. Tablo veya figür sayısı en fazla 2 olmalıdır.

Bakış Açıları: Bu yazılarda giriş bölümü ile mesleği etkileyen tartışmalı veya tartışmalı konulara ilişkin deneyime dayalı görüşler literatür eşliğinde tartışılmalıdır. Yazı 2500 kelimeyi geçmemelidir. Kaynak Sayısı 20'yi geçmemelidir. Tablo veya figür sayısı 2'den fazla olmamalıdır.

Pratik Psikoterapi: Bu yazılarda giriş bölümü ile psikoterapi uygulaması ile ilgili bilgiler literatür eşliğinde tartışılmalıdır. Yazı 2500 kelimeyi geçmemelidir. Kaynak Sayısı 20'yi geçmemelidir. Tablo veya figür sayısı 2'den fazla olmamalıdır.

Yorumlar: Giriş bölümü ile tartışılan makalenin özellikleri literatür eşliğinde tartışılmalıdır. Yazı 2500 kelimeyi geçmemelidir. Kaynak Sayısı 20'yi geçmemelidir. Tablo veya figür sayısı 2'den fazla olmamalıdır.

Mektup: Dergide yer alan değişik konularda tartışma forumu oluşturulabilecek görüşler mektup bölümünde yer almaktadır. Yazı 500 kelimeyi geçmemelidir.

Çeviri, kitap ve tez tanıtımı: Çeviri, kitap ve tez tanıtımları kısa olmalı, çeviri yazılarının ve tezin bir özgün kopyası gönderilmelidir. Yazı 500 kelimeyi geçmemelidir.

Teşekkür: Teşekkür yazısı katkı koyan bireylere veya çalışmayı destekleyen fon ve kuruluşlara varsa eklenebilir.

Kaynaklar: Dergide makale içi atıflar ve kaynakça uluslararası APA formatına göre gösterilmelidir. Ayrıntılı bilgi için web sayfasında Kaynaklar bölümüne bakınız.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (.) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Tek yazarlıkaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlıkaynak;

(Sayiner ve Demirci, 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlıkaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambur ve Welch 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlıkaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Kitap Örneği

Karasar, N. (1995). Araştırmalarda rapor hazırlama (8.bs).

Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Kitap Çevirisi

Mucchielli, A. (1991). Zihniyetler (A. Kotil, Çev.). İstanbul:

İletişim Yayınları.

c) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme. Ankara: Total Bilişim.

d) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien, A. (2014). Music: An appreciation. New York, NY: McGraw-Hill Education.

e) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), New cultural studies: Adventures in theory (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

f) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), Örgüt sosyolojisi kitabı içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

Makale

a) Makale
Granqvist, P. ve Kirkpatrick, L. A. (2004). Religious conversation and perceived childhood attachment: a meta-analysis, The International Journal for the Psychology of Religion, 14(4), 223–250.

b) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Rodriguez, E.M., Dunn, M.J., Zuckerman, T., Hughart, L., Vannatta, K., Gerhardt, C.A., Saylor, M., Schuele, C.M. ve Compas, B.E. (2011). Mother-child communication and maternal depressive symptoms in families of children with cancer: integrating macro and micro levels of analysis. Journal of Pediatric Psychology, 38 (7), 732–743

Tez, Sunum, Bildiri

a) Tezler

Karaaziz, M. (2017). Kıbrıs ve Türkiye Doğumlu Kumar Bağımlılarının Kumar Oynama Nedenlerinin ve Kültürlenme Tutum Farklılıklarının Karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa-KKTC.

b) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Tablolar ve Şekiller:

Tablolar tek satır aralıklı olarak ayrı bir sayfaya yazılmalıdır. Her tablonun üstünde numarası ve açıklayıcı bilgi olmalıdır. Tabloda kısaltmalara yer verilmişse bu kısaltmaların açılımı altıyazı şeklinde tablonun altında ve alfabetik sıraya göre yer almalıdır. Daha önce basılmış veya elektronik olarak yayınlanmış tablolardan yararlanıldığında hem yazarı hem de basımından yazılı izin alınmalıdır ve bu, dergi editörlüğüne faks veya posta ile gönderilmelidir.

Tablo içerisinde enlemesine ve boylamasına çizgiler kullanılmamalı, sadece üst ve altına düz çizgi çizilmelidir.

Makalelerde yer alan görseller ve nota örnekleri kısa açıklamalarıyla birlikte ortalananmış olarak Şekil/Tablo 1. ... şeklinde numaralandırılmalıdır. Tüm görseller, baskıda çözünürlük problemi olmaması için minimum 300 dpi çözünürlükte ve JPG formatında ayrıca gönderilmelidir. Metin içerisindeki yerleştirmeler, gerektiğinde sayfa düzenine göre değiştirilebilirler.

Tablo, grafik, şekil ve fotoğraflar altıdan çok olmamalı, ayrı bir sayfaya konmalı, yazıdaki yeri belirtilmelidir. Arabik rakamlar ve ondalıklarda nokta kullanılmamalıdır.

Makale Gönderme:

Makale gönderimleri dergi park sistemi üzerinden olup aşağıda verilmiştir;

Link: <https://dergipark.org.tr/tr/>

KÖR HAKEMLİK VE DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Kör hakemlik, bilimsel yayınların en yüksek kalite ile yayınlanması için uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem, bilimsel çalışmaların nesnel (objektif) bir şekilde değerlendirilme sürecinin temelini oluşturmaktadır ve birçok bilimsel dergi tarafından tercih edilmektedir. Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi gönderilen tüm çalışmalar aşağıda belirtilen aşamalara göre körleme yoluyla değerlendirilmektedir.

Körleme Hakemlik Türü:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi, tüm çalışmaların değerlendirme sürecinde çift körleme yöntemini kullanmaktadır.

Çift körleme yönteminde çalışmaların yazar ve hakem kimlikleri gizlenmektedir.

İlk Değerlendirme Süreci:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi gönderilen çalışmalar ilk olarak editörler tarafından değerlendirilir. Bu aşamada, derginin amaç ve kapsamına uymayan, Türkçe ve İngilizce olarak dil ve anlatım kuralları açısından zayıf, bilimsel açıdan kritik hatalar içeren, özgün değeri olmayan ve yayın politikalarını karşılamayan çalışmalar reddedilir. Reddedilen çalışmaların yazarları, gönderim tarihinden itibaren en geç bir ay içinde bilgilendirilir. Uygun bulunan çalışmalar ise ön değerlendirme için çalışmanın ilgili olduğu alana yönelik bir alan editörüne gönderilir.

Ön Değerlendirme Süreci:

Ön değerlendirme sürecinde alan editörleri çalışmaların, giriş ve alan yazın, yöntem, bulgular, sonuç, değerlendirme ve tartışma bölümlerini dergi yayın politikaları ve kapsamı ile özgünlük açısından ayrıntılı bir şekilde inceler. Bu inceleme sonucunda uygun bulunmayan çalışmalar en geç dört hafta içerisinde alan editörü değerlendirme raporu ile iade edilir. Uygun bulunan çalışmalar ise hakemlendirme sürecine alınır.

Hakemlendirme Süreci:

Çalışmalar içeriğine ve hakemlerin uzmanlık alanlarına göre hakemlendirilir. Çalışmayı inceleyen alan editörü, Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi hakem havuzundan uzmanlık alanlarına göre en az iki hakem önerisinde bulunur veya çalışmanın alanına uygun yeni hakem önerebilir. Alan editöründen gelen hakem önerileri editörler tarafından değerlendirilir ve çalışmalar editörler tarafından hakemlere iletilir. Hakemler değerlendirdikleri çalışmalar hakkındaki hiçbir süreci ve belgeyi paylaşmayacakları hakkında garanti vermek zorundadır.

Hakem Raporları:

Hakem değerlendirmeleri genel olarak çalışmaların; özgünlük, kullanılan yöntem, etik kurallara uygunluk, bulguların ve sonuçların tutarlı bir şekilde sunumu ve literatür açısından incelenmesine dayanmaktadır. Bu inceleme aşağıdaki unsurlara göre yapılır:

Giriş ve literatür: değerlendirme raporu çalışmada ele alınan problemin sunumu ve amaçları, konunun önemi, konuyla ilgili literatür kapsamı, güncelliği ve çalışmanın özgünlüğü hakkında görüş içerir.

Yöntem: değerlendirme raporu, kullanılan yöntemin uygunluğu, araştırma grubunun seçimi ve özellikleri, geçerlik ve güvenilirlik ile ilgili bilgilerin yanı sıra veri toplama ve analiz süreci hakkında görüş içerir.

Bulgular: değerlendirme raporu, yöntem çerçevesinde elde edilen bulguların sunumu, analiz yöntemlerinin doğruluğu, araştırmanın amaçları ile erişilen bulguların tutarlılığı, ihtiyaç duyulan tablo, şekil ve görsellerin verilmesi, kullanılan testlerin kavramsal açıdan değerlendirilmesine yönelik görüşler içerir.

Değerlendirme ve tartışma: değerlendirme raporu, bulgulara dayalı olarak konunun tartışılması, araştırma sorusuna/larına ve hipoteze/lere uygunluk, genellenebilirlik ve uygulanabilirlik ile ilgili görüş içerir.

Sonuç ve öneriler: değerlendirme raporu literatüre katkı, gelecekte yapılabilecek çalışmalara ve alandaki uygulamalara yönelik öneriler hakkında görüş içerir.

Stil ve anlatım: değerlendirme raporu, çalışma başlığının içeriği kapsamı, Türkçe'nin kurallara uygun kullanımı, gönderme ve referansların dergi yayın ilkeleri başlığı altındaki örneklerle doğrultusunda tam metnin diline uygun verilmesi ile ilgili görüş içerir.

Genel değerlendirme: değerlendirme raporu çalışmanın bir bütün olarak özgünlüğü, literatüre ve alandaki uygulamalara sağladığı katkı hakkında görüş içerir.

Değerlendirme sürecinde hakemlerin çalışmanın tipografik özelliklerine göre düzeltme yapmaları beklenmemektedir.

Hakem Değerlendirme Süreci:

Hakem değerlendirme süreci için hakemlere verilen süre 3 haftadır. Hakemlerden veya uzman yayın kurulu üyesinden gelen düzeltme önerilerinin yazarlar tarafından 3 hafta içerisinde tamamlanması zorunludur. Hakemler bir çalışmanın düzeltmelerini inceleyerek uygunluğuna karar verebilecekleri gibi gerekliyse birden çok defa düzeltme talep edebilir.

Değerlendirme Sonucu:

Hakemlerden gelen görüşler, alan editörü tarafından en geç iki (2) hafta içerisinde incelenir. Bu inceleme sonucunda alan editörü çalışmaya ilişkin nihai kararını editörlere iletir.

Yayın Kurulu Kararı:

Editörler, alan editörü ve hakem görüşlerine dayanarak çalışma ile ilgili yayın kurulu görüşlerini hazırlar. Hazırlanan görüşler editör tarafından alan editörü ve hakem önerileri ile birlikte en geç 1 hafta içerisinde yazar(lar)a iletir. Bu süreçte olumsuz görüş verilen çalışmalar intihal denetimi talep edilmeksizin iade edilir. Olumlu görüş verilen çalışmalar için son karar, intihal denetim raporları sonuçlarına göre verilir.

Yayın Değerlendirme Süreci:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'ne gönderilen çalışmaların yayın değerlendirme sürecinin yaklaşık 3 ay içerisinde sonuçlandırılması öngörülmektedir. Ancak, hakem ya da editörlerin yazar(lar)dan düzeltme istedikleri tarih ile yazar(lar)ın düzeltmeleri tamamladıkları tarih arasındaki süre, bu 3 aylık süreye dahil edilmemektedir.

Değerlendirme Sonucuna İtiraz Etme:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nde değerlendirme sonucuna, yazar (lar)ın itiraz etme hakkı saklıdır. Yazar(lar), çalışmalarını için yapılan değerlendirme sonucu görüş ve yorumlara ilişkin itiraz gerekçelerini bilimsel bir dille ve dayanaklarını referans göstererek "mehmet.cakici@neu.edu.tr" adresine e-postayla iletmelidir. Yapılan itirazlar editörler tarafından en geç bir ay içerisinde incelenerek (Çalışmanın hakemlerine yapılan itirazlar hakkında görüş talep edilebilir) yazar (lar) olumlu veya olumsuz dönüş sağlar. Yazar (lar)ın değerlendirme sonucuna itirazları olumlu bulunması durumunda, yayın kurulu çalışmanın konu alanına uygun yeni hakemlendirme yaparak değerlendirme sürecini yeniden başlatır.

Atıf ve Kaynakça Denetimi:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi yayın etiğine göre, makalelere atıfların doğru ve eksiksiz verilmesi zorunludur. Yazarlar tamamen orijinal eserler yazdıklarından ve yazarlar başkalarının eserlerini ve / veya sözlerini kullanmışlarsa, bunun uygun şekilde alıntılındığından veya alıntı yapıldığından emin olmalıdırlar. Bu denetim, önce değerlendirme sırasında hakemlerce, sonra benzerlik-intihal (iThenticate) programı sonucuna göre editörlerce yapılır. Tüm çalışmalar intihal raporu intihal.net üzerinden de kontrol edilmektedir.

Makalenin Erken Görünümü ve Yayımlanması:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nde sayfa düzenlemesi yapılan makaleler elektronik ortamda "Erken Görünüm" başlığı altında Dijital Nesne Kimlik Numarası (Digital Object Identifier, DOI) verilerek yayınlanır. Erken görünümdeki makaleler dergide yayımlanırken gerekli olduğunda küçük düzenlemeler yapılabilir. Erken görünümdeki makaleler sırası geldiğinde Editörler Kurulu'nun belirlediği cilt ve sayıda, üzerindeki "ERKEN GÖRÜNÜM" filigranı kaldırılarak yayımlanır. Elektronik dergi yayımlandıktan sonra, aynı ay içerisinde aynı makalelerin yer aldığı Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nin basılı hali de yayımlanır.

Arşivleme:

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi'nde yayımlanan makalelere ilişkin veriler ve tam metinler .pdf olarak erişime kapalı bir şekilde saklanır ve arşivlenir.

Kalite Standartları Hakkında EASE Açıklaması

Avrupa Bilim Editörleri Birliği, tüm editörleri COVID-19 hakkındaki araştırma raporlarının gerekli standartları karşılmasını ve üzerinde anlaşılan yönergelerle uymasını ve tüm sınırlılıkların açıkça belirtilmesini sağlamaya teşvik eder.

EASE üyeleri COVID-19 pandemisi ile ilgili birçok çalışmada kötü raporlama standartlarına dikkat çekmiştir. Enfekte hastaları tedavi etmek ve koronavirüsün yayılmasını sınırlamak için tıbbi ve halk sağlığı önlemlerinin başarılı olması, yüksek kaliteli kanıtlara bağlıdır. EASE, pandemi ile ilgili verilerin toplanmasına ve yayınlanmasına dahil olan herkesi etik yönergelerle uymaya ve standart raporlama yönergelerine (bkz. www.equator-network.org), örneğin klinik araştırmalar için CONSORT'a ve

epidemiyolojik çalışmalar için STROBE'ye bağlı kalmaya davet etmektedir.

Demografik veriler tüm bireylerin yaş ve cinsiyetini içermeli ve cinsiyet ve toplumsal cinsiyet hakkındaki verilerin tam ve doğru bir şekilde raporlanmasını sağlamak için SAGER yönergelerini takip etmelidir. Mümkün olduğunda verilerin tam ve açık olarak paylaşılmasını teşvik ediyoruz.

Kriz zamanlarında, gerekli tüm verilerin elde edilmesinin her zaman mümkün olmayabileceğini ve zorunlu olarak raporlamanın kısıtlanabileceğini kabul ediyoruz. Yanlış yorumlardan kaçınmak ve aynı zamanda bilgilerin hızlı bir şekilde paylaşılmasını kolaylaştırmak için, editörleri yazarların araştırmalarına bir sınırlama bildirimi eklemeye teşvik ediyoruz. Bu, okuyucuları bilgilendirecek ve yayınlanan herhangi araştırmaların kullanılabilirliğini güçlendirecektir.

Buna ek olarak, her zaman yüksek dil standartlarını savunurken, önemli araştırmaların hızlı bir şekilde yayılmasını kolaylaştırmak amacıyla, yayınlanmış araştırmanın anlaşılabilir olmasını sağlamak ve yazarlar üzerinde katı dil gereklilikleri uygulamamak için, editöryal katılımı sınırlamanın gerekli olabileceğini kabul ediyoruz.

İlgili bildiriye <https://ease.org.uk/publications/ease-statements-resources/ease-statement-on-quality-standards/web> adresinden ulaşılabilir.

KIBRIS RUH SAĞLIĞI ENSTİTÜSÜ

- ✓ NAADAC (ALKOL VE MADDE BAĞIMLILIĞI TERAPİSTİ EĞİTİMİ)
- ✓ POZİTİF PSİKOTERAPİ -TEMEL VE MASTER EĞİTİMİ
 - ✓ PSİKODRAMA EĞİTİMİ
 - ✓ SPOR PSİKOLOJİSİ EĞİTİMİ
- ✓ TERAPİDE KLİNİK GÖRÜŞME TEKNİKLERİ EĞİTİMİ
 - ✓ ADLİ PSİKOLOJİ EĞİTİMİ
 - ✓ ÇOCUK DİKKAT TESTLERİ EĞİTİMİ
 - ✓ YAŞAM BECERİLERİ EĞİTİMİ
 - ✓ YÖNETİM BECERİLERİ EĞİTİMİ
 - ✓ BEDEN DİLİ EĞİTİMİ
- ✓ MOTİVASYONAL GÖRÜŞME TEKNİKLERİ EĞİTİMİ

Adres: Meriç Sokak, No: 22, Kumsal-Lefkoşa-KKTC

Tel: +90 533 889 19 21

Koordinatör: Kübra ÖZSAT (ozsatk@gmail.com) - Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Ebru ÇAKICI (ebru.cakici@neu.edu.tr)

Websitesi: www.ruhsagligienstitusu.com

European Archives of Social Sciences

Avrupa Sosyal Bilimler Arşivleri Dergisi

E-ISSN:3061-9572